حوسێن زێرینگەران (فروهەر)

قاسمی قادریی قازی

عەبدولرەحمان زەبیحی

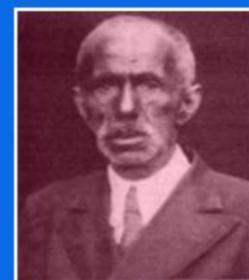

مەلا عەبدوڵڵا حەجۆکێ داودی

محەممەد دڵشاد ڕەسووڵی

محەممەد نانەوازادە

ژی — J.K — کاف

مەلا قادری مودەڕەسی

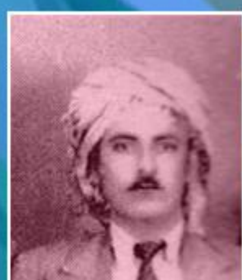

سەدیق حەیدەری فاروقی

عەبدولرەحمان ئیمامی ئەقدەم

نەجمەدین توحیدی

محەممەد یاهوو

دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی (ژ - ک)

کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (ژ - ک)

خەرمانانی ٢٧١١

ئامادە کردنی : ڕەحمان نەقشی

ئاگوستی ٢٠١١

کومەڵەی ژیانەوەی کورد (ژێ.کاف)

ناسر قادرپوور

کومەڵەی ژیانەوەی کورد یان بە کورتی کومەڵەی ژ - ک یەکەم ڕێکخراوی بەهێزی سیاسیی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو کە لە ساڵی ١٩٤٢ لە مەهاباد پێک هات و لە ساڵی ١٩٤٥بە دامەزرانی حیزبێکی نوێ کۆتایی بە ژیانی هات.

مێژووی کورتی ناوچە

لە ماوەی شەری یەکەمی جیهانیدا کوردستان بوو بە مەیدانی شەڕ لە نێوان لەشکرەکانی بەشدار لەم شەڕە، بەتایبەتی لەشکری عوسمانی و لەشکری ڕووس. دانیشتوانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان زۆرجار تووشی تاڵان و کوشتاری لەشکرەکانی عوسمانی و ڕووس بوون. پاش ئەو شەڕە، وڵاتێکی وێران کراو، خەڵکێکی دەربەدەر، ماندوو و هەژار کە تووشی قاتی و نەخۆشی ببو.

دیکتاتوریی ڕەزاخان

لە ساڵی ١٩٢١دا پاش کودیتایەکی نیزامی کە بە یارمەتی بەریتانیا هاتە دی، ڕەزا خان هاتە سەرکار و ساڵی١٩٢٣ لە تاران خۆی بە شا و دامەزرێنەری سلسلەی پەهلەوی ناساند.

هەر لە دەستپێکدا هەوڵی خنکاندی هەموو ئەو بزووتنەوانەی دا کە دەبوونە هۆی بچووکترین دڵەڕاوکە بۆی؛ وەک جووڵانەوەی سمکۆ (سمایل‌ئاغا شکاک)، ڕاپەڕینی جافر سوڵتان و حەمە ڕەشی خانی بانە. ڕووکاری ئاوەڵای سیاسی لە تەواوی وڵاتی ئێراندا کاتی بەسەرچوو. دەسەڵاتی ناوەندی ئێران لە تاران هێزی گرت و هەناسەی هەموانی چاند. لە سەردەمی دیکتاتۆریی بیست ساڵەی ڕەزاشادا زۆرداریی نەتەوەیی گەیشتە ئەوپەڕی خۆی. شۆوینیزمی ئێرانی بوو بە سیاسەتی فەرمی ڕێژیمی پەهلەوی و گەلانی غەیرە فارسی ئێران خرانە ژێر توندوتیژترین ستەمی نەتەوەیی.

بۆ لە نێوبردنی شوێنەواری نەتەوەیی و مێژوو و کولتوری ئەم گەلانە پلانێکی دارێژراو و درێژخایەن بەڕێوە دەچوو کە مەبەستی تواندنەوەی گەلانی غەیری فارس بوو. دەستتێوەردانی مێژووی کۆن و نوێ، گۆڕینی ناوی شار و گوندەکان، قەدەغە کردنی ڕێورەسمە نەتەوەییەکان و لەبەرکردنی جلی نەتەوەیی....هەموو بۆ ئەوەی نیشان بدرێ، لە ئێراندا تاقە نەتەوەیەک هەیە، ئەوەش فارسە. بەڵام هەستی کوردایەتی لە کوردستان و لە دڵی هەموو کوردێکدا ئەوەندە بەهێز بوو کە سیاسەتی ڕەزاشا بۆ تواندنەوەی نەتەوەی کورد وەک هی مستەفا کەمال لە تورکیا بە تەواوی پووچەڵ بوو. بەرامبەر بەو هەموو زوڵم و زۆرە لە هێندێک ناوچەی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی ڕاپەڕینی عەشیرەتەکان سازبوو. وەک ڕاپەڕینی مەحموودخانی کانی‌سانان لە ناوچەی مەریوان، عەشیرەتی مەنگوڕ لە دەوروبەری مەهاباد، ڕاپەڕینی عەشیرەتەکانی جەلالی کە هەموویان درندانە سەرکوت کران.

ئاکامی شەڕ

کە شەری دووهەمی جیهانی دەستی پێکرد، ڕەزاشا لایەنگری خۆی لە ئاڵمانی نازی، ڕاگەیاند. بۆیە کاتێ شەر کەوتە نێوان یەکیەتی سۆڤیەت و ئەڵمانیا، وڵاتانی هاوپەیمان، ئێرانیان داگیرکرد؛ وەک هاوپەیمانی ئاڵمانیا و هەم بۆ ئەوەی لە ڕێگەی ئێرانەوە یارمەتی بگەیێننە سۆڤییەت. بەریتانیا لە باشوور و ئەرتەشی سووری سۆڤیەت لە باکوورەوە، خاکی ئێرانیان داگیر کرد. ڕەزاشا لە ئاستی ئەواندا نەیتوانی بچووکترین جووڵە بکات و دیکتاتۆرییەکەی ڕووخا و پاش ٢٠ ساڵ ئێران ڕووی ئازادی دیموکراتی بە خۆیەوە دی و حیزب و ڕێکخراوە سیاسیەکان بووژانەوە.

هەل و مەرجی دامەزران

هێزەکانی داگیرکەر لە باشوورەوە تاکوو ئیلام و لە باکوور تا ورمێ هاتبوون. بەڵام مەهاباد دوور بوو لەو دۆخە. لە لایەکی دیکەوە مەهاباد و ناوچەکانی دەور و پشتی مێژووی درێژیان هەبوو لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی، هەربۆیە بار و دۆخەکە ڕێکەوت بۆ ئەوەی یەکەم ڕێکخراوی بەهێزی سیاسیی کوردی بە ناوی کومەڵەی ژیانەوەی کورد یان بە کورتی کومەڵەی ژ-ک پێک بێت. دامەزرێنەرانی کۆمەڵەکە یازدە کەس بوون[١] کە لە ڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژی ١٩٤٢ لە مەهاباد کۆبوونەوە و کۆمەڵەی ژ-ک یان پێکهێنا کە ئامانجەکەی ڕزگاری نەتەوەی کورد بوو.

کۆمەڵە ڕیخراوێکی نهێنی بوو و هەر لە سەرەتای دامەزراندنەوە کوردانی باشوور تێیدا بەشدار بوون و نوێنەرانی ئەوان «میرحاج ئەحمەد» لە لایەن حیزبی هیواوە لە یەکەم کۆبوونەوەی کۆمەڵەی ژ - ک ئامادە بووە.

لە مانگی بانەمەڕی ساڵی ١٩٤٣دا، کۆبوونەوەیەک وەک کۆنگرەی کۆمەڵە پێکهات. لەم کۆنگرەیەدا کە لە شاخی خوداپەرەست بە ئەنجام گەیشت، نزیکەی سەد کەس بەشداربوون؛ بڕیار درا کە کۆمەڵە بیروڕای خۆی لە گۆڤارێکدا بڵاو کاتەوە. لەبەر ئەوەی کۆمەڵە ئەگەرچی ڕێکخراوێکی ناسیۆنالیستی و نیشتمانپەروەر بوو و دەبوا لەگەل توێژەکانی خەڵکی بێت، بەڵام لەبەر نهێنی بوونی، کەمتر بەوە دەگەی. ئەوە بوو کە دەست کرا بە بڵاوکردنەوەی گۆڤاری «نیشتمان». لە ماوەی چەن ساڵدا، بە بڵاو بوونەوەی بیر و ڕاکانی کۆمەڵە لە ناو چین و توێژەکانی جەماوەری خەڵکی کوردستان، هیوا بە داهاتوو هێزی گرت. زانیاریی سەبارەت بە بار و دۆخ پێشکەوت و ژ - ک تا ڕادەیەک بوو بە هێزێکی سیاسی.

بەڵام گۆڕانکارییەکان یەکجار زۆر بوون. دنیا گۆڕدرابوو، هەروا کوردستان. شۆڕشی گەلانی دونیا دژ بە فاشیزم و دیکتاتۆری پەرەی سەندبوو. وڵاتی ئێران ئەزموونی گۆڕانی بەسەر دەهات و لە لایەکی دیکەوە لەو بار و دۆخە گرینگەدا کۆمەڵە نەیدەتوانی چالاکییەکان بە ڕێکوپێکی بەرەو پێش بەرێت. پێویست بوو بە ڕێکخراوێ نوێ، یەکگرتوو، خاوەن پیلان بۆ بەرەو پێش ڕۆشتن. بەرێوبەرانی کۆمەڵە لەوە ئاگادار بوون، بۆیە هەوڵێکی نوێیان دا بۆ بنیاتنانی حیزبێک. لە ڕێکەوتی ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٩٤٥ لە شاری مەهاباد دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان ڕاگەیێندرا. ئەگەرچی ئەو حیزبە نوێیە لە ئەزموونەکانی کۆمەڵە سوودی وەر دەگرت، بەڵام لە پیلان و چالاکییەکانیاندا بە تەواوی جیاواز بوون.

سەرچاوە : گیارەنگ

پیرۆزبێ ٢٥ی گەلاوێژ ڕۆژی دامەزرانی کۆمەڵەی ژێکاف وجێژنی ٧١ ساڵەی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان

بە بۆنەی ٢٥ی گەلاوێژ وێنەی دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژێکاف لێرە دا بڵاو دەکەینەوە

حەسەنی قازی

حوسێنی زێڕینگەران (فرووهەر) کاوە ١، ئەندامی ژمارە ١ و یەکەم سەرۆکی کۆمەڵە

ئەگەر چی لە سەروبەندی دیکتاتۆری ڕەزا شای پەهلەوی دا لە موکریان "حیزبی ئازادیی کوردستان" پێک هات،بەڵام مەڕامنامەکەی چەند ساڵ دواتر، ١٩٤٢،بڵاو بووەوە کە عەزیزی زەندی نووسیویە. لە بەر ئەوەی هێندێک لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژێکاف لە "حیزبی ئازادیی کوردستان"یش دا ئەندام بوون هێندێک مێژوونووس تاریخی دامەزرانی کۆمەڵە دەبنەوە ساڵی ٣٨-١٩٣٧.هیچ بەڵگەیەک بە دەستەوە نییە نیشان بدا ژێکاف درێژەدەری چالاکی حیزبی ئازادیی کوردستان بوو بێ. بۆیە دەبێ ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢١ هەتاوی بە پێی بەڵگەی نووسراو و چاپکراوی کۆمەڵە خۆی بە تاریخی ڕەسمی دامە زراندنی ئەو ڕێکخراوەیە دا بندرێ.

قاسمی قادریی قازی، ق.ق.ق.پیاو، ئەندامی ژمارە ١٠٥٣ ، سەرۆکی نوێنەرانی ژ.ک. لە دیداری سێ سنوور

ماوەیەکی کورت بەر لە ڕاگەیاندنی " دەوڵەتی جمهوری کوردستان" کۆمەڵەی ژێکاف بە بێ ئەوەی هیچ سەنەدێک لە مەڕ هەڵوەشانی بە دەستەوە بێ، نێوی گۆڕدرا و وەک حیزبی دێمۆکراتی کوردستان درێژەی بە خەباتی خۆی دا و لە سەروبەندی چالاکی یەکساڵ و دوومانگی سەرەتایی حیزبی دێمۆکڕاتی کوردستان و سەردەمی کۆمار دا سەرەڕای هیندێک جیاوازی لە بەرنامەی کۆمەڵەی ژێکاف و حیزبی دێمۆکڕاتی کوردستان دا چوار ساڵ خەباتی کۆمەلە بە تاریخی حیزب داندراوە و هەر بۆیەش ئێستا ٢٥ی گەلاوێژ وەک ڕۆژی دامەزرانی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان ا-وەرگیراوە، ئەو تاریخە ڕۆژی دامەزرانی کۆمەڵەیە نەک حیزبی دێمۆکڕاتی کوردستان.

عەبدولڕەحمانی زەبیحی، ع.بێژەن ٢ ، گەڕێنەندەی گۆڤاری نیشتمان

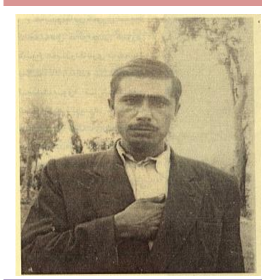

لە ژمارەی ١-ی کوردستان [پێنجشەمۆ ٢٠ی بەفرانباری١٣٢٤ی هەتاوی [١١-ی ژانڤیەی ١٩٤٦]، بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دێمۆکڕاتی کوردستان لە باسی " گفتوگۆی جەنابی قازیی محەمەد پێشەوای بەرزی کوردستان دەگەڵ خاوەنانی ڕۆژنامەی تاران" لە وڵامی پرسیاری "چەند وەختە ئەنگۆ خودموختارن"؟ پێشەوا وڵام دەداتەوە" چوارساڵە خودموختاری داخلی مان هەیە."

هەر وەها کوردستان لە ژمارەی ٧٩ دا [سێشەمۆ ٢٩ی گەلاوێژی ١٣٢٥ی هەتاوی [٢٢ ی ئووتی ١٩٤٦] لە ژێر سەر دێڕی " موبارەزەی ئازادی و دێمۆکڕاسی ئێمە پێی دە پێنجەمین ساڵی خۆی نا" ووتارێکی درێژی بە قەڵەمی سەید محەمەدی حەمیدی، سەرنووسەری کوردستان بڵاو کردووەتەوە. لە بەشێک لەو ووتارە دا هاتووە:

مەلا عەبدوڵای حەجۆکێ، داودی، مودیری مەدرەسەی گەلاوێژ

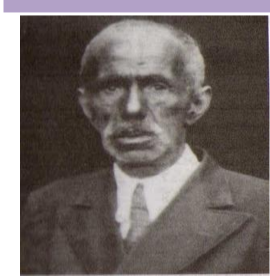

"بۆ هەوەڵین جار ئیمە لە دوای چوارساڵ بەربەرەکانی لە ڕێگای ئازادی و دێمۆکڕاسی و دەگەڵ هەزاران گرێ پووچکە و موشکیلاتی ئیجتیماعی و سیاسی و مادی و مەعنەوی ئەوڕۆ بە ئاشکرایی ولە کەماڵی قووەتدا و لە کاتێکدا کە هێزی چەکدارمان دامەزراندوە ، هەزاران فیدائیمان لە سنووری کوردستاندا بۆ پاسەوانی داناوە و بە حاڵەتێکی ئازاد و سەربەست ڕۆژنامە و گۆڤاری میللی خۆمان بە دونیا دا بڵاو دەکەینەوە و خوێندنی زمانی بێگانەمان لە مەداریسدا بە زمانی زکماکی خۆمان گۆڕیوەتەوە و هەزاران ئیسلاحاتی سیاسی و عیمرانیمان لە ماوەیەکی کەمدا ئەنجام داوە و دەرکەیەکی هومێدمان بە دوارۆژ لە ڕووی میلەتی کوردەوە کردۆتەوە، پێ دە پێنجەمین ساڵی دامەزراندنی خۆی دەنێ.

مەلا قادری مودەرەسی، ق.م.ڕەوادی م ئەندامی هەیئەتی ئیستیشاری

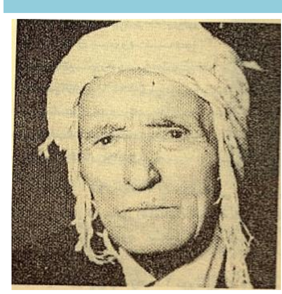

موئەسیسین و ئەندامەکانی ئازا و تێگەیشتووی ئەم حیزبە موقەدەسە چوار ساڵ لە بەرانبەر گەرد و لوولی سامناکی مورتەجعین و لە موقابیل زەبر و زەنگی دێوی ڕق هەڵستاو و بریندار ئیستعمار هەمیشە لە سەر پێ ڕاوەستان و نێو چاوانی پاکی خۆیان لە بەرانبەر گوللە تۆپی دوژمنانی ئازادی دا کردە سپەر و بەرەنگاریان لە هەر بەرهەڵستێک کرد کە پێچەوانەی ئازادیی کوردستان دەهاتە سەر ڕێگا. مورتەجعین زۆریان پەلەقاژێ کرد کە ئاوری نیشتمان پەرستی لە

محەمەدی نانەوازادە، بەرپرسی نیزامی کۆمەڵە

دلێ ئێمە دا بکوژێننەوە، بەڵام هەر کەس دە دڵی خۆیدا خیاڵێکی خراپی دەرحەق بەم ئاورە موقەدەسە جێ کردەوە ئاوری غەزەب گڕی تێبەر دا و لە پێش چاوی دۆست و دوژمن بوو بە کۆی زووحاڵ و جگە لە بەدنێوی دنیا و ئاخیرەت، خەجالێتێکی چارەناپەزیر لە بەر چاوی میلەتی و دایکی نیشتمانی خۆیدا هەتا هەتایە زەخیرە کرد

و وەکوو کردەوە هێشتا ڕەفتاری پیس و بەد کرداری ئەو ناحەزانەی کە بە دوژمنایەتی ئەندامە لە خۆ بوردووەکانی ئێمە دەیانکرد و دەیانەویست بۆ مستێ شەکر و کەلەیەک قەند ئەو برایانەی ئێمە دە زیندانی دوژمناندا برزێنن لە بیر نەچووە......."

سەدیقی حەیدەری ی فارووقی م.ح.لاو ١٠

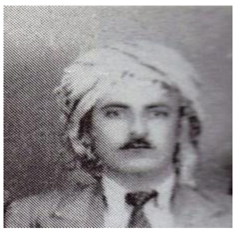

ئەو دوو هێمایە لە سەردەمی کۆمار دا بە جوانی و بێ سێودوو دەیسەلمێنێ ئەو دەمی مێژووی ژێکاف و حیزبی دێمۆکرات لێک هەڵنەبڕدراوە.

محەمەد [دڵشاد]ی ڕەسووڵی م.نادری

هەموو جووڵانەوەیەکی ناسیۆنالیستی لە چوار قوژبنەی دنیا، خراپ یان چاک هەمیشە حەولی ئەوەی داوە ڕابردوویەکی درێژتر بۆ خۆی بدۆزێتەوە و مێژوویەکی درێژتر لەمەڕ خۆی بنووسێتەوە،

محەمەدی یاهوو

بەڵام کە باس دێتە سەر کوردان وەزع ڕەنگێکی دیکە بە خۆیەوە دەگرێ.

هەر دوو ئەو پارتییە سیاسییانەی ئێستا بە نێوی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان کار دەکەن لە کاتێکدا تاریخی دامەزرانی کۆمەڵەی ژیانی کورد بە تاریخی دامەزرانی خۆیان دادەنێن کە لە

عەبدولڕەحمانی ئیمامی ئەقدەم ، ع.راد ٥

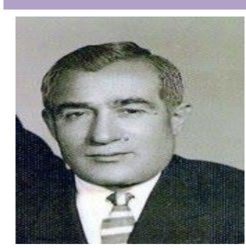

ڕاستیدا لەو ڕۆژە دا حیزبی دێمۆکراتی پێک نەهاتووە،لە جیاتی ٧١ ساڵەی دامەزرانی خۆیان جێژنی ٦٦ ساڵەی دامەزران پیرۆز دەکەن و کەس نازانێ بە چ هۆیەکی مەنتیقی خۆیان لەو ٥ ساڵە نەبان دەکەن؟

نەجمەدینی تەوحیدی

مێژووی کۆمەڵەی ژ- ک و کۆماری کوردستان و ڕۆڵی کەڵوڕەکان

ئیقبال سەفەری

پاش ئەوەی کۆمەڵێک لە هەڵکەوتوانی کورد لە ناوچەی موکریان و لە ساڵی ١٣٢٠ ریکخراوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان پیک دێنن و چالاکیەکانیان بە مەبەستی بەدەستهێنانی مافی گەلی کورد دەستپێ دەکەن، ئەم کۆمەڵەیە پەلوپۆ دەکێشی بۆ ناوچەکانی دیکەی کوردستان.لەم پێوەندیە دا میرزا عەبدوڵا مودەبەر (ناسراو بە ئاغەگەورە) کەڵوڕ (کەڵهوڕ) خۆی دەگەیەنێتە شاری مەهاباد و لەگەڵ کۆمەڵێک لە چالاکانی ئەوە دەم کۆ دەبێتەوە. لەو کۆبونەوەیە دا ناوبراو وەک بەرپرسی گشتیی ریکخستنی کۆمەڵەی ژ- ک لە شار و ناوچەکانی سنە، کرماشان، ئیلام و لوڕستان دیاری دەکرێ. بە گەڕانەوەی ئاغاگەورە لە مەهابادەوە بۆ کرماشان، چالاکیەکانی کۆمەڵەی ژ- ک پی دەنێتە قۆناخێکی نوێوە. لەم پێوەندیە دا کۆمەڵێک چالاکوانی سیاسی - تەشکیلاتی لە ریزەکانی کۆمەڵەی ژ – ک دا دەست بە چالاکی و ریکخستن دەکەن. یەک لەو کەسانە میرزا برایمخانی نادری‌یە کە دەبێتە جێگری میرزا مۆدەبر و چالاکیەکان لە ناوچەکانی کرماشان، پشتکویە و لوڕستان سەرپەرەستی دەکا. کەسی دووهەم لەو تیکۆشەرانە مامۆستا سەید تاهیری هاشمی بووە کە دەبێتە دەبیری کۆمەڵە لە شاری کرماشان. کەسی سیهەم رەشید باجەڵانی‌یە کە وەکیلی دادگوستەری بووە، بەرپرسایەتی بەشی باشور لە شاری خانەقینی پێدەسپێردرێ و هەروەها پێوەندی نێوان باشور و کرماشانیش بەرێوە دەبا کە لە شاری بەغداوە دەستپێدەکا تا دەگاتە کرماشان. چارم کەس یەدوڵا رەزایی دەبێ کە بە بەربرسی پێوەندیە گشتیەکانی ئێڵی کەڵوڕ دیاری دەکرێ و ناوبراو کەسێکی شارەزای بواری سیاسی بووە. بەمجۆرە کۆمەڵەی ژ- ک بە هۆی ئۆگر بوونی بە بیر و هزری نەتەوەییەوە لە ماوەیەکی کورت دا دەتوانێ بیری سەربەخۆیی‌خوازی لەو ناوچانە پەرە پێبدا و ریکخستنەکانیان وەک تەشکیلاتێکی چالاک خۆیان بنوێنن. بە دروست بوونی حیزبی دیمۆکراتی کوردستان ئەم چالاکیانە بەجۆرێک پەرە دەستێنن کە پێوەندی دایم لە نێوان مەهاباد و کرماشان و ناوچەکانی دیکە شێوازێکی تایبەت بەخۆیەوە دەگرێ. بەجۆرێک کە لەکاتی پێکهێنانی کۆماری کوردستان دا عەبدوڵا خانی مۆدەبەر و برایمخانی نادری خۆیان دەگەێننە مەهاباد و چالاکانە بەشداری هەڵسوڕاندنی ئەرکەکان دەبن. بەدامەزرانی کۆماری کوردستان، میرزا مۆدەبەر دەگەڕێتەوە کرماشان و میرزا برایمش دەکرێتە راوێژکاری سەرۆک کۆماری کوردستان، قازی موحەممەد. میرزا برایم بێجگە لەوەی کە راوێژکاری پێشەوا بووە، پلەی سەرهەنگی لە سۆپای میللی کوردستان دا هەبووە. بەسەرنجدان بەوەی کە زمانەکانی فەرانسی، ئینگلیسی، و عەرەبی بە باشی زانیوە، لە وەزارەتی ڕۆشنبیریشدا (فەرهەنگ) هەڵسوڕ بووە و بابەتی بۆ رۆژنامەی کوردستان نووسیوە، یان وەریگێڕاوەتەوە. بەتایبەت لە گۆڤاری کوێستان دا چەندین وتاری لەسەر سەلاحەدین ئەیۆبی نووسیوە. لە پێوەندی لەگەڵ گۆڤارەکانی سەردەمی کۆماری کوردستان دا، میرزا برایم گەلاڵەی دامەزراندن و بڵاوکردنەوەی گۆڤاری ژیان دەخاتە بەردەست کاربەدەستانی کۆمار کە بە داخەوە لەبەر دەستپێکردنی شەر لەلایان دەوڵەتی ئێرانەوە و هێرش بۆسەر کۆماری ئازربایجان، ناچێتە بواری جێبەجی کرانەوە. بەڵام بەوحاڵەش میرزا برایم دەبێتە خاوەن ئیمتیازی گۆڤاری دەنگی کورد بە سەردەبیری سەید عۆبەیدوڵا ئەیوبیان، کە لە دوایین ژمارەی ئەم گۆڤارە دا ئاماژە بە رۆخانی کۆماری کوردستان کراوە. لە پێوەندی لەگەڵ نووسینی بابەت بە زاراوەی کوردی خوارو دا، یەدوڵا رەزایی کە ئەودەم لە شاری گێلانی رۆژئاوا نیشتەجێ بووە، لە گۆڤاری گەلاویژ دا بابەتی نووسیوە کە ناوئاخنێک بووە لە شێعر و لیکۆڵینەوەی ئەدەبی. بەم جۆرە بە ئاماژە بەو بەڵگە مێژوویانە بۆمان دەردەکەوێ کە رۆڵی کەڵوڕەکان لە کۆمەڵەی ژیکاف دا و بگرە لە کۆماری کوردستانیش دا بەرچاو بووە. هەڵبەت نابێ لەبیرمان بچێ کە ئەودەم ئەو ناوچانەی کە ئەوان تیکۆشانیان تێ دا بووە، لە ژێر کۆنترۆڵی دوستانی کورد و کۆماری کوردستان دا نەبووە.

پێناسەیەک لەسەر برایم خانی نادری کەڵوڕ:

ئیبراهیم نادری یان ئیبراهیم خانی نادری ناسراو بە میرزا ئیبراهیم، کوری فەیزۆڵای نادری، لەساڵی ١٢٦٠ هیجری لە شاری کرماشان لەدایک بووە. خوێندنی سەرەتایی و دواناوەندی لە کرماشان تەواو دەکا و بۆ درێژەی خویندن دەچێتە وڵاتی فەرانسە. پاش خوێندنی حقوق لە فەرانسە، دەبێتە ئەندام لە لۆژیونی فەرانسە و دوای گەڕانەوەش بۆ ماوەیەکی کورت دەبێتە مامۆستای دانشکەدەی ئەفسەری لە تاران. لە گەرمەی شەڕی گەردونی دوهەم دا دەگەڕێتەوە کرماشان و پاشان بەهاوڕێیەتی میرزا عەبدوڵای مۆدەبەر دەبنە ئەندامی کۆمەڵەی ژ- ک و چالاکیە رێکخستنیەکان لە کرماشان دەست پێدەکا. بە پیکهاتنی کۆماری کوردستان وەک راوێژکاری پێشەوا دیاری دەکرێ و هاوکاتیش پلەی سەرهەنگی پی دەدرێ. پاش رۆخانی کۆماری کوردستان لەگەڵ چەند هاواڵێکی دیکەی و یەک لەوان سەید عۆبەیدوڵا ئەیوبیان دەگیرێ و بۆماوەی دوو ساڵ لە بەندیخانەی پەهلەوی بەند دەکرێ. دوای ئازادبوون لە بەندیخانە، دەکەوێتە ژێر چاودێری کاربەدەستانی دەوڵەت و ئەم بارودۆخەش بۆ ئەو پڕۆکێنەر دەبێ. لە کۆتایی دا و لە ساڵی ١٣٢٩ لە ریگای باشوری کوردستانەوە دەچێتە وڵاتی سوریا و لە لایان حەسەن زەعیم برازلی کەسایەتی ناسراو و راوێژکاری سەرۆککۆماری سوریاوە پێشوازی لێ دەکرێ. پاش گیرسانەوە لەو بەشە دابڕاوەی کوردستان دا، لەریگای حەسەن زەعیمەوە کاری بۆ دەکرێ و دەبێتە ئەفسەری لیپرسراوی باڵا لە هیزی هەوایی ئەو وڵاتە و تاکوو پلەی سەرلەشکری لەسۆپا دا سەردەکەوێ. برایمخان کە بە بیر و هزری کۆمەڵەی ژ – ک پەروەردە کراوە، لەوێش دەست لەسەر دەست دانانێ و ناسناوی و ئاشانیی ئەو لەگەڵ ژمارەیەک لە ئەفسەرانی کوردی سۆپای سوریا هیوایەکی دیکە دەخاتە دڵ میرزا برایمەوە. ئەویش بەو مانایە کە لە چەندین ریگاوە گوشار بخەنە سەر دەوڵەتی سوریا بۆ داکۆکی لە مافەکانی کورد، کە چ ئاکامێکی نابێ. پاش ئەوەی هەوڵەکانی میرزا برایم و هاواڵانی لە ریگای گوشاری سیاسیەوە بێ ئاکام دەبێ، ئەوجار بە هاوکاری هاواڵانی کوردی لە سۆپای سوریا و لە ساڵی ١٣٣٥ی هیجری گەلاڵەی کۆدەتایەکی لەشکرێ بۆ رۆخاندنی دەوڵەتی سوریا دادەڕێژن، کە ئەویش بەرلەوەی بچێتە بواری جیبەجێ کردنەوە ئاشکرا دەبێ و لە لایان دەزگای زانیاری سوریاوە فرۆکەکەی بەردەدرێتەوە

و بۆ هەمیشە ماڵئاوایی لە کورد و کوردستان دەکا. بەمجۆرە و بە داخەوە ئەم رۆڵەی دیاری کرماشان و نەتەوەی کورد، بێ ناو نیشان دەمینێتەوە و نەگ بۆ خەڵکی کوردستان، بەڵکوو بۆ خەڵکی ناوچەکەی خۆیشی و حیزبەکەی خویشی (حدک) بە نەناسراوی، بنەو بارخانەی بەرەو کۆچی یەکجاری و بێ گەڕانەوە هەڵدەپێچێ.

ئێقباڵ سەفەری بەروار: جمعه ١٥ بهمن ١٣٨٩

جۆنبش دیموکراتیک یارسان

ناساندنی نێوی ڕاسەقینەی نووسەر و ئەندامانی کۆمەڵەی(ژ. ک) لە گۆواری «نیشتمان»دا

س. چ. هێرش

یەکێک لە خاڵە هەرە درەوشاوەکانی مێژووی خەڵکی کورد و بەتایبەت مێژووی هاوچەرخی کوردستان لە بەشی رۆژهەڵات، پێکهاتنی کۆمەڵەی (ژ. ک) و بڵاوکردنەوەی گۆڤاری «نیشتمان»(١٩٤٢) وەک زمانحاڵی ئەو رێکخراوە سیاسییە بووە و، دواتریش کە یەکەم کۆماری کوردستان(١٩٤٦) لە شاری مهاباد دادەمەزرێ، بەشێکی زۆر لە ئەندامان و چالاکانی سیاسیی کۆمەڵەی (ژ. ک) تێیدا بەشدار دەبن.

هەرچەند لە سەر کۆمەڵەی (ژ. ک) و چۆنیەتی دامەزران و بەڕێوەبەرانی ئەو رێکخراوەیە گەلێک کتێب و نامیلکە و بیرەوەری نووسراوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، هێشتا گەلێک لایەنی لێڵ و ناڕوون، بەتایبەت سەبارەت بە ژمارەی کەسانی پێکهێنەر و دامەزرێنەری کۆمەڵەی (ژ. ک)، هەروەها نێوی ڕاستەقینەی گەلێک لە ئەندامان و ئەو کەسانەی نێوی ڕەمزییان هەبووە، بەرچاو دەکەوێ کە دەبێ بخرێنەڕوو.

بەر لەوەی لایەنی سەرەکیی ئەو باسە واتە هەڵنان و ناساندنی نێوی ڕاستەقینەی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ. ک) دەست پێ بکەم، پێویستە ئەو خاڵە ڕوون بکەمەوە کە ژمارەی ڕەمزی(کۆد)ی ئەندامانی کۆمەڵەی(ژ. ک) و هەروەها ڕەمز(کۆد)ی شارەکان بۆ هەڵنان و دەست نیشانکردنی ژمارەی پێک هێنەر یان دامەزرێنەرانی ئەو رێکخراوەیە گەلێک گرینگ و شیاوی سەرنجدانن.

ئەگەر لە تەواوی ئەو نێوە ڕەمزییانەی چ لە توێی تەواوی ژمارە دەرچووەکانی گۆڤاری «نیشتمان»دا و، چ لە توێی کتێب و نامیلکەگەلی پێوەندیدار بە کۆمەڵەوە خراونەتە ڕوو ورد بنینەوە، دەبینین بێژگە لە چەند کەس، بوواڵەتی ژمارەیەکی زۆر لە کەسانی دامەزرێنەر یا نادیارن یان نێویان بە نەزانراوی ماوەتەوە. بۆنموونە، ئەگەر بە گوێرەی ژمارەی ڕەمز، «کاوە.١» (حوسێنی زێڕینگەران ــ فروهەر) بەرپرسی یەکەمی کۆمەڵە، «ع. بیژەن .٢»(عەبدولڕەحمانی زەبیحی) بەرپرسی بەشی ڕاگەیاندن و گۆواری«نیشتمان»، «ع. راد ـ٥»(عەبدولڕەحمانی ئیمامی ئەقدەم) و، «م. ح. لاو . ١٠»(محەمەد سەدیقی حەیدەری)١ لە پێکهێنەران و دامەزرێنەرانی کۆمەڵە بن، سەبارەت بە نێو و ژمارەی ڕەمزیی تەواوی«هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە» زانیارییەکی ئەوتۆ لە بەر دەستدا نییە.

لە پاڵەوە ئەوەش بڵێم کە من خۆم لە سەر ئەو باوەڕەم جگە لە »بینایی . ژمارەی ڕەمزیی نەبووە» (پێشەوا قازی محەمەد)، کە ساڵێک دوای دامەزرانی کۆمەڵە بووەتە ئەندام و سوێندی خواردووە، پێکهاتەی «هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە» یازدە کەس بوون و، دوایین کەسیش هەر ئەو نێوە ڕەمزییەی «م. فەرووخ . ١١» بووە کە بە بۆچوونی خۆم دەبێ یا «محەمەدی یاهوو» بووبێ یان «محەمەدی نانەوازادە». بەڵگەشم ئەوەیە کە لە ژمارە یازدە بەم لاوە، ئێمە دەگەڵ نێو و ژمارەی ڕەمزیی «م. س. توس .١٣» و «م. م. هوشەنگ . ١٦» ڕووبەڕوودەبین کە بە گریمانەیەکی زۆر دەبێ ئەندامانی سەرەکیی «هەیئەتی لاوانی کۆمەڵە» بووبن.٢ کەوابوو، پێکهاتەی «هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە»، لە یازدە تا دوازدە کەس تێنە پەڕیون.

لێرەدا بۆ ئاگاداری خوێنەرەوان، تەواوی ئەو کەسانەی کە لە گۆڤاری «نیشتمان»دا نێویان هاتووە دەنووسرێن و هەر لە پاڵ نێوە ڕەمزییەکانیشدا، نێوی ڕاستەقینەی ئەو کەسانەی تائێستە زانراون٣ لە ژێرەوە و لە ناو کەوانەدا دەخرێنەڕوو:

١) ژمارەی ١ ، ساڵی یەکەم، پووشپەڕی ١٣٢٢ ، جولای ١٩٤٣

ـ ع. بیژەن (عەبدولرەحمانی زەبیحی)

ـ م.م. هوشەنگ . ١٦ (محەمەدی مەجدی ـ کوڕی زانای ئایینی مامۆستا مەلا حوسێنی مەجدی سەرۆکی عەدڵییەی کۆماری کوردستان ـ نێوبراو هێشتا لە ژیاندا ماوە)

ـ ع. ساسان (هەرچەند زۆر سوور نیم، بەڵام وابزانم دەبێ نێوی ڕاستەقینەی «عەلی ڕیحانی» بێ)

ـ م. فەڕڕوخ (م. فەڕووخ . ١١ ، وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێکردووە، لە نێوان ئەو دوو نێوانەدا: «محەمەدی یاهوو» و «محەمەدی نانەوازادە»دا دڕدۆنگم. شیاوی گوتنە کە نێوی ئەو دووکەسە لە نووسراوەی زۆر کەساندا وەک دامەزرێنەر هاتوون)

ـ هێندێک لە ئەندامەکان کە دەسیاوی سندوقی کۆمەڵەیان کردووە:

١- کاوە (میرزا حوسێنی زێڕینگەران ـ فروهەر، خەڵکی مهاباد)

٢- سام (نەزاندرا)

٣- جاهد (نەزاندرا)

٤- فەڕووخ (بڕوانە سەرەوە)

٥- ڕەوادی (ق. م. ڕەوادی: قادری موددەریسی، خەڵکی مهاباد)

٦- نەریمان (نەزاندرا)

٢) ژمارەی ٢ ، ساڵی یەکەم، خەزەڵوەری ١٣٢٢

ـ زۆراب .٣٧ (عەلی خوسرەوەی، خەڵکی مهاباد ـ نێوبراو هێشتا لە ژیاندا ماوە)٤

ـ بیژەن . ٢

ـ م. ش. هێمن (بە ژمارەی ٥٥، محەمەد ئەمینی شێخولئیسلامی موکری، خەڵکی شیلاناوێ)

ـ م. ش. هێمن

ـ گیوی موکریانی ـ هەولێر (ئەندامی کۆمەڵەی ژ. ک نەبووە)

ـ م. ش. هێمن

ـ م. حەریق (م. ا. حەریق: محەمەدی ئەسحابی، خەڵکی مهاباد)

ـ م. ئاریا ـ ٢٧ (مەنافی کەریمی، خەڵکی مهاباد، دواتر لە کۆماری کوردستاندا دەبێتە وەزیری فەرهەنگ)

ـ م. فەرڕوخ

ـ ئەو ئەندامانەی نێویان هاتووە:

١- ڕووناک ـ ٥٢، لە شاری ش ـ SH (واوێدەچێ ڕووناک ـ ٥٢، یەکەم ئەندامی کارای ژنی کۆمیتەی شاری شنۆ بووبێ لە کۆمەڵەی ژ. ک دا، کە بەداخەوە زانیاریم لە سەری نییە!)

٢- بارزانی {م. خ}، لە شاری غ ـ بـ (مستەفا خۆشناو، خەڵکی کوردستانی گەرمێن| باشوور، ئەفسەری کۆماری کوردستان بوو کە دواتر دەگەل سێ هاوڕێی دیکەی لە عێراق ئیعدام کرا)

٣) ژمارەی٣ و ٤ ، ساڵی یەکەم، سەرماوەز ـ ڕێبەدانی ١٣٢٢

ـ م. نادری ـ ٧٦ (محەمەدی ڕەسووڵی ـ دڵشاد، باوکی خەڵکی مهاباد بووە ودواتر چوونەتە کوردستانی باشوور و، لەوێ دڵشاد ڕەسووڵی خوێندوویە و لە سەردەمی چالاکیی کۆمەڵەی ژ. ک و دێمۆکراتدا هاتووەتە مهاباد)

ـ برای ڕاست ـ ٧٦ (عەبدولڕەحمانی موهتەدی، خەڵکی بۆکان)

ـ قانع (شاعیری ناوداری کورد، ئەندامی ژ. ک نەبووە، لە سەردەمی کۆماردا لە گوندی کەلبی ڕەزاخان مامۆستا بووە)

ـ فانی (شاعیری کورد، خەڵکی کوردستانی باشوور، وابزانم ئەندامی کۆمەڵەی ژ. ک نەبووە بەڵام هەروەک لە »نیشتمان«دا ئاماژەی پێکراوە، بە وەسیلەی ئەندامی ژمارە ٢٠٠ پێوەندی بە کۆمەڵەوە هەبووە)

ـ شاعیرێکی بە ناوبانگ (مەلا مارفی کۆکەیی، خەڵکی مهاباد)

ـ ع. هەژار ـ ٢٠ (عەبدولڕەحمانی شەرەفکەندی، خەڵکی مهاباد، شوێنی کارکردن بۆکان)

ـ م. ش. هێمن

ـ ع. بیژەن ـ ٢

ـ م. بەیان ـ ٧١ (محەمەدی خاتەمی، خەڵکی مهاباد)

ـ م. لاو ـ ١٠ (محەمەد سەدیقی حەیدەری، خەڵکی مهاباد، دواتر لە کۆماری کوردستاندا وەزیری تەبلیغات بووە)

ـ م. فەرڕوخ ـ ١١

٤) ژمارەی ٥، ساڵی یەکەم، ڕێبەدانی ١٣٢٢

ـ نێوی ئەو ئەندامانەی پووڵ(دراو)یان داوە بۆ پەدان بە ئینتیشاراتی کۆمەڵە:

١- ع. هەژار (بڕوانە سەرەوە)

٢- م. خ. بارزانی (بڕوانە سەرەوە)

٣- م. ح. لاو (بڕوانە سەرەوە)

٤- ق. م. ڕەوادی (بڕوانە سەرەوە)

٥- ع. زۆراب (بڕوانە سەرەوە)

٦- هـ . ئارێز (وابزانم نێوی ڕاستەقینەی شاعیری ناوداری کورد سەید تاهیری هاشمی خەڵکی کرماشان بووبێ، دیارە تەواو ئەرخەیان نیم)

٧- ا. ا. ڕژدی (مام ئەحمەدی ئیلاهی خەڵکی مهاباد کە دواتر لە کۆماری کوردستاندا دەبێتە وەزیری ئیقتیساد)

٨- م. ا. حەریق (بڕوانە سەرەوە)

ـ ع. بیژەن ـ ٢

ـ م. نادری ـ ٧٦

ـ سیامەک ـ ٥٧ (عەبدولقادری دەبباغی، خەڵکی سەقز،

ـ م. ش. هێمن ـ ٥٥

ـ ع. بیژەن ـ ٢

ـ م. ش. هێمن ـ ٥٥

ـ مەلا حەسەنی قازی هەڵەبجە (ئەندامی کۆمەڵەی ژ. ک نەبووە)

ـ قانع (بڕوانە سەرەوە)

ـ شاعیرێکی بە ناوبانگ (مەلا مارفی کۆکەیی)

ـ هەژار ـ ٢٠

ـ م. ش. هێمن

ـ م. فەرڕوخ ـ ١١

٥) ژمارەی ٥ ، ساڵی یەکەم، ڕەشەمەی ١٣٢٢

ـ نێوی ئەو ئەندامانەی یارمەتی سەندوقی کۆمەڵەیان کردووە:
١- ع. فەرزانە (نەزاندرا)
٢- خ. م. شاباز (خەلیلی مووەفەقی خەڵکی مهاباد و خاوەنی چاپخانە و کتێب فرۆشی)
٣- ع. بیژەن
٤- ح. ر. سەخی (نەزاندرا)
٥- ا. ئازاد (نەزاندرا)
٦- ا. ا. ئازا (نەزاندرا)
٧- ق. چوبینە (قاسمی قادری قازی، خەڵکی مهاباد)
٨- ر. برای راست (بڕوانە سەرەوە)
ـ ع. بیژەن ـ ٢
ـ م. ش. هێمن ـ ٥٥
ـ م. ش. ئازەر ـ ٨٢١ (محەمەدی شاپەسەندی، خەڵکی مهاباد،
ـ پشتیوان ـ ١٠٤٢ (نەزاندرا)
ـ م. نادری ـ ٧٦ (بڕوانە سەرەوە)
ـ ع. راد ـ ٥ (عەبدولرەحمانی ئیمامی ئەقدەم، خەڵکی مهاباد، یەکەم کەسە لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژ. ک کە دوای دامەزرانی کۆماری کوردستان پلەی حیزبایەتی نامێنێ، وابزانم بە دڵخوازی خۆی واز لە چالاکی دەهێنێ)

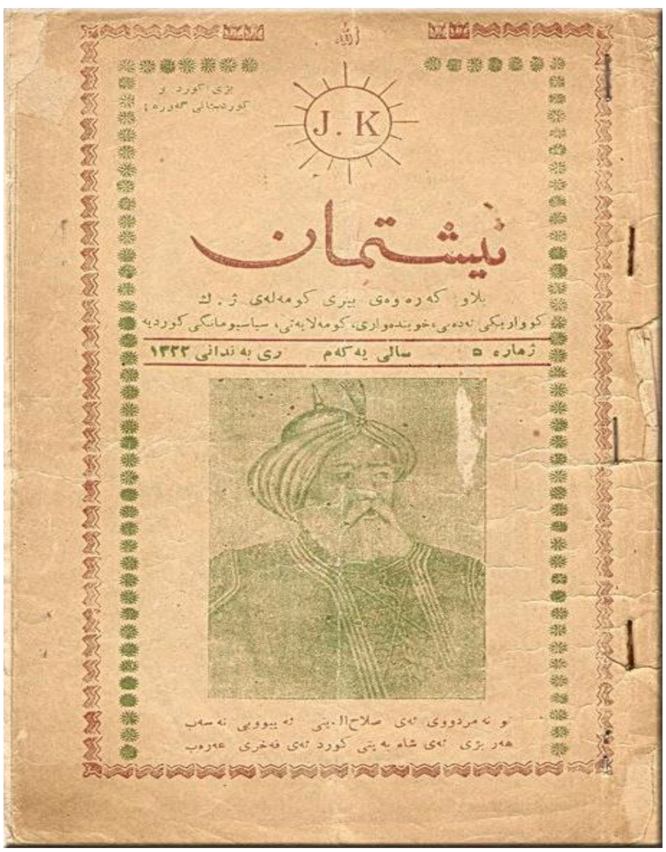

ـ قانع
ـ هەژار
ـ ع. هۆنەر (شاعیری ناوداری کورد عەبباسی حەقیقی، خەڵکی مهاباد)
ـ م. ئیرەج ـ ٢١٥ (محەمەد سەعید حافیدی، خەڵکی کرماشان)

٦) ژمارەی ٧، ٨ و ٩)، ساڵی یەکەم، بەهاری ١٣٢٣

ـ ع. بیژەن ـ ٢
ـ م. نادری ـ ٧٦
ـ م. لاو ـ ١٠
ـ ئاواڵ (نەزاندرا)
ـ ک. ع. مرۆ ـ ٦٧ (نەزاندرا)
ـ م. ش. هێمن ـ ٥٥
ـ م. ئاریا ـ ٢٦ (بڕوانە سەرەوە)
ـ م. ش. ئازەر ـ ٨٢١ (بڕوانە سەرەوە)
ـ ا. ا. ڕژدی ـ ٢٤ (بڕوانە سەرەوە)
ـ م. فەڕووخ ـ ١١
ـ م. نادری ـ ٧٦
ـ بێستوون (نەزاندرا()
ـ ع. هۆنەر (بڕوانە سەرەوە)
ـ م. ش. هێمن ـ ٥٥
ـ م. م. عیشقی (وابزانم هەر محەمەدی مەجدی یە)
ـ ع. هەژار
ـ م. نادری ـ ٧٦
ـ هێمن ـ ٥٥
ـ س. م. ح. گرشاسب (سەید محەمەدی حەمیدی سەرنووسەری ڕۆژنامەی کوردستان)
ـ م. ئیرەج ـ ٢١٥ (بڕوانە سەرەوە).

پەراوێزەکان:

١- بۆ ئەوەی لایەنی ئەمانەت و دەستپاکی پارێزراو بێ، پێویستە بگوترێ کە بەشێک لە هەڵنانی ئەم نێوانە لە کتێبی: (نگاهی به تاریخ مهاباد، سید محمد صمدی، انتشارات رهرو، ص ١١٩) وەرگیراون.

٢- نێوی ڕاستەقینەی «محەمەد سەلیمی»یە، کە لە »دیاریی کۆمەڵەی ژ. ک بۆ لاوەکانی کورد ١٣٢٢-١٩٤٣»دا بەمجۆرە یادی لێکراوە: «هەیئەتی ناوەندی(مەرکزی) کۆمەڵەی ژ. ک ئەم سپیارەیە پێشکەشی گیانی (روح) لاوی ڕەحمەتی م. س. تووس ئەندامی ژمارە ١٣ ی کۆمەڵە ئەکات».

٣- دیارە هەروەک دەزانین، بەشێکی زۆر لە نێوەکان هەروا بە نادیاری و نەزانراوی ماونەتەوە، بۆیە لەم بارەیەوە پێوەندی بە ماڵپەڕی گزینگ و دانی هەر چەشنە زانیارییەک جێگەی ئەوپەڕی ڕێز و پێزانینە.

٤- لە دانیشتنێکی خۆمانەدا، هەڵنانی ئەو ڕەمزەم لە لایەن کاک «زاگرۆسی خوسرەوی»یەوە دەستکەوت، سپاسی دەکەم.

س. چ. هێرش، دێسامبری ٢٠٠٥ / ماڵپەڕی گزینگ

بۆچوونێک سەبارەت بە تاریخی دامەزرانی کۆمەڵەی ژیانی کورد

حەسەنی قازی

گۆواری گزینگ، ژمارە ١٧ ، پاییزی ١٩٧٧ (١٣٧٦ی هەتاوی)

لە کتێب و نووسراوەی کوردی، فارسی، عەرەبی، ئینگلیسی، فرانسەیی و ڕووسی دا لەمەڕ مێژووی بزووتنەوەی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، تاریخی دامەزران و نێوی کۆمەڵەی ژێکاف جۆر بە جۆر باسکراوە. بەڵام سەرچاوەی دەستی یەک و ئی هەرە باوەڕپێکراو چاپەمەنی کۆمەڵەیە ١ کە ئەو تاریخەمان بۆ ساغ دەکاتەوە: ئەویش ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢١ی هەتاوی (١٦ای ئووتی ١٩٤٢) یە.

تەنانەت نووسەرێک ٢ ، کە لە یەکەم کۆبوونەوەی ئەو ڕێکخراوەیەشدا بەشدار بووە ئەو تاریخەی دوو جۆر باسکردووە. دیارە زۆربەی ئەو سەرچاوانەی کە پاش ساڵی ١٩٦٣ بڵاو کراونەتەوە بۆ زۆربەی زانیارییەکانیان پشتیان بە کتێبی ئیگلتن ی کوڕ٣ بەستووە.

لەم نووسراوەیەی دا قسەی من ئەوەیە، ئەگەرچی لە زەمانی ڕەزا خان و بەر لە خەرمانانی ١٣٢٠ی هەتاوی (ئاخروئۆخری ئووتی ١٩٤١ی زایینی) بە پێی ئەو سەرچاوانەی لە خوارەوە باسیان دەکەین لە سابڵاغ و ناوچەی موکریان ڕێکخراوێکی سیاسی پێکهاتووە و لەو ڕێکخراوەیەدا چەندێک لە هەڵسووڕ و دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژیانی کورد بەشدار بوون، بەڵام تاریخی دامەزرانی ڕەسمی کۆمەڵە ناگەڕێتەوە بەر لە سەر دەمی ئووتی ١٩٤١ ، بەڵکوو کۆمەڵەی ژیانی کورد خەباتی خۆی بە درێژەی کار و چالاکی ئەو ڕێکخراوەیە داناوە و لە یەک لە سەنەدەکانیدا ئەوەی باس کردووە.

د. ڕەحیمی قازی لە کتێبێکی دەستنووسدا: " قاضی محمد و جنبش رهائی بخش ملی خلق کرد ٤ دا دەڵێ:

" کۆمەڵەی ژ.ک. لە مانگی ژووەنی ١٩٣٨ لە مهاباد لە لایەن چەند ڕووناکبیری نیشتمانپەروەر دامەزرابوو، بەڵام لە سەروبەندی دیکتاتۆری ڕەزاخان دا و لە هەلومەرجی تیرۆر و خەفەقان دا چالاکییەکانی کۆمەڵە بەرچاو نەبوو. لە مانگی مای ١٩٣٩ ،دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژیانی کورد پێوەندی لە گەڵ نیشتمانپەروەرانی کورد لە عێراق دەگرن و لە سنوور چاوپێکەوتنێک لە نێوان نوێنەرانی هەر دووک لا دەکرێ. لەو چاوپێکەوتنە دا بڕیاردەدرێ هەڵسووڕانی کۆمەڵە هەم لە ئێران و هەم لە عێراق پەرە پێبدرێ. یەکێک لە نوێنەرانی کوردی عێراق کە ئەفسەر بووە گوزاریشی بڕیارەکانی ئەو چاوپێکەوتنە دەدا بە کاربەدەستانی عێراق و لە ئاکامی ئەوە دا دەوڵەتی ئێران و عێراق بە پێی مادەکانی پەیمانی سەعدآباد ٥ بە شێوەیەکی هەموو لایەنە هەڵسووڕانی کۆمەڵەی ژ.ک. دەخەنە ژێر چاوەدێری. لە ساڵانی ٤٠ – ١٩٤١دا کاربەدەستانی دەوڵەتی ڕەزا خان شێکیان لە هێندێک لە خەڵکی مهاباد کرد و دووریان خستنەوە..."

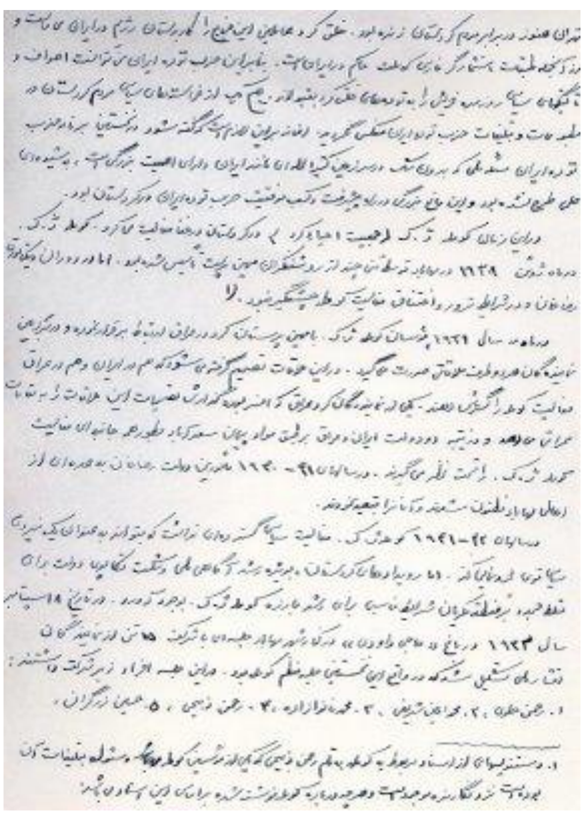

هەرلەو بەشەی دەستنووسی کتێبەکەی دا قازی دەنووسێ :

" لەمانگی ژووییەی ساڵی ١٩٤٣ یەکەم ژمارەی گۆڤاری "نیشتمان" کە بڵاوکەرەوەی بیر و ئۆرگانی نێوەندی کۆمەڵە بوو بڵاو کرایەوە. دوای ڕووخانی ڕێژیمی دیکتاتۆری ڕەزا شا ئەوە هەوەڵین بڵاوکراوەی کورد زمان بوو کە لە کوردستانی ئێران چاپ دەکرا... ئەو گۆڤارە بووە هۆی تووڕەیی و بێزاری کۆڕوکۆمەڵی شوڤێنیستی لە ئێران و ڕۆژنامەیەکی سەر بە وان " آینده ایران" لە نووسراوەیەکی خۆیدا بە نێوی " زبان رسمی ایران فقط یک زبان است" (زمانی ڕەسمی ئێران تەنێ یەک زمانە و بەس) نووسیویە: " وەکی دەرکەوتووە لە ئێران ڕۆژنامەیەک بە لەهجەی محەلی چاپ دەکرێ. شوکرانەبژێری خودام ئەو ڕۆژنامەیە نەگەیشتووەتە دەستی ئەم نووسەرە و هیوادارم لە ئایەندەش دا نەگاتە دەستی"(روزنامه آینده ایران – ١٨ی دیسامبری ١٩٤٣)"

دەستخەتی ڕەحیمی قازی

ڕەحیمی قازی دەڵێ ئەوەی لە کتێبەکەیدا لە سەر کۆمەڵەی نووسیوە بە پشت بەستن بە هێندێک دەستنووس لە بەڵگەنامەکانی کۆمەڵەیە بە قەڵەمی ڕەحمانی زەبیحی یەکێک لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵە و بەرپرسی چاپەکانی ئەو ڕێکخراوەیە (دستنووسی فارسی کتێبی ر.قازی، ل ٧١ ، ٧٢ و ٧٣)

کاک غەنی بلووریان لە کتێبەکەیدا ٦ لە زمانی کاکەمین کە کارداری ماڵیان بووە دەگێڕێتەوە: " لە زەمانی ڕەزا شا دا هەر چەشنە بزاڤێکی سیاسی لە ئێران و بە تایبەتی لە کوردستان دا بە توندی سەرکوت دەکرا. لەو هەلومورجە دا ژمارەیەک ڕووناکبیری مهاباد بۆ ئەوەی هەستیان پێ نەکا [نەکرێ] دەستەیان ساز کردبوو و هەر شەوەی لە ماڵێک کۆ دەبوونەوە .... لە نێو ئەو گرووپ و دەستانەی شەوانە دا ژمارەیەک ڕووناکبیری چالاک و بە کردەوە، دامەزرانی " کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد"یان هێناوەتە بەر باس. ئەوان شەوێک لە شەوانی ڕەمەزانی ١٣١٧ (١٩٣٨) باسی دامەزراندنی " کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد" یان کردووە.

لە نووسراوەیەکی تازە دا ٧، کاک حامیدی گەوهەری باسی ڕاپۆرتێکی گشتی دەکا و دەڵێ : " ئیدارەی ناوەندی کۆمەڵە لە مەڕ چۆنیەتی دامەزراندنی ژ.ک.، مێژووی خەباتی، چونیەتی پێوەنیگرتن و دابینکردنی دۆستایەتی لە گەڵ یەکییەتی سۆڤییەت، قەوارەی تەشکیلاتی، پرۆگرام، شێوەی ئەندام وەرگرتن و ژمارەی ئەندام، دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد و چەند بابەتی تر بە ژمارە نامەی ٤٤٤ ڕۆژی ٧ی بەفرانباری ساڵی ١٣٢٣ (٢٨ دیسامبری ١٩٤٤) بۆ مۆلۆتۆف وەزیری دەرەوەی سۆڤییەتی ناردووە لە مەڕ دامەزرانی ژ.ک. دەڵێ: " حیزبی ئێمە لە مانگی یونی ساڵی ١٩٣٨ دامەزراوە. بەڵام بە هۆی کۆنترۆڵی توند و تیژی حکوومەتی ئێران چالاکییەکی زۆری نەبووە. تائەو جێیەی کەسێک بە تەواوی جێی متمانەی ئێمە نەبووبێ داوای ئەندامەتی لێنەکراوە و سیاسەتی ئێمە لەمبارە دا ئێستاش بەمجۆریە. لە مانگی مای ساڵی ١٩٣٩، کوردەکانی عێراق داوای پێوەندییان بە حیزبی ئێمەوەکرد. هەر لەو مانگە دا ئەندامێکی نوێنەری حیزبی ئێمە چووە ناوچەی سەرسنووری عێراق و چاوی بە دوو ئەفسەری کوردی عێراقی کەوت. لەو چاوپێکەوتنە دا بڕیار درا هاوکاری دوولایەنە پەرەی پێبدرێ. دوو کوردی شەخسی(سویل)یش لەو کۆبوونەوەیەدا بوون. بە هۆی خیانەتی یەکێک لەو ئەفسەرانە بە ناوی " فایق ئەمین" حکوومەتی عێراق ئاگاداری بڕیارەکانی ئەو کۆبوونەوەیە بووە. عێراق چونکە لە پەیمانی "سەعداباد" ئەندام بوو، چونیەتی ئەم دیدارە و بڕیارەکانی بە ئێران ڕاگەیاند و ئێرانیش کوردستانی خستە ژێر کۆنترۆڵ و چاوەدێری توند."

گەوهەری لە درێژەی ئەو نووسراوەیە دا دەڵێ: " بە پێی ئەو ڕاپۆرت و بەڵگانەی بە دەستەوەن کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد لە نێوان مانگەکانی جۆزەردان – پووشپەڕی ساڵی ١٣١٧ (ئووتی ١٩٣٨) دامەزراوە."

وەک دەردەکەوێ هەر سێی ئەو سەرچاوانەی لە سەرەوە باسیان کرا هەموویان دەنووسن کۆمەڵەی ژ.ک. لە ساڵی ١٩٣٨ دا پێکهاتووە. لە بەراورد کردنی نووسینەکانی ڕ.قازی وح. گەوهەری ش لەو بارەیەوە جوان دەردەکەوێ ئەوان بە پشت بەستن بە عەینی سەرچاوە ئەو بۆچوونەیان هێناوەتە گۆڕێ. وەک باسمان کرد قازی دەڵێ سەرچاوەی ئەوەی لە سەر کۆمەڵەی نووسیوە لە دەستنووسی زەبیحی وەرگیراوە، و لە بەر ئەوەی بەتەواوی و بە وردی ئەو بەڵگەیەی نە ناساندووە، بە لە بەرچاوگرتنی زانیارییەکانی وی و گەوهەری کە هەر یەکن دەبێ سەرچاوەی هەر دووکیان هەر ئەو بەڵگە و ڕاپۆرتە بێ کە ع. گەوهەری باسی دەکا و بە جۆرێک ئەو بەڵگانەی لای ڕەحیمی قازی دەست کەوتووە. لە کتێبی کاک غەنی بلووریان دا کە لە سەرەوە باسکرا لە باسی قسە کانی " کاکەمین " دا دەنووسێ: " ... کاغەزێکی چرووکی چرێشاوی دوولەتی دەرهێنا و بە هێمنی و بە دەنگێکی نزم گوتی: وەیخوێنە! ئەوە هەمان بەیاننامەیە کە خەڵک باسیان دەکرد و بە دیواری مزگەوت و بازاڕەکانی شاریان [وە] لکاند بوو. هەرچونێک بوو دەقی بەیاننامە - دەست نووس – کەم خوێندەوە. لەو دا داوا لە جەماوەری کورد کرابوو، کە بە هانای ئەو لاوانەوە بچن کە بۆ کوردستانێکی سەربەخۆ خەبات دەکەن. کاکەمین دەیگوت: پۆلیس بە تاوانی ئەو بڵاوکراوەیە گەنجێکی بە ناوی "حاجی خوسرەوی" گرتووە و چەند کەسیشی لەو پێوەندییە دا بۆ هەرێمی ژووروی ئێران یانی "شیراز" و"کرمان' دوور خستۆتەوە.٨ ئەوانەی کە من شارەزایانم " حوسێنی زێڕینگەران" و " محەمەدی راتبی" (حەمەدی مەولوودی)ن کە دوور خراونەتەوە."

سەبارەت بە دەخەرکەمان نان و ڕاونانی کوردان لە زەمانی ڕەزا شا دا ئاگاداری و زانیاری زۆر بە دەستەوەیە ٩.

لە مەڕ دوورخستنەوەی کوردی سابڵاغی لە پێوەندی لەگەڵ هەڵسووڕانی سیاسی دژی ڕێژیم، ئەوەی لە نووسراوەی ڕ.قازی و غ.بلووریان دا ئیشارەی پێکراوە لە هۆنراوەیەکی سەیفولقوزات دا (ی١٣٢٣ – ١٢٥٥هەتاوی) ١٠ کە وێدەچێ ئاخر شوێنەواری بێ بە جوانی دەردەکەوێ:

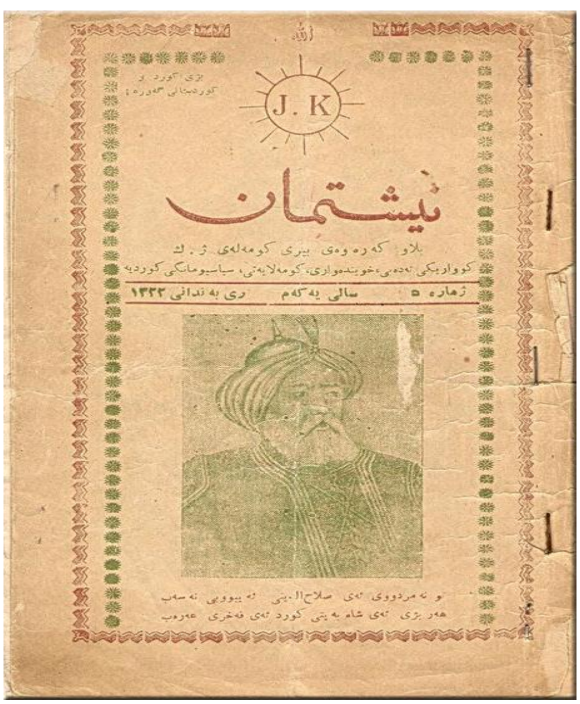

" هەورامی و جەلالی بۆ سمنان و ساوە چوون

سابڵاغی بۆ شیرازێ ڕەپێچەک دراویە "

هەتا ئێرە دەردەکەوێ لە زەمانی ڕەزاشا و بەر لە ئووتی ١٩٤١ دا جۆرە چالاکییەکی سیاسی لە گۆڕێدا بووە وئیدارەی ناوەندی کۆمەڵەی ژ.ک. لە نامەیەکدا بۆ مۆلۆتۆف ئەو چالاکییانەی کە ئەگەرچی زۆریش بە دەرەوە نەبوون لە بەر ئەوەی بە لانی کەمەوە دوو لە هەڵسووڕ و دامەزرێنەرانی تێیدا بەشدار بوون بە ئی خۆی داناوە. لەو چاپەمەنییانەی سەردەمی کۆمار کە بەدەستەوەن تا ئەو جێیەی ئەمن بزانم ناوی کۆمەڵەی ژێکاف نەهاتووە، بەڵام لە نووسراوەیەکی ڕۆژنامەی کوردستاندا (ژمارەی ٦٩، ٣٠ی پووشپەڕی ١٣٢٥ – ٢١ی ژووییەی ١٩٤٦) بە قەڵەمی سەیید محەمەدی حەمیدی بە بۆنەی شەهید بوونی محەمەدی نانەوا زادە فەرماندەی هێزی ناوەندی کوردستان لە باسی کارنامەی ژیانی دا هاتووە:

" نانەوا زادە ساڵی ١٣٢٠ (١٩٤١) داخلی " حزبی آزادی کوردستان" بو و سویندی خوارد کە بو رزگاری کورد و آزادی کوردستان لە ظلم و زور لە هیچ روداویک رو وەرنەگیری."

بەلەبەرچاو گرتنی ئەوەیکە سەبارەت بە " حزبی آزادی کوردستان" ١١ بەڵگەیەکی ئەوتۆ بەدەستەوە نییە [لە کاتی نووسینی ئەو باسە لە ساڵی ١٩٧٧ دا، دواتر بە وەدەست کەوتنی هێندێک سەنەد و بەڵگە نووسەری ئەم باسە لێکۆڵینەوەیەکی بە وردە ڕێشاڵم بە ناوی " حیزبی ئازادیی کوردستان و عەزیزوڵاخانی زەندی" بۆجاری یەکەم لە ١١ی ئووتی ٢٠٠٧ لە وێنووسی ڕوانگە دا بڵاو کردەوە] و، بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەیکە بە پێی ئەو سەرچاوانەی تاکوو ئێستا سەبارەت بە مێژووی سیاسی ڕۆژهەڵاتی کوردستان نووسراون باسی حوسێنی زێڕینگەران (حوسێنی فرووهەر) و محەمەدی نانەوازادە وەکوو دووکەس لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژ.ک. کراوە و لەبەر ئەوەی کە تەواو ڕێی تێدەچێ مەبەستی کۆمەڵە لە نامە نووسین بۆ یەکێتی شووڕەوی بە دەرەجەی یەکەم پشتیوانی وەدەستهێنان بۆ داواکانی بێ بۆ ئەوەی پێشینەیەکی دوورودرێژتر بۆ ڕێکخراوەکەی بهێنێتە گۆڕێ، ئەو هەڵسووڕانانەی وا بەر لە ساڵی ١٩٤٢ ش کراون – لە حزبی آزادی کوردستان – دا لەو نامەیەیدا بۆ شووڕەوی بە بەشێک لە ڕابردووی خۆی داناوە. وەک لە چاپەمەنییە ڕەسمییەکانی کۆمەڵە ڕا جوان دەردەکەوێ، کۆمەڵەی ژیانی کورد لە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢١ی هەتاوی (١٦ی ئووتی ١٩٤٢) دامەزراوە.

حەسەنی قازی

ئاوریلی ١٩٩٧

دامەزرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی

مستەفا شلّماشی

ڕودانی شەڕی دووهەمی جیهانی هەلێکی تازە بوو بۆ سەرهەڵدانی خەباتی ئاشکرای سیاسی لە کوردستان دا، هەروەها بۆ پەرەگرتنی خەباتی چەکدارانە. دیارە پێش ئەوەش خەباتی سیاسی و چەکداری هەر درێژەی هەبوو. هەر لەو سەرو بەندە دا خەباتی تێکۆشەری مەزن مەلا مستەفا بارزانی لە باشووری کوردستان نەپسا بۆوە .شەڕی پارتیزانی تا ساڵی ١٩٤٥ هەتاهاتە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەر بەردەوام بوو. بەڵام هەل ومەرجێکی تازە بە هۆی شەڕی جیهانی دووهەمەوە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هاتە کایەوە، کە بوو بە هۆی ئەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ببێتە ناوەندی جووڵانەوەی گەلی کورد. کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان کە بەتەواوی لە ڕێژیمی ڕەزا شا بێزار ببوون لە ماوەی چەند ڕۆژ دا هەزاران سەرباز و ئەمنییە یان چەک کرد. لە زۆربەی ناوچەکانی کوردستان دا، بە تایبەتی لە دێهات بە کردەوە کۆتاییان بە دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی هێنا بوو. ئەو ئاڵ وگۆڕانە هۆکاری سیاسیشیان بەدواوە بوو. لە ساڵی ١٩٤٢ی زایینی دا کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژ-ک صدامەزرا. یەکەمین کۆبوونەوەی دامەزرێنەری کۆمەڵەی(ژ-ک) لە یازدە کەس پێک هاتبوو، کە یەکێک لەوانە نوێنەری حیزبی هیوا میرحاج ئەحمەد ئەفسەرێکی خەڵکی باشووری کوردستان بوو .پێک هێنانی کۆمەڵەی ژ-ک لەوبارەوە گرنگ بوو

ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ- ک)کە بۆ یەکەم جار لە لایەن خەڵکی ئاساییەوە، نەک شێخ، سەرۆک عەشیرەت، یا دەرەبەگ، هەنگاو بۆ پێک هێنانی کۆمەڵێکی کوردی هەڵ دەگیرا. کۆمەڵە بیرو باوەرێکی ئازادیخوازانەی کوردایەتی هەبوو. بەرنامەیەکی ڕێک و پێک کە بتوانی وەڵامدەری هەموو گیرو گرفتەکانی ژیانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بێ نەی بوو. بەڵام چەند ئامانجێکی بۆخۆی دیاری کردبوو، کە لە هەموویان گرنگتر وەدی هێنانی مافی نەتەوەیی گەلی کورد بوو . کۆمەڵەی ژ-ک تا ڕادەیەکێش داخراو بوو. هەر کەس دەبوو بە ئەندام دەبوو سوێندی وەفاداری بخوا،دەبوو نهێنیەکانی کۆمەڵە بپارێزی و لە گەڵ هێچ ڕێکخراوێکی سیاسی دیکە پەیوەندی نەگرێ.

کۆمەڵە ڕێگای خەباتی نهێنی بۆ خۆی هەڵبژاردبوو هەر بۆیەش کادرەکانی بە ئاشکرا نەیان دەتوانی بچنە نێو کۆمەڵانی خەڵکەوە و زۆربەی ئەوان بۆ لای خۆیان ڕابکێشن. کۆمەڵە گۆڤارێکی دەردە کرد بە ناوی "نیشتمان" کە لە وێدا باسی مافەکانی گەلی کورد دەکرا .هێندێک هەڵسەنگاندن لە سەر هێزەکانی جیهان و بارودوخی ئێران و کوردستان دەهاتە گۆڕێ. کە دیارە هەندێ هەڵوێستیان هەڵەی تێدا بوو. بەتایبەتی ئەوەی کە پێیان وابوو بریتانیا دۆستی کوردە و ڕێگای ڕزگار بوون ڕێگای دۆستایەتی لە گەڵ ئەو وەڵاتەیە. چونکە بریتانیا هەر لەو کاتە دا نیشانی دا بوو کە نەک دۆستی کورد، بەڵکوو کۆسپی سەرەکیە لە ڕێگای ڕزگار بوونی کوردستان دا. بۆ وێنە بریتانیا نەخشێکی بەرچاوی هەبوو لە هەڵوەشاندنەوەی پەیمانی سێور کە هێندێک مافی نەتەوەی کوردی سەلماند بوو و پەسند کردنی پەیمانی لۆزان کە بە تەواوەتی مافەکانی گەلی کوردی ژێر پێ خست.

ناتەواوی لە بەرنامە دا، بۆ چوونی هەڵە سەبارەت بە هێزەکانی دەوروبەرو دورە پەرێزی لە کۆمەڵانی خەڵک بوونە هۆی ئەوەی کۆمەڵەی ژ-ک زۆر نەخایەنی و جیگا بۆ پێک هێنانی ڕێکخراوێکی دیکە چۆڵ بکا بە ناوی حیزبی دێموکراتی کوردستان...

ڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژ, ١٦ی ئاگوستی ١٩٤٥ زایینی لە شاری مەهاباد حیزبی دێموکرات کوردستان دامەزرا و بەرنامەی خۆی بڵاو کردەوە.حیزبی دێموکرات هەر لە سەرەتاوە جیاوازی زۆری بوو لە گەڵ کۆمەڵەی ژ-ک. دیارە ئەبێ ئەوەمان لە بیر نەچێ کە زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵەی ناوبراو چوونە نێو حیزبی دێموکرات. یا بە واتەیەکی تر حیزبی دێموکرات هەر لە سەر بناغەی کۆمەڵەی ژ-ک دامەزرا.

لە ساڵی ١٩٤٢ی زایینی دا کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژ-ک (دامەزرا .یەکەمین کۆبوونەوەی دامەزرێنەری کۆمەڵەی(ژ-ک) لە یازدە کەس پێک هاتبوو، کە یەکێک لەوانە نوێنەری حیزبی هیوا میرحاج ئەحمەد ئەفسەرێکی خەڵکی باشووری کوردستان بوو. پێک هێنانی کۆمەڵەی ژ-ک لەوبارەوە گرنگ بوو

ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ- ک)

کە بۆ یەکەم جار لە لایەن خەڵکی ئاساییەوە، نەک شێخ، سەرۆک عەشیرەت، یا دەرەبەگ، هەنگاو بۆ پێک هێنانی کۆمەڵێکی کوردی هەڵ دەگیرا. کۆمەڵە بیرو باوەرێکی ئازادیخوازانەی کوردایەتی هەبوو. بەرنامەیەکی ڕێک و پێک کە بتوانی وەڵامدەری هەموو گیرو گرفتەکانی ژیانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بێ نەی بوو .بەڵام چەند ئامانجێکی بۆخۆی دیاری کردبوو، کە لە هەموویان گرنگتر وەدی هێنانی مافی نەتەوەیی گەلی کورد بوو. کۆمەڵەی ژ-ک تا ڕادەیەکێش داخراو بوو. هەر کەس دەبوو بە ئەندام دەبوو سوێندی وەفاداری بخوا،دەبوو نهێنیەکانی کۆمەڵە بپارێزی و لە گەڵ هێچ ڕێکخراوێکی سیاسی دیکە پەیوەندی نەگرێ.

کۆمەڵە ڕێگای خەباتی نهێنی بۆ خۆی هەڵبژاردبوو هەر بۆیەش کادرەکانی بە ئاشکرا نەیان دەتوانی بچنە نێو کۆمەڵانی خەڵکەوە و زۆربەی ئەوان بۆ لای خۆیان ڕابکێشن. کۆمەڵە گۆڤارێکی دەردە کرد بە ناوی "نیشتمان" کە لە وێدا باسی مافەکانی گەلی کورد دەکرا. هێندێک هەڵسەنگاندن لە سەر هێزەکانی جیهان و بارودوخی ئێران و کوردستان دەهاتە گۆڕێ. کە دیارە هەندێ هەڵوێستیان هەڵەی تێدا بوو. بەتایبەتی ئەوەی کە پێیان وابوو بریتانیا دۆستی کوردە و ڕێگای ڕزگار بوون ڕێگای دۆستایەتی لە گەڵ ئەو وەڵاتەیە. چونکە بریتانیا هەر لەو کاتە دا نیشانی دا بوو کە نەک دۆستی کورد، بەڵکوو کۆسپی سەرەکیە لە ڕێگای ڕزگار بوونی کوردستان دا. بۆ وێنە بریتانیا نەخشێکی بەرچاوی هەبوو لە هەڵوەشاندنەوەی پەیمانی سێور کە هێندێک مافی نەتەوەی کوردی سەلماند بوو و پەسند کردنی پەیمانی لۆزان کە بە تەواوەتی مافەکانی گەلی کوردی ژێر پێ خست.

ناتەواوی لە بەرنامە دا، بۆ چوونی هەڵە سەبارەت بە هێزەکانی دەوروبەرو دورە پەرێزی لە کۆمەڵانی خەڵک بوونە هۆی ئەوەی کۆمەڵەی ژ – ک زۆر نەخایەنی و جیگا بۆ پێک هێنانی ڕێکخراوێکی دیکە چۆڵ بکا بە ناوی حیزبی دێموکراتی کوردستان...

ئەو کورتە نووسینە کە پێوەندی بە (ژ – ک) وە هەیە لە وتاری نەتەوەی کورد و باری مێژوویی بە کورتی لە نووسینی مستەفا شلّماشی وەرگیراوە.

کۆمەڵەی ژ - ک

د. تاهیر (ئازاد) حیکمەت

٢٥ی گەلاوێژی ١٩٤٢ ، کۆمەڵەی ژ.ک لە لایەن ڕۆشنبیرانی شاری ساباڵاغەوە دامەزرا کە بە پێچەوانەی حیزبی ئازادی، پرۆژەی کوردستانی گەورەی وەکو ئامانجی سەرەکی خۆی دانابوو و دژی پێوەندییە خێڵەکییەکان و خوازیاری گۆڕینیان بوو، هەوڵی بەرز کردنەوەی تێگەیشتوویی وهەستی نەتەوەیی لە چوارچێوەی خەباتێکی مەدەنیدا دەدا و هیچ پرۆگرامێکی بۆ ڕێکخستنی خەباتی چەکداری یا بەدەستەوە گرتنی دەسەڵات لە کردەوەدا، نەبوو. خاڵی هاوبەشی هەر دوو حیزب، گرینگیدان بە نەخشی دەرەکی و راکێشانی زلهێزێک بۆ پشتیوانی لە ویستەکانیان بوو و هەوڵیشیان بۆ دا.

پاش سەفەری دووهەمی نوێنەرانی کورد بۆ باکۆ، لە کۆبوونەوەیەکدا، قازی محەممەد مەسەلەی گۆڕانی "ک.ژ.ک"ی بە حیزبی دیموکراتی کوردستان هێنایە گۆڕێ کە لە لایەن بەشداران، یانی پیاو ماقووڵان و سەرۆک عەشیرەکانی موکریانەوە پەسەند کرا. بنەما فیکرییەکانی حیزبی دیموکراٖت درێژەدەری "ک.ژ.ک" نەبوون بەڵکوو حیزبی تازە پێکهاتوو لە سەر وێرانەی "ک.ژ.ک" دامەزرا. بۆ ئەو گۆڕانکاریە دەتوانم چەند هۆ دەستنیشان کەم کە بە پێی ڕووداوەکانی پاشتر، وێدەچێ نەخشی سەرەکیان بووبێ.

١ - "ک.ژ.ک" هیچ بەرنامە و ئامادەکاری بۆ وەدەست گرتنی دەسەڵات نەبوو، تەنیا ڕێکخراوێکی مەدەنی، ڕۆشنبیری و ڕۆشنگەری مابۆوە (٤)

٢ - هەر وەکوو لە دیداری قازی لە گەڵ نوێنەرانی سۆڤیەتدا دەردەکەوێ کە داوای راوێژکاری بۆ یارمەتی " ک.ژ.ک" کردبوو، دەردەکەوێ کە هەر هیچ نەبێ قازی ڕێبەرانی "ک.ژ.ک"ی بە کەم ئەزموون و لە باری تێگەیشتوویی سیاسییەوە، لاواز زانیوە.

٣ - "ک.ژ.ک" وەکوو ڕێکخراوێکی ناسیۆنالیستی کورد داوای یارمەتی لە زلهێزە دەرەکییەکانی وەکوو سۆڤیەت و ئینگلیز دەکرد، بۆیەش هەر دووکیان بە لایەنگری ئەوی تریان دەزانی و مەتمانەی تەواویان پێی نەبوو.

٤ - سۆڤیەت زیاتر گرینگی بە هەڵوێستی سەرۆک عەشیرەکان دەدا و ئەوانی لە ئاڵوگۆڕ و ڕووداوەکانی ناوچەدا بە کارتێکەرتر دەزانی. بۆیەش لە هەر دوو سەفەری باکۆدا تەنیا پیاو ماقووڵان و سەرۆک عەشیرەکانی بانگهێشتن کرد. لە کاتێکدا حیزبێکی سیاسی لەو ناوچەدا چالاکی دەنواند و سۆڤیەتیش بە باشی ئاگار بوو.

٥- پرۆژەی "ک.ژ.ک"، کوردستانی گەورە بوو بەڵام سۆڤیەت ئەو بەشەی کوردستانی تەنیا بە هۆی هەڵکەوتوویی (دابەشینی پیلانگێڕانەی دەولەتی ڕەزاشا) لە ئوستان و خاکی ئازەربایجاندا، بۆ گرینگ بوو. یانی ئیمتیازێک بەو کوردانە بدا کە دانیشتووی بە ناو ئۆستانی ئازەربایجانی رۆژاوان و لە داهاتوودا نەبنە ملۆزمی پلانەکانی. ئەو ئیمتیازەش نەدەبا لە خاکی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا بترازایە. فیرقەی دیموکراٖتی ئازەربایجانیش دەیزانی کە بە تەشەنە کردنی دەسەڵاتی کورد بۆ دەرەوەی ئوستانی ناسراو بە ئازەربایجانی ڕۆژئاوا، ئەو بەشە لەو خاکە، دەلکێ بە کوردستانەوە. هەر ئەوەی کە تا ئێستاش گرفتی کورد و ئازەربایجانیە شۆڤێنییەکانە.

٦- میر جەعفەر باقرۆف سەرۆکی ئازەربایجانی سۆڤیەت کە لە بیری دامەزراندنی ئازەربایجانی گەورەدا بوو و لە ئازەربایجانیش فیرقەی دیموکراتی پێکهێنابوو، ئەو بەشە لە کوردستانیشی بە خاکی ئازەربایجان دەزانی، پێشنیاری گۆڕینی "ک.ژ.ک"ی بە حیزبی دیموکراٖت دا کە لە باری ناویشەوە وەکوو پەلی ناوچەیی فیرقە بچێ.

٧- بەرنامەی "ک.ژ.ک"، زۆربەی سەرۆک عەشیرەکانی دووچاری مەترسی کردبوو. مانەوەی "ک.ژ.ک" سەرۆک عەشیرەکانی نیگەران و لە بەشداری کۆمار، بێبەشی دەکردن.

٨- قازی محەممەد کە هەر لە سەرەتاوە ئاگاداری یارمەتی سنوورداری سۆڤیەت ببوو، بیری لە کوردستانی پاش دەرچوونی ئەرتەشی سۆڤیەت کردبۆوە، بۆیە پێوەندی خۆی لە گەڵ دەوڵەتی ناوەندی ئێران نەپساند. ڕۆژنامەکانی ئەودەمی ئێران باسیان لە "ک.ژ.ک" و ڕۆژنامەی نیشتمان دەکرد کە باسی کوردستانی گەورە و جیابوونەوەی ئەو بەشە لە ئێرانی خۆشەویستیان دەکا(٥). قازی محەمەد کە لە وتووێژەکانی لە گەڵ دەوڵەتی ناوەندیدا، ئەو ویستەی ئینکار دەکرد، دەبا سنووری لە گەڵ "ک.ژ.ک"یش دیاری کردبا. گۆڕینی ناوەکە بۆ داهاتووی وتووێژەکان، مەسڵەحەت بوو.

بەو پێیە، حیزبێکی نوێ پێکهات کە دەبا لە ناوەرۆکدا داوای خودموختاری لە چوارچێوەی ئێراندا بکا، عەشایەریش نەڕەنجێنێ و دەسەڵاتەکەی لە چوارچێوەی ئەو ناوچەی کە بە ئازەربایجانی ڕۆژئاوا ناسراوە نەترازێنێت.

حیزبی دیموکراٖت وەکوو حیزبەکانی پێش خۆی سکۆلار ماوە و حیزبێکی ئیدۆلۆژیک نەبوو.سەردەمی هاتنی هێزە هاوپەیمانەکان بۆ ناو خاکی ئێران هاوکات بوو لە گەڵ سەرهەڵدانی بیری سۆسیالیستی لە ئێراندا، حیزبی توودەی ئێران توانیبووی ڕۆشنبیران، کرێکاران و بە گشتی دژبەرەکانی ڕژیمی پاشایەتی لە دەوری خۆی کۆکاتەوە. ئەو بیرە لە کوردستان بە گشتی و لە ناوچەی موکریان بە تایبەتی لە ناو لاواندا پەرەی سەند. لە شاری ساباڵاغ بەتایبەت نەخشی کاک سدیقی ئەنجیری بەرچاوە. ڕێکخراوی لاوانی دیموکراٖت زۆربەی زۆریان لە ژێر کارتێکەری ئەو بیرەدا بوون (٦). یارمەتی سۆڤیەت بە کۆمار و دڵخۆشی زۆربەی خەڵک لەو، ئەو بیرەی بەهێزتر و شیرین تر کردبوو.

لاوانی چەپ ئەگەرچی لە ڕەوتی کۆماردا کارتێکەر نەبوون، بەڵام پاش ڕووخانی کۆمار، حیزبی دیموکراٖتیان زیندوو کردەوە. بە دوای ڕووخانی کۆمار و پاشان لە سێدارەدرانی قازییەکان، پێکهێنەران و دەسەڵاتدارانی حیزبی دێموکراٖت خۆیان لە حیزب نەگەیاند. حیزبی توودەی ئێران بە هۆی یەکێک لە کادرە کوردەکانیەوە بە ناوی عەبدوڕەحمان قاسملو پێوەندی لە گەڵ لاوە چەپەکان گرت و بە دانانی راهێنانی تایبەت، حیزبی زیندوو کردەوە. زەبروزەنگی ڕژیم بەشێک لەو لاوانەی پەرەوازەی باشوور کرد و بەشێکیان کەوتنە بەندیخانەوە. لە باشوور، لە ژێر کارتێکەری شۆڕشی بارزانی و ئوتۆریتەی عەبدوڵلای ئیسحاقی کە ناسیۆنالیستێکی دژ بە بیری سۆسیالیستی بوو، حیزب کەوتە سەر ڕێبازی ناسیۆنالیستی. تەنیا پاش نەمانی ئیسحاقی بوو کە دوکتور قاسملوو لە پێسپاردەی دووهەمدا حیزبی هینایەوە سەر ڕێچکەی سوسیالیستی، بەڵام ئەمجارە بە بێ کارتێکەری حیزبی توودە کە تا ئەمڕۆش درێژەی هەیە.

ماڵپەری ستاندەر

شانازی بە ناوت دەکەم گەلاوێژ!

بیژەن قارەمانی

لە گەرمەی ئالوگورەکان و ئالوزیکانی رۆژهەڵاتی ناوین لە میانەی شەڕی یەکەم و دوهەمی جیهانی داو بە دەوڵەت بوونی بەشێک لە گەلانی ژێر دست و چەوساوەی دنیا و هەرس هێنانی زۆربەی شورشەکانی گەلی کورد لە کوردستان دا، لاوانی ناوچەی موکریان لە مێشە باغەکانی "باغی میکائیل"ی مەهاباد بە هەستی پیرۆزی کوردایەتی، بناغەی کۆمەڵەیٔ ژ- ک دامەزراند کە لە دەرفەت دگەڕان بو قوستنەوەی هەلی لەبار تا کیانیکی کوردی لە بوشایی دەسەڵاتی مەرکەزی و بوونی هێزەکانی دەرەکی سەقام گیر کەن.

کۆمەڵەی ژ- ک کە پێک هاتبوو لە روناکبیران و جێابیرانی چەپی ئەو کاتی کۆمەلگای داخراوی کوردستان کە مافە نەتەوایتیان لە سەروی ئامانجەکانیان بو. ئەوەش بە مانای نەگونجاوی لە گەڵ هەموو پێکهاتەکانی کۆمەلگای ئەو کاتی کوردستان بو کە کۆمەلگایکی داخراو و داسپاوەی بیری عەشایری و شیخ و .... بوو لە گەڵ بێری چەپ و نەتەوایتی دا نەبوون ئاویان بە جوگەێک دا نەدەروێشت ! وەزعی ناوچەی رۆژهەڵات و بوونی هیزەکانی دەرەکی لە ناوچەکە و نەبوونی دەسەڵاتی مەرکزی لە کوردستان ئەنـدامانی ک- ژ هێنایە سەر ئەو باوەرە کە بکەونە کردەوەی عەملی و دەرکەوتن لە بازنەی سیاسەت و دەسەڵات ، ئەوەش کۆمەلێک فاکتەری سەرەکی پێویست بوو کە ک- ژ دەبوو خۆیانی بۆ ئامادە کا تا هەل لە دەست نەدا و دەرفەت بقوزەتەوە لە مێشە باغەکان بۆ شارەکان . بە هاتنی پێشەوا قازی مەحمەد بۆ ناو ک- ژ و سەروکایتی کردنی ئەم کۆمەڵەی قۆناغێکی تازە لە خەباتی گەلی کورد دەستی پێ کرد ک- ژ بو بە جێگایی متمانە و باوەڕی زۆرێنەی خەلکی کوردستان تەنانەت بەشەکانی تری کوردستانێش بە سەروکایتی پێشەوا لە ناو کۆمەلە و داهاتوی کۆمەڵە دا گەشبێن بوون .پێشەوا بە تەنیا هەموو تایبەتمەندی رێبەریکی نەتەوەی لە 65 سال بەر لە ئێستای دا لە خۆی گرتبو کە شک و گۆمانی بۆ هیچ لایێک نەهێشتبووە .پێشەوا عالمی دێنی بو ، دادوەر بو ، زانای سیاسی و کۆمەڵایتی بو ، کەسایتی بەرچاوەی کۆمەلاگای کوردستان بو ، روناکبیران و نەتەوە وێستەکان باوەڕیان پێ هێنابوو ، شار نەشێنەکان باوەڕیان پێ بو کەسایتی بەرچاو و دیاری سەردەمی خۆی بوو ، لادی و گوندی لە کاتی لە قەومان دا جێگایی هاوار و پنایان بوو ، عەشایر و شیخ و مەلا "" دیوەخان ، تکیە ، خانەقا و مەزگەوت""

لە سەروی خۆیانیان دەدیت ، پێشەوا شارەزاە بە چەندین زەمان و ئاشنا بە سیاسەتی رۆژ بو ، بە کوردی و بە کورتی پێشەوا قازی " گاندی "زەمانی خۆی بو بۆ کورد ! پێوندەکانی کۆمەڵەی ژ - ک لە روی سیاسی لە دەرەوەی کوردستان یا لە روی حەزوری هێزەکانی داگیر کر لە ناوچەکە دا و بوونی کەسیکی وەک پێشەوا لە رێبەرایتی ک- ژ ئەو کۆمەڵەی هێنا ناو بازنەی ئالوگورەکانی ناوچە و قوناغی دیالوگ و دیپلماسی بە دیاری بۆ هێنا چە لە گەڵ دەسەڵاتی مرکزی و چە لە گەڵ یەکیتی سوڤێەت ، ئازەربایجان و.......... . سەرجەمی ئەو ئالوگورانە لە ناوچەکەدا و شێوەی پێوندیکان و گورێنەوەی بیرو رای لایێنەکان و تائسیری ڕاستەوخۆی هێزەکانی دەرەکی خوێندنەوەی قوڵ و بێرمندانە پێشەوا لە وەزعی کۆمەلگای کوردستان و ناوچە چرای تەمەنی کورتی ک- ژ کوژایەوە بەلام گەلاوێژ لە گوشە نێگایکی تر دا ئەنگوت و لە پڕ دێمکرات لە دایک بو بە سێما و بون و رەنگیکی تر کە سەرەڕای تێ پڕ بوونی 65 ساڵ لە تەمەنی بە هەزار هەوراز و نەشێو دا بە سەدان تەنگ و چەلمە دا ، بە روباری خوین دا ، .... بە یک دەل لە دو لەش دا هەر وا لە لیدان دایە ! دێمکرات پاش چەند مانگ تەمەن بو بە دەسەڵات ، سەرکۆماری هەبوو

ئەو کورتە نووسینە کە پێوەندی بە (ژ – ک) وە هەیە لە وتاری شانازی بە ناوت دەکەم گەلاوێژ! لە نووسینی بیژەن قارەمانی، لە رۆژهەڵات تایمز وەرگیراوە. / ١٥ی ئووتی ٢٠١٠

محەممەد شاپەسندی

پێموایە لە ساڵی ١٩٤٣ یەوە بوو. زۆرم هەوڵ دا ئەوسا زۆر گەنج بووم زۆرم هەوڵ ئەدا بۆ ئەندامبوون ڕێبەرانی کۆمەڵە قەبوڵیان نەدەکردم و دەیانگوت: تو هێشتا منداڵی.

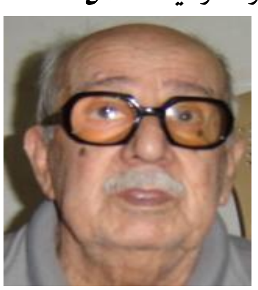

لە ئاخری دا «دڵشاد ڕەسووڵی» واستەی بۆ کردم و قەبوڵیان کردم. من و باوکم بە یەک ڕۆژ سوێندمان خوارد لە ماڵی «عەلی ڕیحانی». ئەوانەی کە حوزووریان هەبوو: «عەلی ڕیحانی»، «دڵشاد ڕەسووڵی»و «عەبدولرەحمان زەبیحی» بوون. ئەو سێیانەحوزووریان هەبوو کە ئێمە سوێندمان خوارد.

لەو ساوە من خەریکی کۆڤاری نیشتمان بووم لە گەڵ زەبیحی دا. من و ئەو وەک مامۆستا و شاگرد ئیشمان کرد، چل ساڵ، چل و پێنج ساڵ پێکەوە بووین.

- ناوی نهێنیتان چیبوو؟

ـ ناوی نهێنیم (م. ش. ئازەر) بوو. واتە: محەمەد شاپەسەندی ئازەر.

ژ. ک کە ئەڵێن واتای چیە؟

ـ ژ. ک یانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد. کە ئەڵێن کۆمەڵەی ژیانی کورد ئیشتبایە. هێندێک دەڵێن: کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کورد ئەمەش ئیشتبایە. هێندێکیش دەڵێن: کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کوردستان ئەمەش ئیشتبایە. چونکە دەبێ ئەمە بزانین کە میللەت دەژیتەوە نەک وڵات. ئەوە قسەی مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد»ە.

- ئەی دیتنی مامۆستا زەبێحی لەم بارەیەوە چیبوو، کام ناوی پێ دروست بوو..

ـ کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد.

ئەو کورتە نووسینە کە پێوەندی بە (ژ – ک) وە هەیە:

وتووێژێکە کە کاتی خۆی لە ١ی نیسانی ساڵی٢٠٠٥ لە شاری سلێمانی، بۆ بەرنامەی (ناودارانی کورد) ی تەلەڤیزیۆنی ڕۆژتێڤی (Roj TV) کە کاک کاکشار خۆی پێشکێشی دەکا، ئامادە کراوە و نیشان دراوە. ماڵپەری گزینگ

ئەندامانی کۆمەڵەی ژێکاف لە بۆکان

ئەنوەر سوڵتانی

ئەندامێکی بنەماڵەی بەڕێزی نەمر مەلا ئەمجەدی عوسمانی لە پرس و جۆی ئەوەدا بوو ئایا بۆچی ناوی مەلا ئەمجەد لە ڕیزی ئەندامانی کۆمەڵەی ژێکاف دا نابرێت و لە وتاری باسکار و نووسەرانی بابەتی پێوەندیدار بەو ساڵانەدا چاوپۆشی لێدەکرێت؟!

ئەم پرسیارە گەرای پرسیارێکی هەراوتری لە مێشکمدا گووراند، کاتێ نەمر ماۆستا هەژار لە شێعری (بەرەو موکریان)دا دەڵێ:

«ئەمجەد و قازی، مەلا ڕیشی حەسار

کێ بەداخ و کوڵە بۆ ڕەنجی خەسار؟»

ئایا بە هەڵکەوت ناوی مەلا ئەمجەد و قازی کاکە حەمەی قزڵجی و مەلا عەبدوڵڵای حەسار پێکەوە دەهێنێت؟ ئایا ئەو سێ کەسە لە کامە خەباتدا ڕەنجیان کێشاوە و پاشان ڕەنجیان بە خەسار چووە؟

گومان نییە ئەو ڕەنجە بەباچووە، ساڵانی کۆماری کوردستان و چالاکیی ژێکاف دەگرێتەوە و لەو سێ کەسەش، قازی کاکە حەمە ـ قازی بۆکان، مەلا عەبدوڵای حەسار خەڵکی گوندی حەساری باشووری شار و دانیشتووی بۆکان و ، مەلا ئەمجەدی عوسمانیش خەڵکی قەڵای ڕەسووڵەسیتی سەرچۆمی مەجیدخان لە نێوان بۆکان و میاندواو بوون. مەلا ئەمجەد بە »کاک« دەناسرا کە دەکرێ ناوی نهێنیی کۆمەڵەی بووبێت. لەو سەردەمانەدا ماملۆستا هەژار لە بۆکان دەژیا و لە پێوەندی نزیکی ئەوکەسانەدا بوو.١

ئەو مەجلیسەی ڕاست لە ساڵانی چالاکیی ژێکاف و دامەزرانی کۆمار(١٩٤٦)دا بە بەشداریی هەژار بەسترابێت دەبێ جگە بۆ باسی سیاسی و نەتەوایەتی چیدیکە بووبێت؟ پێوەندی هەژار و ماملۆستا مەلا حەسەنی قەزڵجی لەگەڵ ژێکاف دا جێگەی گومان نییە، هەردووکیان پێکەوە چاپخانەی «هەڵاڵە»ی بۆکانیان بەڕێوەدەبرد. قازی کاکە حەمەش کە لەگەڵ ئەندامێکی بنەماڵەی قزڵجی واتە مەلا سدیقی قزڵجی دوابەدوای هەرەسی کۆمار هەڵاتن و لە باشووری کوردستان لە ژێر چاوەدێریی شێخ لەتیفی حەفیددا بوون٢ و، پاشان «ئەمان»یان وەرگرت و گەڕانەوە بۆکان.٣

کەوابێ، گومانێکی کەم لەوەدا هەیە کە ئەو تاقمە هەموویان لە پێوەندی «کێشە»ی ئەو ساڵانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بوون، بەڵام:

١) ئایا «کێشە»کە، کێشەی کۆمەڵەی ژێکاف بووە یاخود کۆماری کوردستان؟

٢) ئایا جگە لەو چەند کەسە، کێی تر لە خەڵکی بۆکان و دەوروبەری ئەندامی کۆمەڵە یاخود پێوەندیدار بەو کێشەیەوە بوون؟

سەرەتا، پرسیاری دووهەم: بۆکان شاری دوهەمی کۆمار بوو، لە دوو چاپخانەی کۆماری کوردستان یەکیان لە بۆکان دامەزرابوو و ئاڵای کوردستان بە ڕێ و ڕەسمی تەواو، جارێک لە سەر قەڵای بۆکان و جارێکیش لە گوندی یەکشەوە لە ڕۆژهەڵاتی بۆکان هەڵکرابوو؛ هەر دوو هۆزی فەیزوڵڵابەگی و دێبۆکری، بە شێوەیەک لە شێوەکان لە پێوەندی کۆماردابوون (گەرچی شێوازی ئەو تێکەڵاوییە وەک یەکتر نەبوو)؛ وەزیری ڕێگاوبانی کۆمار (حاجی سمایل ئاغای ئێلخانی زادە) و وەزیری ڕاوێژکاری پێشەوا قازی محەمەد (حاجی ڕەحمان ئاغای ئێلخانی زادە ـ پاشان «موهتەدی») خەڵکی بۆکان بوون؛ خوالێخۆشبوو حاجی بابە شێخ خەڵکی گوندی تورجان ئەودەم سەر بە بۆکان بوو؛٤ حاجی بابە شێخ پێوەندی نزیکی خزمایەتی لەگەڵ بنەماڵەی قازی کاکە حەمەی بۆکان و شێخانی زەمبیل دا هەبوو، بەم پێیە، نەمر «سەید کامیل ئیمامی (ئاوات)»یش کە شاعیرێکی دڵسۆز و خەمخۆری گەلی کورد بوو، دەبێ لە هەمان جوغزدا سەیر بکرێت.

کاتێ هەودای ئەم ڕووداو و پێوەندییانەم دەهۆندەوە بیرم لەوە دەکردەوە باشە لە بارودۆخی سیاسی ئەو ساڵانە، شل و شەوێقی دامودەزگای حکوومەتی ئێران و ئازادی و دیموکراسی ئەو بەشەی کوردستان لەو سەردەمە تایبەتەدا، بە گوێرەی «مەنتیق» دەبێ خەلکانێکی زیاتر لە بۆکان تێکەڵاوی چالاکییە سیاسی ـ نەتەوایەتییەکانی ئەو ساڵانە بووبێتن بۆنموونە، ماملۆستا هەژار و خوالێخۆشبوو میرزا حەسەنی عەلیزادە (کوتاڵفرۆشی بۆکانی) پێکەوە بە نوێنەرایەتی خەڵکی بۆکان بەشداریی کۆبوونەوەی حیزبییان کردووە لە مهاباد. واتە دەبێ گەلێک سەربازی ونی دیکەش هەبن کە ناویان لە ئارادا نەماوە و ئەگەر هەوڵی ڕوونکردنەوەی کێشە و کەسەکان نەدەین ئیتر بۆ نەوەکانی دوای ئێمە گەلێک ئەستەمتر دەبێت ڕووناکی بخەنەسەر ئەو گێژوگومی و تاریکییانەی مێژوو.

بیرم لە خوالێخۆشبوو حوسەین فاتیحی کردەوە کە ساڵانێکی درەنگتر دوای کودیتای ١٩٥٣ وەک بەرپرسی حیزبی دیموکرات گیرا و خرایە زیندانەوە، یا محەمەدی شاقوڵی کە هەر لەوسەردەمانەدا کەوتە زیندانەوە. لەوانە زیاتر، بزووتنەوەی وەرزێرانی ناوچەی فەیزوڵڵابەگیی ساڵی ١٩٥٣ و ڕاپەڕینی شکۆداری خەڵکی بۆکان بە ڕێبەرایەتی حاجی قاسم کەریمی (١٩٥٣) نابێ بەبێ بنەمای پێشوو هاتبنە کایەوە و چالاکانی ئەو ساڵانە هەمووشیان نەبووبێتن، بەشێکیان لە ساڵانی کۆمار و کۆمەڵەشدا (٧ ساڵ پێشتر) چالاکییان نواندبێت.

بەڵام ڕوونکردنەوەی ئەو بابەتانە و ناسین و ناساندنی ئەو خەڵکانە لە وزەی مندا نەبوو. دەبوایە دەراوێکی دیکە بدۆزمەوە و یارمەتی لە بیرەوەریی چالاکانی ئەو ڕۆژانە وەربگرم. بەڕێز ماملۆستا قادر دەبباغی (مامە قالە)، یەک لە ئەندامانی کۆمەڵەی ژێکافە کە بەختەوەرانە لە ژیاندایە، بیری بە باشی کاردەکات و لە لەندەن دەژی.

سەعات ٣٠.٨ی ئێوارەی ڕۆژی یەکشەممە ١٢ی فێوریەی ٢٠٠٦ تەلەفۆنم بۆ مامە قالە کرد و پرسیاری مەلا ئەمجەدم ئاراستە کرد. ئەوانەی خوارەوە وەڵام و بۆچوونی بەڕێز مامەقالەن:

«مەلا ئەمجەدی قەڵای ڕەسووڵەسیت بە دڵنیایی ئەندامی کۆمەڵەی ژێکاف بوو و ناوی نهێنیشی «کاک» بوو. مەلا ئەمجەد شاعیرێکی باشیش بوو، دوای کۆچی دوایی مەرحوومی سەیفولقوزات پارچە شێعرێکی بەرزی بۆ گوت، هەروەها پارچە شێعرێکی باشی عەرەبی کردە کوردی و بڵاوی کردەوە. مەلا ئەمجەد مەسئوولی سەرچۆمی مەجیدخان بوو. من لە گەڵیدا هاوڕێ بووم و لەگەڵ کاک ساڵحی موقتەدیر دا دەچوومە ماڵی لە قەڵایە...»

من شێعرەکەی هەژارم بۆ مامەقالە خوێندەوە: «ئەمجەد و قازی، مەلا ڕیشی حەسار..،» مامەقالە دەستبەجێ گوتی: هەرسێک ئەوانە ئەندامی ژێکاف بوون، سەید کامیلی ئیمامیش (ئاوات) ئەندامی بێگومانی ژێکاف بوو و ناوی نهێنییەکەی «زرنگ» بوو، لەگەڵیدا لە زیندانیش بووم... هەروەها مەلا حەسەنی قزڵجی ئەندامێکی کارای کۆمەڵەی ژێکاف و ناوی نهێنی «ژیر» بوو. خاڵەمینی شاعیر ـ کە ئەویش خۆی ئەندامی ژێکاف بوو، لە شێعرێکدا دەڵێ: «... کاک و ژیر و زرنگ» واتە مەلا ئەمجەد و مەلا حەسەن و سەید کامیل هەرسێکیان.

پرسیاری بەڕێز محەمەدی نووری (عەتری گڵۆڵانی)م لێکرد، مامەقالە فەرمووی «ئەویش هەر ئەندامی ژێکاف بوو و «مەلا ساڵحی گوێگجەلی»یش ئەندام بوو. کۆمەڵە بە هۆی ئەندامەتی مەلاکانەوە دەیویست پڕوپاگەندەی دوژمنان و جاسووسەکانی ئێران پووچەڵ بکاتەوە کە دەیانگوت ڕێکخراوەیەکی کۆمۆنیستی یە.... زۆربەی ئەندامانی ژێکاف موسوڵمان و

ئەهلی نوێژ و ڕۆژوو بوون...»

دوای تەلەفۆنی مامەقالە، بە (چێشتی مجێور)ی مامۆستا هەژاردا چوومەوە و لە شوێنێکی دی، باسی مەلا عەوڵای حەسارم دۆزییەوە:

«... ناوبەناو، کاک هەمزەی کۆنەشەریکم و مەلا عەوڵای حەساریش بوونە پەنابەر...»[5]

کەوابوو مەلا عەوڵای حەساریش هەڵاتوو و پەرەوازەی باشووری کوردستان بووە و بەم پێیە، مۆرێکی پەسندی دیکە لە ناسنامەی سیاسی ناوبراو دەدرێت بەوەی کە لە هەمان ئەو ساڵانەیدا کە هەژار و قازی و مەلا حەسەن بە پەنابەری چووبوونە باشووری کوردستان ئەویش لەگەڵیاندا بوو و کەوابوو، دور لە هەمان کێشەی ئەوان نەبووە.

بەو یەک دێڕە نووسینەی مامۆستا هەژار و ناوهێنانی «هەمزەی شەریکم» (هەمان لاپەڕە) بەری مەسەلەکە فراوانتر بووەوە و دەبوایە بزانم هەمزەی شەریکی مامۆستا کێیە؟ هەمزاغای حەمیدی کوڕی سلێماناغا لە ئاغاوەتی دێبۆکری هەر لە سەردەمی مێرمنداڵییەوە لە بۆکان ژیاوە و تێکەڵاوی کار و باری سیاسی بووە و گەلێک ڕەنجی لە پێناو کوردایەتی کێشاوە، دووجار پەرەوازەی باشووری کوردستان بووە و لە ئەنجامیشدا چوار پێنج ساڵێک پێش ئێستا کۆچی دوایی کرد. هەژار لە سێ شوێنی (چێشتی مجێور)دا باسی هەمزاغا دەکات[6] و خۆی لەوە دەبوێرێت کە بە هەمزاغا ناوی بەرێت. لە سەردەمی ژیانی هەژاردا شەریکە کاسبی بووە و لە تێکشکانی کۆمار و هاتنی هێزەکانی ئەهریمەن بۆ بۆکان، قاسم ئاغای ئێلخانی زادە (موهتەدی)، هەژار لەماڵی میرزا عەبلای بەهرامی لە بۆکان ڕادەگرێت و بە گوێرەی «چێشتی مجێور» خەیاڵی ئەوەی دەبێت بیکاتە قۆچی قوربان و بە فەرماندەی سوپای ئێرانی تەحویل بدات. هەمزاغا بەرپرسایەتی پاراستنی دەگرێتە ئەستۆ و دەیباتە ماڵی خۆی، لەوێ هەوڵی زۆری لەگەڵ دەدات هەڵێ و خۆی بە دەستەوە نەدات. بەڵام هەژاری بەجەرگ نایەوێ تەنگ و چەڵەمە بۆ برادەرەکەی بخوڵقێنێ و هەڵنایەت. [٧] هەمزاغایەکی ئەوتۆ ئایا نابێ ئەندامی ژێکاف بووبێت_ بەڵام کوا ناوی؟

ئێوارەی ڕۆژی یەکشەممە ١٩ی فێورییەی ٢٠٠٦ لە هۆڵی کینزنیگتن لە لەندەن و لە کاتی پشووی سمیناری بەڕێز دوکتۆر نوری تاڵەبانی دا، چوومە خزمەت مامە قالە و بۆ دڵنیا بوونی یەکجاری، پرسیارم سەبارەت بە هەمزاغای حەمیدی و مەلا عەبدوڵڵای حەسار لێکرد، بەڕێزان کاک سەباحی غالب و کاک خانی هەژاریش لە گەڵماندا وەستابوون، مامە قالە گوتی بە دڵنیایی ئەوانیش لەگەڵدا بوون. گوتم ئایا کەسی دیکەشت لە بیرە؟ گوتی ئەگەر ناوی هەموو خەڵکی بۆکانی ئەندامی ژێکاف ببەین دەبێتە قامووسێک! بۆنموونە باوکیشت لەگەڵدا بوو. ئەوەم پێ سەیر هات و پرسیم ئایا باوکی جەنابتان یا باوکی من؟ گوتیان باوکی تۆ ـ میرزا عەبدوڵڵا [٨] و دەزانم کێ سوێندیشی دا، مامۆستا هەژار سوێندی دا، حەمە ساڵحی حاجی سوورەی ئامۆزای باوکیشت [٩] هەر سوێندی خواردبوو، باوکی منیش(واتە باوکی مامەقالە) سوێنی خواردبوو.

من پێشتر بە هەواڵی چالاکییەکی وا بەربڵاوی کۆمەڵەی ژێکافم نەزانیبوو و لام وابوو ڕێکخراوەیەکی نهێنیی ئەوتۆ بووە کە ژمارەی ئەندامان گەیشتبێتە سەد یا دووسەد کەس، بەڵام لە قسەکانی مامەقالە وا دەردەکەوێت کە ئەگەر ئەندامانی چالاکی ڕێکخراوەکە هەر ئەو ژمارانەش بووبێتن، بە باشی ڕەگی لە ناو کۆمەڵانی بەرینی خەڵکدا داکوتاوە و لایەنگرییەکی زۆری لێکراوە، بە ڕەسمی سەردەمیش سوێندخواردن لە جیاتی پڕکردنەوەی فۆرمی ئەندامەتی بووە.

ڕۆژی یەکشەممە ٢٦-٠٢-٢٠٠٦ تەلەفۆنم بۆ دایکم ئامینەخانمی محەممەدیان کرد کە لە لە بۆکان دەژێت.[١٠] پرسیاری ئەندامەتی باوکم لە کۆمەڵەدا ئاراستەی خزمەتی کرد، لە وەڵامدا گوتی هیچ ئاگایەکم لەم مەسەلەیە نییە، باوکت زۆر کەم قسەبوو و شتی وای لای کەس نەدەدرکاند.

لە مەسەلەی ژمارەی زۆری ئەندامان یا سوێند خواردنی کۆمەڵە نەمدەتوانی دڵنیا بم و بیرم لەوە دەکردەوە وا هەیە مامە قالە مەسەلەی کۆمەڵەی ژێکاف و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانی لێ شێوابێت، واتە ئەوانەی سوێندیان خواردووە بۆ حیزبی دیموکراتیان خواردبێت نەک بۆ کۆمەڵە.

ڕۆژی سێ شەممە ٧ی مارسی ٢٠٠٦، بە تەلەفۆن سەرلەنوێ زەحمەتم دایە بەر مامەقالە و پرسیارەکەم ئاراستە کرد، لە وەڵامدا گوتی نەخێر، سوێندەکان تەنیا بۆ کۆمەڵەی ژێکاف خوراون ـ کە ڕێکخراوەیەکی نهێنی بوو، دەنا حیزبی دیموکرات سوێندخواردنی تێدا نەبوو، لەبەر ئەوەی حزبێکی ئاشکرا بوو. مەسەلەی ئەندامەتی باوکیشم لێ پرسیەوە، گوتی بەڵێ وابوو، من باوکت و ئامینە خانمی خیزانیم دەناسی و لە ڕێگەی ماڵی «هۆشمەند»ەوە لە سەقز پێوەندیم هەبوو.[١١]

لێرەدا، من نوسخەی ئەم وتارەم لە ڕێگەی برای بەڕێزم کاک هاشم کەریمی یەوە ناردە خزمەت مامەقالە بۆ ئەوەی هەرچەشنە ساغکردنەوە یا خود زیاد و کەم یان بۆچوونێکی هەبوو بیخاتە دەم وتارەکەی من، بۆ ئەم کارەش سپاسی زۆری دەکەم.

یادداشتی بەڕێز مامەقالەی دەبباغی:

«بەڕێز و خۆشەویستم کاک ئەنوەر سوڵتانی

لەوەیکە هەستێکی نیشتمانپەرەوەری و نەتەوایەتی سەرنجی ڕاکێشاوی، هۆیەکی دڵشادی یە و، هیوام وایە بەو مەبەستە پڕ بایەخە درێژە بدەی، لە وەڵامی پرسارەکان بە کورتی و بە کوردی عەرزت بکەم:

١. کۆمەڵەی ژێکاف، خزمەتە بەنرخ و هەرگیز لەبیرنەچووەکەی بە کوردایەتی لە هەلومەرجێ دامەزرا کە بۆ بەرەی ئێستای کورد «قەبوڵ کردن»ەکەی زەحمەتە و پێویستی بە شیکردنەوەیەکی تایبەتی هەیە. بەڵام بەش بەحاڵی خۆم ناتوانم خزمەتە بەنرخەکانی تایفەی ئێلخانی بەتایبەتی حاجی ڕەحمان ئاغا، قاسم ئاغا و کاک ئەبوبەکر لە ماڵی حاجی بایزئاغا و، حاجی سمایل ئاغا، حەمەدەمین ئاغا و جەعفەرئاغا لە ماڵی مەحمودئاغا هەرگیز لە بیر بکەم، کە بۆ پەرەپێدانی ئامانجی کۆمەڵە ڕەنجیان کێشاوە.

٢. ئێمە (کۆمیتەی ناوەندی بۆکان) کۆمەڵانی خەڵکمان بەم شێوەیە دابەش کردبوو: ١) سوێندخۆران، ٢) پڕباوەڕان و ٣) بێ لایەنەکان. سوێندخۆران، جێگەی متمانە و ئامادەی گشت کارێ بوون (بە پێی توانا)؛ پڕ باوەڕان، زیاتر موریدانی بنەماڵەی پیرۆزی سەید تەها و شێخی شەهید (شێخ عەبدولقادری شەمزینی) بوون، کە بە غەوسی سانی سوێندیان پێ دەخورا؛ بێ لایەنەکانیش زیاتر کاسبکاری بازاڕ بوون بەڵام جێگەی مەترسی نەبوون. چونکە لەو سەردەمەدا جاسووس بە شۆڤار ناودەبرا و کارێکی بێزراو بوو. وەک عەرزم کردیت کەش و هەوای لەبار و زوڵم و زۆریی پەهلەوی بەڕادەیەک لەبەرچاو بوو، کە هەر کوردێکی پاک بەڕاستی تامەزرۆی ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان بوو.

٣. شێعرەکەی بەهەشتی مامۆستا هەژار، سەبارەت بە قازی کاکەحەمە و مەلا ئەمجەد و مەلا عەوڵا و ئەو چاخانە کە برێ شەوێ دادەنیشتن، ئەو مەجلیسە جگە لەو سێ کەسە بەهەشتییان میرزا موستەفا موفتەدیری و جاروبار میرزا عەبدولکەریم هەمزەیی و حوسەینە سووری خەیات و... چەند کەسێکی دیکە بوون و قاوەچییەکەش (حەمە حوسەینی خات سافیە) کە دەنگە خۆشە بێ وێنەکەی بەڕاستی بێ وێنە بوو. سەرەڕای ئەوانە لەو سەردەمەدا ڕۆژانە سەدان کەس سەردەشتیی و بانەیی و سەقزیی و پێنجوێنیی و سلێمانییەیی دەهاتنە بۆکان و شەوانە، دەوروبەری حەوزە گەورە جێژوان و سەیرانگایان بوو، دوای نیوەشەو کە قاوەخانە دادەخرا، دەنگخۆشانی وەک : عەلی کاک حوسەین و سەید عەفوور و... تا مەلابانگدان بە

کووچە و کۆڵاندا دەگەڕان و گۆرانیان دەگوت. بەڵام ڕەنجی خەساری ئەوان ئەوەبوو کە پاش گەڕانەوەیان قازی و قزڵجی و مەلا ڕیش تەواو خۆپارێز و مات و دوورەپەرێز بوون و مەلا ئەمجەد لە داخ و حەسرەتی ڕووخانی کۆماری ئازیز و پێشەوای زانا و خۆشەویست و بەهەشتی ئاغای سەیف(حەسەنی سەیفولقوزات) کە وەک مورشیدی بوو لە ژین بێزار و بێ هیوا و، بێ هۆمێدانە دەژیا.

ئەوە شینەکەی (مەلا ئەمجەد بۆ) ئاغای سەیف و وەرگێڕاوی چوارینە عەرەبییەکەیم بۆ نووسی (کە پێشتر بە تەلەفۆن باسم کردبوو) و پێشکەشی دەکەم..

پرسیارەکانت بۆ من زۆرن و برینەکانم دەکولێننەوە، بۆیە بەو کورتە وەڵامە قنیاتم کرد و ئەگەر تەمەن مەودا بدا و هەلم بۆ هەڵکەوێ، دیسان هەڵەسوون دێنمەوە».١٢

هەر بژیت بە شادی، عەبدولقادری دەبباغی (ئیمزا) ١-٢ - ٨٥/(٢٢ – ٠٤ -٢٠٠٦)

وەک لە یادداشتەکەی بەڕێز مامەقالە دەردەکەوێت، جەنابی هەموو ئەو ٧ لاپەڕە نووسراوەی منی بینیوە و خوێندوویەتەوە و ئەو بابەتانەی وا لە زمان ئەوەوە نووسیومن کەوتوونەتە بەرچاوی. جا ئەگەر هەموو یا بەشێکی قسەکانی نەداوەتە دواوە و بەرپەرچی نەداوەتەوە دەتوانین بگەینە ئەو ئامانجەی کە من بۆچوونەکانی ئەوم بە بێ هەڵە ڕاگواستووە و هەموویان جێگەی پەسندی ئەون.

بەم پێیە کۆتایی بە وتارەکە دەهێنم و زۆر سوپاسی جەنابی مامەقالە، کاک هاشمی کەریمی و هەروەها کاک «س. چ. هێرش» سەرنووسەری گۆڤار و سایتی گزینگ دەکەم کە وتارێکی گەلێک بە ڕێ و جێی لەمەڕ (ناوی ڕاستەقینەی نووسەر و ئەندامانی کۆمەڵەی ژ.ک) لە سایتەکەیدا بڵاوکردەوە، وتاری کاک هێرش لە بابەتی ئەندامانی ژ. ک لە گۆڤاری «نیشتمان» دا نووسرابوو.

مامەقالە هاوڕێ لەگەڵ یادداشتەکانیدا، پارچەیەک شێعری کوردی نەمر مەلا ئەمجەی عوسمانی، وێڕای چوارینەیەکی عەرەبی و وەرگێڕاوی کوردی هەمان چوارینە لەلایەن مەلا ئەمجەدەوە بۆ ناردبووم، گەرچی نازانم چوارینە عەرەبییەکە هی چ شاعیرێکە، بەڵام وەرگێڕاوە کوردییەکەی مەلا ئەمجەد لەوپەڕی ڕازاوەییدایە و من لێرەدا هەرسێ پارچە شێعرەکە دەهێنمەوە:

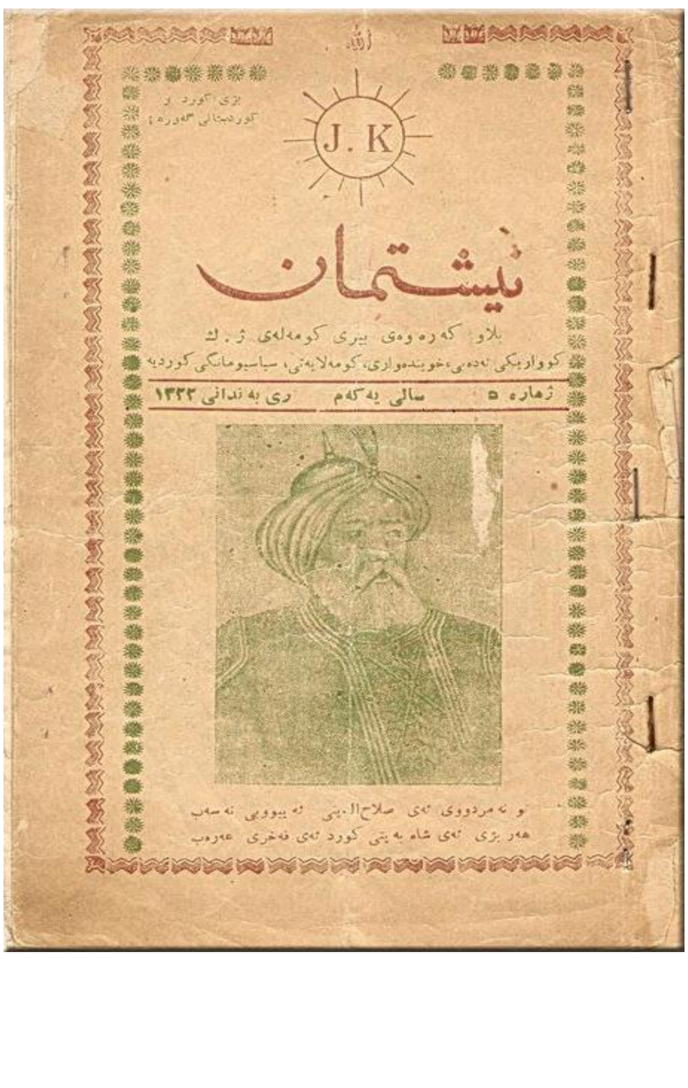

یەکەم: شینی ئاغای سەیف

وەرن هاوارە کوردان! شینی (...؟) گەورە قەوماوە
چرای وەک حەزرەتی سەیفولقوزات هەر لێمە کوژاوە
کە زاتێکی وەک ئاغای سەیف وەفاتی کرد، بە مەعلوومی
بناغەی دین و زانین نەقسی هێنا، پاکی ڕووخاوە
نەمانی پیاوی گەورە پشت شکێنی میللەت و دینە
لە دنیادا کە مەعلوومە (کە) هەر پیاوێ بە سەد پیاوە
بە فەوتی پیاوی وا ناقیس دەکا حەق ئەم کورەی خاکە
بۆ خۆی فەرموویە (ناتی الارض تنقسها) لە هەرلاوە
بە نووسین وەسفی چاکەی ئەو تەواو نابێ بە تۆ «ئەمجەد»!
ئەگەر سەد دەفتەری گەورە بنووسی و بەیت و ئینشاوە
وجوودی ئەو کەسانەی لێی بەجێ ماون سەلامەت بێ
بەڵێ دنیا بەقای بۆ کەس نەبووە و نابێ لەمەو دواوە
هەزار ڕەحمەت لە جێگە و مەرقەدی ئەو بێ هەتا مەحشەر
بۆ ئەو ئەولادە چاکانە و بۆ تەرتیباتێ ڕۆی ناوە
بەڵێ، بابی وەها ئەڵبەت، دەبێ ئەولادی وای لێ بێ
لە جێگەی پیاوی چاک، چاکتر لەوانە کوا بە جێ ماوە؟
غروبی حەوتی بەهمەن13 ڕۆحی پاکی ڕۆیی بۆ جەننەت
غروبی ڕۆژ هەمیشە بۆ بەشەر تاریکی هێناوە
بە خوینی چاوی کوردان نوقتەداربوو حەرفی تاریخی
لە پاش ئەو عەیشی کوردان بو بەغەم، ئازاری بۆ ماوە

٧-١١-١٣٢٣ (٢٧ -١- ١٩٤٥)١٤

دووهەم: چوارینەی عەرەبی

ذکرتک و الرماح نواهل

منی و بیض الهند تقطرمن دمی
وددت تقبیل السیوف لانها
لمست کبارق ثغر المتبسم15

سێهەم: وەرگێڕاوی کوردی چوارینەکە
کە نووکی ڕم لە مەیدانا لە سینەم چەسپ و جێگیربوو
کە قەترەی خوێنی من دەتکا لە شمشیر، یادی تۆم بیر بوو
وەکو بەرقی ددانی پێکەنینت شوعلەیەک لێی دام
تەواو پێم خۆشبوو ماچی کەم، کە ڕوانیم بەرقی شمشیر بوو

تەواو
پەراوێزەکان:
١) شەوانە لە بۆکان لە بن دیواری قاوەخانەیەک بەرانبەر بە حەوز، دەگەڵ «قازی کاکە حەمە» و «حەسەنی قزڵجی» و «مەلا ئەمجەدی قەڵایە» و «مەلا عەولای حەساری» تا نیوە شەو مەجلیسمان دەگرت، کە زۆر یادگارێکی خۆشە و لە بیر ناکرێ...» (هەژار، چێشتی مجێور، ل ٨٤)
٢) «هە رلە سیتەک، قازی کاکە حەمەی بۆکانیشمان هاتە لا، لە ئێران ڕای کردبوو. تەواو پێی حەسابینەوە. زۆر زانا و قسەخۆش، تا خواش حەزکا ترسەنۆک. بەگشتی، بەرەماڵەی قزڵجی هەر سەریان لە هێلکە جولایەوە عالمن، هەموویان زیرەکی بێ هاوتان...» (هەمان... ل١٠٧)
٣) من خۆم ئەو ڕۆژەم لە بیرە کە »مامە قازی» و خوالێخۆشبوو مەلا سدیقی قزڵجی (گرۆێ) گەڕانەوە بۆکان. ئێمە منداڵ بووین و لەگەڵ کوڕانی خاڵمدا لە حەوش و بەردەرگای ماڵی قازی کایەمان دەکرد. ئەو ڕۆژە وەک ڕۆژی جەژن وابوو.
٤) گوند و دێهستانی تورجان لە ساڵی ١٩٦٣ (١٣٤٢) لە بۆکان جیا کرایەوە و کەوتە سەر سەقز من ئەودەم مامۆستای گوندی «باغلووجە» بووم و منیش لە بۆکانەوە کەوتمە بەشی سەقز لە ئوستانی کوردستان.
٥) چێشتی مجێور، هەژار، ل ١٠٣.
٦) هەمان، ل ٤١، ٨٥، ١٠٣.
٧) هەمان، ل ٨٥.
٨) باوکم ناوی میرزا عەبدوڵڵای حاجی ئەحمەدی خەیات بوو لە بەهاری ساڵی ١٣٤٦ (١٩٦٧)دا لە تەمەنی ٥٣ ساڵی کۆچی دوایی کرد و لە نزیک گومبەزی سەردار لە بۆکان بە خاک سپێرا. وابزانم عەجەمی دەسەڵاتدار هەموو شوێنی گۆڕستانەکەیان کردە پارک و گڵکۆی مردووەکانیان لە ناو برد. بەوەیدا کە لە ڕۆژی گیرانی حاجی محەمەدی شاقوڵی لە ساڵی ١٣٣٣ گەلێک لە خۆی دەترسا و لە دوای ڕاپەڕینی شکۆداری ساڵی ١٣٣٢ش لە لایەن نۆکەر و گزیری ئاغاکانی بۆکانەوە هەڕەشەی گیرانی لێکرابوو، بۆچوونەکەی مامە قالە بە ڕاست دەگەڕێت.
٩) مەرحوومی حاجی محەمەد ساڵحی محەمەدی کوڕی حەبیبوڵڵای ناسراو بە حاجی سوورە، گەورە پیاوی تایفەی ئێمە و مرۆڤێکی تێگەیشتووی بە مشوور بوو.
١٠) بەداخەوە دایکم سەعات ٨ی ئێوارەی ڕۆژی سێ شەممە ١٥-٠٣-٢٠٠٦ و ئێوارەی ساڵڕۆژی هەڵەبجە لە ماڵی خۆی لە بۆکان کۆچی دوایی کرد و من جارێکی دیکەش هەتیو مامەوە، یادی بەخێر بێت.
١١) هۆشمەندەکانی سەقز خوشکەزای دایکمن.
١٢) لە یادداشتەکەی بەڕێز مامەقالەدا ناوی چەند کەسێک هاتووە کە پێم باشە زانیارییەکیان لە سەر بنووسم:
- میرزا مستەفای موقتەدیر، باوکی کاک عەزیزی موقتەدیری بوو کە لە بۆکان مامۆستای قوتابخانە بوو. دەرەنگتر ماڵی چوو بۆ تاران. میرزا ساڵەش برای میرزا مستەفا بووە.
- میرزا عەبدولکەریمی خات شەوکەوت (هەمزەیی) بازرگانێکی دەوڵەمەندی بۆکان بوو. مامۆستا هەژار لە لاپەڕەی ٤٠ و ٤١ ی (چێشتی مجێور) دا باسی ئەوە دەکات کە میرزا عەبدولکەریم پارەی بە قەرز داوەتێ و ئەویش قازانج بە نیوەیی کاسپی پێوە کردووە.
- حوسەینە سووری خەیات، کوڕی کوێخا کوێرەی کوێخای سەردارەکانی بۆکان بوو، کوڕێکی نابینا بەڵام قسەخۆشی هەیە بە ناوی مەلا رەحمان. ماڵی حوسەینە سوور لە تەنیشت ماڵی «کامەلایی» و «حاجی بابەخانی کەریمی» بوو، خەیاتی دەکرد و وابزانم لە ڕاپەڕینی ساڵی ١٣٣٢ (١٩٥٣) دا لەگەڵ ڕاپەڕیوەکانی شار بوو.
- حەمە حوسەینی خات سافیە (ڕەوشەن فیکر) قاوەچی بوو، قاوەخانەکەی ڕووبەڕووی حەوزی گەورە و خورێنک بوو لەو ساڵانەدا. کا حەمە حوسەین دەنگخۆش و گۆرانیبێژیش بوو و دەگوترا کە حەسەن زیرەک هەندێ گۆرانی لەو فێر بووە، لە دەوروبەری ساڵی ١٣٥٢ (١٩٧٣) دا لە بۆکان کۆچی دوایی کرد. کاک حەسەنی کوڕی برینپێچ بوو لە دەوروبەری نەغەدە و پیرانشار.
- بەداخەوە لەمەڕ «عەلی کا حوسەین» و «سەید غەفوور» هیچ نازانم. لە کۆتاییدا ئەوە بڵێم کە لە ناو دەستنووسی برای مەلا ئەمجەدی عوسمانی دا، دوو پارچە شێعری درێژی مەرحوومی مەلا ئەمجەدم دۆزیوەتەوە و بە تەمام لەگەڵ وتارێکدا بڵاویان بکەمەوە. هەر دوو شێعرەکە سیاسین و یەکیان ئەوەیە کە نەمر کەریمی حیسامی لە بیرەوەرییەکانی(ل١٥٤ی بەرگی یەکەم) دا باسی لێوە دەکات. هەمان کەشکۆڵ پارچەشێعرێکی قازی کاکە حەمەی قزڵجیشی تێدایە کە بۆ مەرگی سەیفولقوزاتی گوتووە و ئەویش بڵاودەکەمەوە.
١٣) مانگی بەهمەنی ئێرانی بەرانبەرە لەگەڵ مانگی ڕێبەندانی کوردی.
١٤) بەم پێیە، دەبێ نەمر سەیفولقوزات ٥ ڕۆژ دوای ڕێبەندان کۆچی دوایی کردبێت و سەردەمی سەروەریی کوردی بە ڕێبەرایەتی پێشەوا قازی محەمەدی برازای خۆی نەبینیبێت.
١٥) ناوی شاعیری شێعرە عەرەبییەکە نەزاندرا.

سەرچاوەکان:

ـ هەژار، چێشتی مجێور، ئامادەکردنی خانی شەرەفکەندی، چاپی یەکەم، پاریس ١٩٩٧.

ـ کەریمی حسامی، لە بیرەوەریەکانم، بەرگی یەکەم، لە منداڵیەوە تا ساڵی ١٩٥٧، وەشانێن ژینا نوێ، سوید ١٩٨٦.

ـ س. چ. هێرش، ناساندنی نێوی ڕاسەقینەی نووسەر و ئەندامانی کۆمەڵەی ژ.ک لە گۆڤاری نیشتمان دا، دیسامبری ٢٠٠٥.

ـ دەستنووسی کەشکۆڵی مەلا بابەوەیسی عوسمانی کە لە لای کاک حەسەنی قازی پارێزراوە و بەسپاسەوە ئێستا لە بەردەستی مندایە.

سەبارەت بە نێوی کۆمەڵەی ژ.ک.. گۆواری گزینگ.ژمارەی ١٨، زستانی ١٩٩٨

حەسەنی قازی

لە ژمارەکانی گۆڤاری نیشتمان و چەند بەڵگەیەکی دیکەی ئەو ڕێکخراوەیە کە بە دەستەوەن، لە پەخشانەکاندا ڕوون نابێتەوە دوو دەنگی /ژ/ و /ک/ سەرەتای کام وشەی کوردین؟ داخودا /ژ/ سەرەتای ووشەی "ژیان"، "ژیانەوە" یان "ژیاندنەوە" یە؟ ئایا /ک/ سەرەتای ووشەی "کورد"ە یان "کوردستان" ؟ و ئەو پرسیارەش دێتە گۆڕێ بۆچی کۆمەڵە لە "چاپەکانی" دا نێوی تەواوی خۆی نەهێناوە؟ ڕەنگە ئەوە بگەڕێتەوە سەر ئەو شێوە کارە نهێنییەی کە کۆمەڵەی لەسەرەتای هەڵسووڕان و چالاکییەکانیدا بوویەتی و زۆر لە ئەندامانیشی یەکتریان نەناسیوە.

لەو سەرچاوانەی وا لە بەر دەست نووسەری ئەم باسە دان ناوی کۆمەڵە ئاوا هاتووە:

١- ڕۆزڤێڵت ی کوڕ ١٩٤٧ (کۆمەڵەی ژیانی کورد) ا
٢- وەدیع جو وەیدە ١٩٦٠ (کۆمەڵەی ژیانی کورد)
٣- ئیگلتن ی کوڕ ١٩٦٣ (کۆمەڵەی ژیانی کوردستان)
٤- تۆما بوا ١٩٦٤ (کۆمەڵەی ژیانی کوردستان)
٥- عەزیزی شەمزینی ١٩٨٥ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)
٦- حەسەنی ئەرفەع ١٩٦٦ (کۆمەڵەی ژیانی کوردستان)
٧- هێمن ١٩٧٤ ("''''''''''")
٨- کریس کۆچێرا ١٩٧٩ (کۆمەڵەی ژیانی کوردستان)
٩- ڕیچارد. ئا، مۆبلی ١٩٧٩ (کۆمەڵەی ژیانی کوردستان)
١٠- قادری مودەریسی ١٩٨١ ('''''''''')
١١- مەحموودی مەلا عززەت ١٩٨٤ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان)
١٢- جەماڵ نەبەز ١٩٨٥ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)
١٣- کەریمی حیسامی ١٩٨٥ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)
١٤- قادری مودەریسی ١٩٨٥ (کۆمەڵەی ژیانی کورد)
١٥- ڕەحیمی قازی ١٩٨٥ (جمعیت احیاء کرد/ کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)
١٦- فەریدەی کووهی کەماڵی ١٩٨٦ (کۆمەڵەی ژیانی کوردستان)
١٧- عەبدولرەحمانی قاسملوو ١٩٨٨ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)
١٨- ڕۆزڤێڵت ی کوڕ ١٩٨٨ (کۆمەڵەی ژیانی کوردستان)
١٩- عەبدولسەتتار شەریف ١٩٨٩ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان)
٢٠- عەبدولقادری دەباغی؟؟ ١٩('''''''''')
٢١- ژیگالێنا ١٩٨٨ (کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کوردستان)
٢٢- م.ر. جەلائی پوور ١٩٨٦ (کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کوردستان)
٢٣- د. گوڵمرادی مرادی ١٩٩٢ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان)
٢٤- نەوشیروان ئەمین ١٩٩٣ ('''''''''')
٢٥- ب. یاسین ١٩٩٥ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)
٢٦- ع. هەژار ١٩٦٣ / ١٩٦٤ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)
٢٧- کەریمی حیسامی ١٩٩٦ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)
٢٨- جەلیلی گادانی ١٩٩٦ ('''''''''')
٢٩- ع. مەردوخ ١٩٩٦ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)

٣٠- غەنی بلووریان ١٩٩٧ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)

٣١- حامیدی گەوهەری ١٩٩٧ (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)

٣٢- عەلی عەبدوولا ١٩٦٩ (کۆمەڵەی ژیانی کورد)

٣٣- عەبباسی وەلی ١٩٩٥ (''''''''')

وەک لەو لیستەیەی سەرەوەڕا دەردەکەوێ نێوی کۆمەڵە بە پێنج جۆر باس کراوە و لە سەر نێوی کۆمەڵە تەنێ لە نێو نووسەرە لاوەییەکاندا ٢ باس و موناقەشە دروست بووە و تا ئەو جێیەی ئەمن ئاگادار بم تەنێ نووسەرێکی کورد ٣ ویستوویە بە پێی بۆچوون ئەو نێوە ساخ کاتەوە.

تەنیا بەڵگەیەکی نووسراو کە دەکرێ پشتی پێ ببسترێ و نێوی کۆمەڵەی بە تەواوی نووسیوە و ئەو گرێیە یەک لا دەکاتەوە بڵاوکراوەی " ڕێگا" یە کە لە ساڵی ١٣٢٧ی هەتاوی مانگی خەزەڵوەر (ئۆکتۆبر- نۆڤامبری ١٩٤٨) نزیکەی دوو ساڵ دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان بڵاو کراوەتەوەو لە بن سەردێڕی "ڕێگا" دا نووسراوە:ارگانی کۆمەڵەی ژیانی کوردە. لەو بڵاوکراوەیە هەر دوو ژمارە بڵاوکراوەتەوە؛ ژمارەی "طلیعە" و ژمارەی ١ و لە سەر ووتاری ژمارە ١ دا بە فارسی " علت تشکیل حزب ژیانی کرد" شی کراوەتەوە

ئەو بڵاوکراوەیە بە دەستپێشخەری غەنی بلووریان و محەمەدی شاپەسندی وەرێکەوتووە و عەبدولڕەحمانی زەبیحی و حەسەنی قزڵجی ش بڕیاری هاوکاری کردنیان داوە کە دواتر هەر بە دوو نووسراوەی حەسەنی قزڵجی و غەنی بلووریان دەرچووە.

سێ کەس لەوناوانەی سەرەوە چ پێش لە دامەزرانی کۆمار لە سەر وبەندی چالاکی کۆمەڵە دا و چ دوای دامەزرانی حیزب لە هەڵسووڕێنەرانی چاپەمەنی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوون و بە لەبەرچاو گرتنی مەودای زەمانی واتە لە ساڵی ١٩٤٨ کە دەمێکی هێندە زۆر بە سەر نەمانی کۆمەڵە دا تێنەپەڕیبوو دەبێ نێوی تەواوی کۆمەڵەیان لە زەیندا بووبێ، بۆیە زۆر وێدەچێ ' ژ.ک.' کورتەی دوو ووشەی ' ژیانی کورد' بێ.

کاک غەنی بلووریان لە بیرەوەرییەکانیدا ٤ دەنووسێ : " لە سێتەک چاومان [خۆی و شاپەسندی] بە مامۆستا "حەسەنی قزڵجی"، "عەبدولڕەحمانی زەبیحی" وە " سەید محەمەدی [محیێدین دروستە] سەمەدی کەوت. سەید محەمەد [محیێدین] ماڵی لە سلێمانی بوو و جار جار دەهات سەری ئێمەی دەدا... دوای ئامادە بوونی چاپخانەکە [مەبەست دەزگای ڕۆنیۆ و شتی ئەوتۆیە، چونکوو نووسخەی ماکی " ڕێگا" کە لە بەر دەست دایە بە پیتچنی نییە بەڵکوو بە تایپ ڕاێتر نووسراوەتەوە- تێبینی نووسەری ئەم باسە]،لە پێشدا چەند بەیاننامەی حیزبی مان پێ چاپ کرد و پاشان لە سەر دەرکردنی گۆڤارێک ساخ بووینەوە و ناوی "ڕێگا"مان بۆ هەڵبژارد. هۆی ئەوەی ڕۆژنامەی کوردستانمان دەر نەکرد و " ڕێگا" مان بۆ ئەو قۆناخە هەڵبژارد و ناوی " ئۆرگانی کۆمەڵەی ژیانی کورد" مان لە سەر دانا ئەوە بوو کە دوژمن ووریا نەبێتەوە و دیسان دژی کۆنە دێمۆکڕاتەکان ڕانەپەڕێ و خەڵک تووشی گیروگرفت نەکا... کاتی چاپکردنی ڕێگا، چونکە ئامادە نەبووین بڵاوکراوەی شێخ لەتیف چاپ بکەین، زەبیحی ناکۆکی لەگەڵ پەیدا کردین و ئیتر ئامادە نەبوو یارمەتیمان پێ بکات."

ئێستا کە ناوی کۆمەڵە ساخ بووەوە بە گێڕانەوەی چیرۆکێک سەری ئەو باسە دادەکووژێنم. لە ساڵانی ١٩٦٠ لە کاتی پەرەگرتنی بزووتنەوەی چەکداری لە خوارووی کوردستان، قسە و باسی کوردایەتی و جارجار کەفوکوڵی ساویلکانەش لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان زۆر باو بوو. یەک لەو کەسانەی لە تافی منداڵییەوە بە شێوەی خۆی شانی دابووە بەر کوردایەتی، هەر ئەوکەسەی کە لە نیشتمانی ژمارە ٢ دا (خەزەڵوەری ١٣٢٢، ل. ١٨) وەک منداڵێکی بوێژ پەسنی دراوە و پارچە شێعرێکی بڵاوکراوەتەوە کە بەم بەیتە تەواو دەبێ: " قومریا گەرچی ایستە مندالی/ جوان دەهونیوە شعر و هەلبەستان"، ئەگەرچی لە باری ئەدەبییەوە خزمەتی هەبوو، بەڵام لە لایەن کۆڕوکۆمەڵی سیاسییەوە وەخۆ نەدەکرا، و برادەرێک جارێکیان دەیگوت: " فلانەکەس ئێستاش هەر ژ.ک. ە، بەڵام ووشەکانی لێ گۆڕاوە، " ژیانی کورد"ی لێبووە بە ژن و کۆنیاک.

مای ١٩٧٧

پەراوێزەکان

١- دیارە لەو لیستەیە دەکرێ زیاد بکرێ، بەڵام هۆی جۆربەجۆر ناوهێنانی کۆمەڵە نیشانەی گوێنەدان و بە گرینگ دانەنانی ساخکردنەوەی ئەو ناوە لە لایەن نووسەرانەوەیە و لێرەشدا دوای بڵاوبوونەوەی کتێبی ئیگلتن ناوەکەبە ئاڵوگۆڕکردنەوە لەو وەرگیراوە.

٢- ویلیام ئیگلتن ی کوڕ لە کتێبەکەیدا The Kurdish Republic of 1946 لە پانووسی لاپەڕەی ٣٤ بە دروستی دەڵێ: " زۆربەی سەرچاوە ئینگلیسییە زمانەکان سەبارەت بە کۆمەڵە، ووشەی " ژیان"یان بە "جەوان" وەرگێڕاوە کە ئەو دەمی ناوی حیزبەکە دەبێ بە " کۆمیتەی جەوانانی کورد"، بەڵام ووشەی کوردی بۆ young جەوان ە نەک "ژیان". مەبەستی ئیگلتن زیاتر ئاماژەیە بە نووسینێکی ڕوزڤێلت، بەڵام بۆخۆشی بە هەڵە " کۆمەڵە"ی بە committee وەرگێڕاوە.

٣- کاک کەریمی حیسامی لە کتێبەکەیدا " پێداچوونەوە، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٦، لاپەڕەی ١٧٠ دەنووسێ : " لەباری ناوی کۆمەڵەوە لە هیچ سەنەد و بەڵگەی ڕەسمی کۆمەڵە دا ئەم دوو پیتەی (ژ.ک.) ڕوون نەکراونەوە و نەنووسراوە کە مەبەست لەو دوو پیتە چییە؟ نووسەرانی کورد و بێگانە هەر کەس بە سەلیقەی خۆی جۆرێک بە کاری هێناوە ...... بەڕای من " کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد" ڕاست بێ، چونکە لە سەردەمی حکوومەتی پەهلەویدا کورد بەرەو نەمان دەچوو،لەئاویلکەی ژیان دا بوو. بۆیە ' کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد' ڕەنگە لەگەڵ بارودۆخی ئەو دەمی کورد و کوردستان پتر ڕێک بکەوێ.

٤- بڕوانە: غەنی بلووریان، ئاڵەکۆک " بەسەرهاتەکانی سیاسی ژیانم"، ستۆکهۆڵم، ١٩٧٧، ل. ٨١، ٨٢ ، ٩٥

* پەراوێزێکی تایبەتی بۆ بڵاو بوونەوەی ئەم دەقە لە ڕوانگە دا. من ئەسڵی بڵاوکراوەی " ڕێگا"م لە ئارشیڤی تایبەتی کەریمی حیسامی دا دیتووە و کۆپی بڵاو کراوەی " ڕێگا" کە لە کتێب و جێگەی دی، بە تایبەتی لە تاراوگەی ئوڕووپا چاپ کراون سەرچاوەیان نوسخەکانی ئارشیڤی ئەو خوداڵێخۆشبووەن.

کۆمەڵەو ڕێکخراوی سیاسی لە کوردستانی ئێران (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد)

نوسە ر: ئەحمەد حەمەئەمین (ڕەنجبار)

لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا گەلانی ئێران لە ژێر باری باج و خەراجی جۆراوجۆردا دەیانناڵاندوەک باجی مەعاش و دادگاو تاونەی دارایی(الغرامات المالیە) لە هەروەها باجی زەوی وبەروبومی کشتوکاڵیلە سەرەڕای بڵاوبونەوەی بەرتیل وەرگرتن...هەمو ئەم بارودۆخانە یاتر ڕێگایان خۆش کردبوو بۆ کاربەدەستانی دەوڵەت بۆ چەوساندنەوە و مژینی خوێنی گەلانی ئێران بە بێ ئەوەی بەرگری بکرێن. ئەم بارودۆخە سەختە پاڵیبە گەلانی ئێرانە وەناڵە سالانی پێش شۆڕشی دەستوری ١٩٠٥/١٩٠٢ ز داوای لابردنی ئەم باجانە بکەن و کاربەدەستان و بەرێەبەرانی وڵاتیش محاسەبە بکرێن لە گەڵ بە کارهێنانی شەریعەتی ئیسلامی . دامەزراندنی.

دامەزراوی و دادپەروەری لە هەموو ناوچەو هەریمەکانی ئیراندا. لە گەڵ چاک کردنی بیرۆی دادگایی و زامن کردنی سەربەخۆیی دادگاکان.

ئەتوانین بڵێین جەماوەر دەورێکی باشی نواند لە داواکردنی دەستوردانان،دەستور بو بەتەوەرەیکێشەی نیشتمانی لەو سەردەمە دا.دەتوانین بڵێین زبەی دانشتوانی ئێران کەبەشداریان کردبوو لە ڕوداوەکانی ساڵانی ١٩٠٥-١٩١١ ز کە بە شۆڕشی دەستوری ناربرابوو داوای راپەڕاندنی دەستوریان دەکرد. داوای بەستنی ئەنجومەنی دامەزرێنەری و (الجمیعە التاسیسیە) دان نان بە دەستوردا، بارو دۆخی رامیاری گونجاو بوو بۆ پەرەپێدانی رێکخراوەرامێریەکان و رۆژنامەو چاپەمەنیەکان لە گشت ئێراندا بە تایبعتی لە پایتەختە هەرێمی یەکان (کۆمەڵەی هەرێمی) (جمعات اقلیمیە) دامەزرێنرا بە بێبەک و دوولی کردن و دژ بە بەرێوەبەران و کار بەدەستانی هەرێمیەکان و پایتەختی ئێران. لە گۆڕەپانی رامیاری دا زیاتر لە(٣٠) کۆمەڵە و بزاڤی پیشە سازی و کۆمەڵەی نوسەران و خوێنکارانی ئاینی دامەزران کە هخموو کۆمەڵی پیشەییبوون. هەروەهاکۆمەڵی رەگەزی پەیدابوون وەک کۆمەڵی ئازربایجانی و جولەکەو ئەرمەنی و زەردەشتی و ئێرانیە کانی باشوری ئێران. هەروەها رۆژنامە کان زۆرکاری گەربوون و زیاتر لە (سەد) رۆژنامە دەرچو دوای دامەزراندن و کۆبونەوەی یەکەمی (ئەنجومەنی دامەزرێنەری) لە ماوەی (١٠) مانگدا، کە پێش شۆڕشی دەستوری تەنها شەش رۆژنامە و گۆڤار دەردەچوو لە سەردەمی شۆڕشی دەستوری (لێژنەی پارێزگاری کردن لە دەستور)لە شاری مەهەباد دانرا.[١]

لە ساڵە کانی بەرەو کۆتایی سی یەکاندا(مەلای داودی)لە شاری مەهاباد لە دووکانە بچکۆلەکەی خۆیدا مە هەمیشە لاوانی شار لی ێ کۆدەبونەوەی وردە وردە قسەی خۆش و نوکتە بازی بۆ دائەمەراندن هەتا سەری قسەی ئەگەیاندە سیاسەت ونیشتمان پەروەری و سۆزی نەتەوایەتی دواتر(کۆمەڵەی ژیان وەی کورد)ی ناوبرد بە (١٠-١٢) کەسێکەوە لە سەری پێک هاتن. ئیتر وردە وردە خەلک لێیان کۆدەبویەوە لە ناو ئەو کەسانەدا (عەزیز زەند) ناوێیک کە کابرایەکی هەندەک رۆشنفکرو جموجوڵکەرو قسەزان بوو هەستا بە چونە بن کلێشەی هەندێک لەو کەسانەی ئومیدی بە توانایی یان لێوە دەبینرا و هەڵوێستانی بە لای خۆیدا راکێشاو بە جیابونەوە (مەلای داودی)و کۆمەڵەی (حیزبی ئازادی خوازانی کوردستان)بڕیارداو دەستی کرد بە خەڵک کۆکردنەوە لەو مەسەیەلە. کەپاشان بەپیاوی میری دەچوو،لە لایان خەڵکەوە زانرا وەک دەستێکەو بۆحکومەت لێ یێەنینەوە مامۆستا علاء الدین سجادی دەڵێ: لەو دوکانە بچکۆلەیە دا(مە لای داودی بیروباوەڕی لاوانی روناک کردەوە و وەک قسە کردنی بەرگوێ ئاگردان داستانی کوردایەتی دائەدان.

لە مەوە توانی بەرەبەرە قسەکانی بخاتە شکڵێکی رێک و پێکەوە و ناوی نا (حیزبی ژیانەوەی کورد)و هەموو ئەندامانی ئە حیزبە (٢٩؛) کس بوون. لە گەڵ هەنگاوی رۆژگاردا وردەوردەگۆڕانکاری ئەهاتە ئاراوەو (عیز زەند) باڵێکی لێ جیاکردەوە و دوای ئەوەش مەلای داودی کۆچی دوایی کرد(حسەینی فرۆهەرم) سەرۆکایەتی ئەم رێکخراوەی گرتە دەست و بە جۆرێکی نەێنی کاروباریان بە رێوە ئەبرد. هەتا رۆژگاری ئیران گۆڕاو جەنگی دووەمی جیەانی هاتە ئاراوە.دوای هەڵگیرسانی جەنگی دووەمی جیەانی و داگیرکردنی چەند بەشێک لە خاکی ئێران لە لایەن بەریتانیاو سۆڤیەتەوە و شکانی دەستەڵاتی حکومەتی مەرکەزی زیاتر لەو شوێنانەی کە کەوتبونە ژێر دەستە لاتی هاوپیمانەکانەوە،لە ئەنجامی ئەو پاشاگەردانیە کورد توانی زیاتر دەستەلاتی ساسی خۆی لەو چوارچێوەیەی کە پێشوتر لە رێکخراوی (ژی – کاف) دروستی کردبوو. بیەنێیتە ئاراوە [٢]و ئەو بووبە ماوەیکی کەم پەرەی سەند و لە ناوچەی موکریان و روژئاوای ئازربایجان رەگی داوتاو دەستی کرد بە ئەنجام دانی چالاکیە کانی . لە نیسانی ساڵی ١٩٤٢ ز کۆمەڵەی (ژێ –کاف)نزیکەی سەد کەس لە ئەندامانی لە دەرەوەی شاری مەهاباد لە سەر گردی(خواپەرست) کۆبوونەوە،ئەم کۆبوونەویە وەک کۆنفرنسی یەکەمی کۆمەڵەبوو،[٣]لەم کۆبونەوەیەدا بەڕێز (میرحاج) کە بە نوێنەری کۆمەڵەی ەیوا لە (سلێمانی کوردستانی عێراق)ەوە هاەتبوویە مەزاباد ئامادە بوو هەرچی مەبەست لە هەتنی (میرحاج) بۆ کوردستانی ئێران پایوەندی کردن بوو بە سیاسەت مەدارو گەورە پیاوانی میللەتی کوردەوە بە نیازی وەگەڕخستنی جموجوڵی سیاسی و کوردایەتی.[٤]

ئەوە بوو بەهاوکاری میرحاج کۆمەڵەتوانی کۆنگرەی یەکەمی خۆی ببەستێت و لەو کۆنگرەدا کۆمەڵە توانی ئەندامانی لێژنەی ناوەندی هەڵبژێرن و ئە.ەی راستی بێت لەم کۆنگرەیەدا(عبدالرحمن زەبیحی) بوو بە سکرتێری کۆمەڵە. دوای بەستنی کۆنگرە کۆمەڵی ژیانەوەی کورد لە واقع دا بوو بەیەکەمین رێکخراوی رامیاری نیشتمانی و خۆماڵی کە لە لایەن کوردە نیشتمان پەروەرەکانەوە دامەزرێنراو بوو بە پێشرەوی جەماوەر لە کوردستانی ئێران.[٥]

کەسایەتی دامەزرێنەرانی (ژێ- کاف)

لەپەیمان نامەی (زەهاو)ی 1639 ز دا کە لە نێوان هەردو دوڵەتی سەفەوی و عوسمانی دا بەسرا لەو پەیمان نامەیەدا دەسەڵات و داویەتی فەرمانڕوایەتی یەکتریان لە ئاستی زەوی یەوە جیاکردەوەو وەک لە پێشترەوە وتمان خاک و وڵاتی کوردان بەرهەردووک ەرمانڕەوایی سەفەوی و عوسمانی کەوتبو. لە نێوەندەداو بە سنورێک جودا کردنەوە خاکی بوو بە دوو بەشەوە و هەریەک لەو بە شانەش کەوتنە بەریەک لەو دەوڵەتانە. بەشە کوردستانە کەی کە بەر ئێرانکەوت ئێستاشی لەگەڵدا بێت وەک خۆی. واتە (نەبونی قەوارەیەکیسەربەخۆ مانەوە)

بەشەکەی تری کەوەبەر تورکیایی عوسمانی کەوت دوای هەڵوەشێنرانی قەوەرەی دوڵەتی عوسمانی لە دوای جەنگی یەکەمی جیەانی لە لایەن زلەێزانی دنیا خۆرانەوە. کردیان بەسێ کەرتەوە و هەر کەرتەشیان دایەدەم – تورکیا- عێراق سوریا – کە هەریەک لەمانەش دوای هەڵوەشاندنەوەی قەرارەی دوڵەتی عوسمانی دروستیان کردن.

وەک هەرلەم پەیڤەدا ووتمان بەشە کوردستانەی کەی ئێرانئیستاشی لە گەڵدا بێت وەک خۆی مایەوە، ئەگەرچی ئەمیش هەردەم لەم جوڵانەوەو شۆڕش و ڕێکخراوی سیاسی بێ بەش نەبووە، بەڵام هەتا ئەم ساڵانەی دوایش بیرو ئایدۆلۆژیای نامۆ بە بیروباوەڕو داب و نەریتی ڕەسەنایەتی کردەواری نەخزێنرابوویە ناوبەرەی رزگاری خوای کودیەوە. وەک ئەوەی خزێنرابویە ناو بەرەی ڕگاری خوای نیشتمانی بەشەکانی تری کوردستانەوە.
هەرجوڵانەوەیکی رزگاری کە هەتبێتە ئاراوە لە کوردستانی ئێران وەک جوڵانەوەو شۆڕشی شێخ عبدالله، جوڵانەوەو شۆڕشی سمکۆیشوکاک لە ساڵانەی دوایەشدا شۆڕشی ساباڵخ کەئاکامەکەشی بە پێکەوەنانی کۆمارێک بۆکورد گەیشت. ئەمانە هەمووی لە سەر بیروباوەڕو داب و نەریتی کوردەواری واتە لە بیری تێخزێنراوبوون.
ئەگەرچی لەمی دواییاندا بە هۆی دڵسافی کورد خۆیەوە بەرامبەر بەدەوروبەری لە پێناو گەیشتن بەو ئامانجەی کە بۆی تێ کۆشابوو بێگانە دەستێکی هاوکارانەی هێنابوویە ناو کارەکە.بەڵام لە ڕاستیێ دا وە.ە نەبوو بەکێڵگەیەک بۆسەوزەبونی هیچ جۆرەبیرێکی نامۆ هەربۆیە لەگەڵ بینا بوونی بەرژەوەندی زلەیزەکان لە سەر وری هەمویانەوە رووس لە دوای (دەمانگ)تەمەنێکی پڕ لەسەروەری بۆ کورد کۆتای بە (فەرمان ڕەوای کورد بۆخۆی)هێنرا).
کۆمەڵگەی ژیانەوەی کورد وەک ووتمان لەسەردەستی(مەلا داودی) بوو لە شاری مەهاباد، وردە وردە لە گەڵ چونە پێشەوەی رۆژگارو هاتنە کایەوەی قۆناغێکی نوێ کەجەنگی دووەمی جیەانی تیادا دروست بوو بوو.لەگەڵ چونە ناو قۆناغی نوێ وە لە ساڵی ١٩٤٢ بۆجاری دووەم کۆبونەوەی حیزبی خۆی بەست لە شاری مەهایاد و لەو کۆبونەویەدا(عبدالرحمن زەبیحی) بە سکرتێری گشتی حزب هەڵبژێررا.کەئەم پیاوە گوشکراوێکی ناو حوجرەکانی سابڵاغ و دێەاتە کانی دوروبەری بووە(هەژار) ئەگێڕێتەوە ئەڵێ: لە سەردەمی فەقێییەتیمدا ئاوناوێکی خۆم بوبە هاوپۆلم کە لاوێکی گورج و گۆڵ و زیرەک بوو لەوانە کانیدا کە عبدالرحمن زەبیحی بوو.س
دوای قۆناغی دووەمی دروست بونی کۆمەڵە کەوتە مەیدانی کارکردنێکی سەرەکی و توندو تۆڵەوەو وردە وردە پەرەی سەندوکادێرەکانی دەستیان کرد بە بڵاو کردنەوی بیروباوەڕی نیشتمان پەروەریو باس لە سەربەخۆیی کوردستان لە دوای پەرەسەندنی کۆمەڵە و رەگ داکوتین و خۆگرتنی و وەبەرخۆنانی کۆڵە ئامانجێکی ژیرۆز ... ئەندامانی کۆمەڵە هاتنە سەر ئەوبیری کە کۆمەڵە سەردارێکی لیاقەتدار بۆ بەڕێوەبەرایەتی حیزب هڵبژێرێت.
ئەوە بوو رای تەواوی ئەندامانی کۆمەڵە هاتە سە ئەوەی کە بخوازان لە قازی محمد بۆ هاتنە ئاوەوەی کۆمەڵە و پاشان هەڵگرتنی ئەو ئەرکە گەورەیە[٦]بهرەی قازیانی مەهاباد زۆر لەمێژە بوو ناو و ناوبانگێکیان هەبوو لە دڵی خەڵکی مەهاباد و موکریاندا جێ ی خۆیان کردبوویەوە.
ماموستا علاالدین سجادی دەڵێ: وڵاتی کوردەواری پابەندی دیانەت و ئاشنای مەلایان و زاناو دانابوون، دەستەی مەلاو عولەما لە هەموو وڵاتی کوردەواری دا پایە یەکیان هەبووە.
قازی محمد پایەو مەرکەزی باو باپیری و زانایی و زمانزانی و دوەست رۆیشتووی خۆش بوو، بووە هوێ ئەوەی پیاوێکی بەڕێزو جێگای چارتێبرینی خەڵکی بێت لە تەواوی مەهاباد و موکریانیشدا.
دیسان (قازی علی) باوکی کە کوڕی میرزا قاسمی حمەدی کوڕی میرزا قاسمی گەورەبوو. ئەویش لە پێشداشوێن و ئاگرە دانی بۆقازی محمد بە جێ هێشتبوو بە تایبەت کە قازی عەلی لە ساڵی ١٩٣٨ز کۆچی دواییکردو قەزاوەت و فتوی گرێەوەی بۆ(قازی محمد) کە ئەمەش ئەوەتدەی تر پلەی قازی بەر کردەوە.[٧]بە راستی کەسایەتی قازی محمد برەوێکی زۆرداری ئا بە کۆمەڵە. مەڵاکانی وڵاتی موکری لەو رووەوە خزمەتێکیگەورەیان کرد، هەرمەلایەک لە گوندەکەی خۆی کارێکی وای ئەکرد کەڕاستەو خۆ خەڵکان بچنەژێرکاری گەری کۆمەڵەوە پێ ی دەوتن ئەگەر یەکێک نەچێتە ناو (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد) دوە کە وا خزمەتی کوردایەتی و رزگاربوونی کورد ئەکات ئەوە بە گوناەێکی گەورە ئەژمێرێت . ئیتر لەو ئەنجامەوە تەواوی خەڵکی ئەهاتە ریزی کۆمەڵەوە.

بیرو باوەڕی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد

ئەو ئایدۆلۆژیەی کەسەرانی دامەزرێنەرانی کۆمەڵەدابینای کارەکەیان لە سەر کردبوو لە کۆنگرەی دووەمی دا دانی پێدانرابوو. لە بەتدێکی مەرامنامەی کۆمەڵەکەدا دەڵێ: کۆمەڵەی (ژی-کاف) لە سەر چوار کۆڵەکەی (ئیسلامی، کوردایەتی، مەدەنیاەتلە سوڵح و ئاشتی خوازی) دا نراوەە هەموو قانون و نزامەکانی لە گەڵ شەریعەتی موقەدەسیئیسلام تەتبیق دەکرێ ئینجا دەخرێتە کار.
لە بەندێکی تر دا دەڵێ: بە بۆنەی موتەدەین بوونی بەشی زۆرینەتەوەی کورد بە دینی ئیسلام کۆمەڵە لە کوردستان تعنیا دینی موقەدەسی ئیسلام بە رەسمی دەناسێ و بۆ تەرویجی شەریعەتی ئایینی ئیسلام و بە جێ گەیشتنی هەموو رێو شوێنێکی ئیسلامەتی تێ دەکۆشێ و لە گەڵ مونافیقان بەربەرەکانێبەکی بە شیدەت ئەکا.

بە ئەندام بوون لە ناو (ژێ- کاف) دا

کەسێک کەدەبوویە ئەندامی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد ئەبوایە یەکەم جار بچوایەتە(گەرماو —حمام)لە ڕوانگەی دینە کەیەوە عۆسڵێکی برکدایە و خۆی خاوێن بکردایەتەوەو دواجار دەهاتە لای سێ کەس لەلایەن ئەو.انەوە حەوت جار بە قورئان سوێندیان پێ دەخوارد بۆ وەبەر چاو گرتنی ئەو شەش مەبەستانە::

١- خەیانەت بە نەتەوەی کورد نەکات.
٢- کۆششی بۆ خودموختاری کورد بکات.
٣- دیچ رازێکی کۆمەڵە نەبخزبان نەئ بە قەڵەم نە بە ئیشارە ئاشکرا نەکات.
٤- هەتا کۆتایی تەمەنی هەر ئەندام بێت.
٥. بە تەواوی پیاوانی کورد بە برای خۆی بزانێت.تەواوی ژنانی کورد بە خۆشکی بزانێت.
٦. بە بێ ئیزنی کۆمەڵە نەبێتە ئەندامی دیچ ڕێکخراوێکی تر وە جگە لە ئەو سێ کەسەش کەسێکی تر نەدەناسی.

ئامانجەکانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد

ئامانجەکانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد وەک گشت گیری یەک بۆ کورد و کوردستان بە پلەی یەکەم رزگـار کردنـی کوردستـانی ئێران بـوو لە ژێـر دەسـەڵاتداریەتی دەرەکـی و بونیـاد نـانی حکومەتـی کۆماری لە کورد خۆی ، و ئەمەش لە رێگەی (ئیسلامیەت – کوردایەتـی – مەدەنیەت . سوڵح و ئاشتی خوازی) وەک لە بەندێکی مارامنامەکانی کۆمەڵەدا هاتبوو لە کونگرەی دووەمیشدا دانی پێدانرابوو.

ئورگان و زمان حاڵی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد

لە تەواوی دونیادا هەرکۆرو ژیانەوەی کۆمەڵێک یان رێکخراوێکی سسیاسی دروست بووبێت هەوڵ دراوە کە زمانحاڵێک لەو کـۆمەڵە یـان رێکخـراوەوە دەربچێت و ئـارای خـۆی لەرێگەیەوە بگەیەنێت.

هەربـۆیە کـۆمەڵەی ژیـانەوەی کـوردلە کـۆنگرەی دووەمـی دا بریـاری بڵاوکـردنەوەی گۆڤـارێکی دا بە نـاوی (نیشـتمان) داو ئەم گۆڤـارەبوو بە مینـبەری بیـرو روا مەبەسـت و ئامانجەکـان کۆمەڵە،لەگەڵئەوەشدا هەلێکی لە باری هەڵ خست بۆ پێگەیاندنی دەستە یەک لە نوسەران وشاعیران، ئەمەش یەکەمین ئەمونی کوردە کانی کوردستانی ئێرانبوو. کە گۆڤارێکی تـایبەت بە خۆیان هەبێت و نوسینەکانی خۆیانیان تێدا بڵاوکەنەوە نیشتمان لە نوسین و شیعرەکانی دا سۆی نەتەوایەتی کوردی ئەبزواند هانی ئەدان بۆ یەیەتـی و یەکگـرتن، بـۆ خەبـات بـۆ دەرچون لە ژێردەستەیی بێ هەوڵ دانی گەیشتن بە ئازادی.

نیشتمان بەسەریەکەوە(٩) ژمارەی لێ دەرچو [٨] ژمارەی یەکەمی ساڵی یەکەمی لە حوزەیرانی ساڵی ١٩٤٣ز دا دەرچووە.

لە سەرەوەی لاژەرەی (یەک) دا نوسراوە بژی کوردو کوردستانو هیوا. لە خواری ئەم دێرەوە لە ناو خۆرێکی خرڕدا نوسراوە j - k و بەدوەری خێرەکەدا ئایەتی بۆ« كَم مِن فِئَـة قَلِيلَـة غَلَبَت فِئَة كَثِيرَة بِإِذنِ اللهِ» (بقرە/٢٤٩)

لەژێر خۆرەکەدا نوسراوە کوردایەتی – کۆمەڵایەتـی – ئەدەبی – خوێندەواری و مانگی کوردی یە.

ژمارەی دووی ساڵی یەکامی لە تشرینی یەکەمی ١٩٤٣ز دا دەرچووە لە سەر دروشمەکەی (ژێ- کاف) ئایەتی «مَـن يَتَوَكَّـل عَلَـى اللـهِ فَهـوَ حَسـبهُ» (طـلاق/٣)نوسـراوە ژمـارە ٣-٤ی سـاڵی یەکەک بە یەکەوە لە تشـرینی دووە و کـانونی یەکەمـی ١٩٤٣ز دا دەرچـووە.کەلەسـەر دروشـمەکەی(ژێ-کاف)ئایەتی«نَصْر مِنَ اللهِ وَفَتح قَرِيب وَبَشِرِ المُؤمِنِينَ» (صف/١٣)نوسراوە ژمارەی پێنج ی ساڵی یەک لە کانونی یەکەمی ١٩٤٣ز دا دەرچووە کە لە سەر دروشمەکەی ئـایەتی« وَتَعَـاوَنوا عَلَى البِر وَالتقوَى» (مائدە/٢)نوسراوە.

ژمارەی شەشی ساڵی یەکەم ئازاری ١٩٣٤ز دا دەرچووە کە لە سەر دروشمەکەی ئایەتی:«إِنَ اللهَ يَأمُر بِالعَدلِ وَالإِحسَانِ» (نحل/٩٠)

ژمارەی ٧-٨-٩ی ساڵی یەکەم پێکەوە لە بەر رگێکداو لە نیسان و مایس و حوزەیران ی ١٩٤٤ز دەرچووە لە ژێر دروشمەکەیدائایەتی:«کل حِزب بِمَا لَدَيهِم فَرِحونَ»(روم/٣٢) نوسـراوە، نیشتمان لە ژمارە نۆ بە دواوە لە دەرچوون وەستاوە، بەڵام زەمینەیەکی بۆ زۆر لە گۆڤار رۆژنامە کانی تر لە کاروانەکەیدا خۆش کرد.

کاریگەری (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد) بۆ سەر جەماوەر

کۆمەڵەی (ژێ- کاف) وەک وتمان هەڵێنجراوی ناوکرۆکی کوردە واری کەسانی دروست کەرو بە رێوەبەرانیشی کەسانێکی دەست و دەم پاک و خـاوەن نەژاد بـوون. بە هـیچ جـۆرێکیش بیـرو باوەری نامۆ. گەندەڵلەو نێوەدا نەبوو، ئامانجی دیارو بەرچاویشی بریتی بوو لە رزگاری کورد و کوردستان.

ئەم ئەرکە گەورەیەش بە هەمیشە پیاوانی دیندار و خاوەن عیزەت توانیویانە ئەوراسپاردەیە هەڵگرن. هەربـۆ یە وەک باسمان کـرد سەرانی (ژێ- کـاف)لەو کەسـانە بـوون کە میللەت متمانەی خۆیان پێبدات.چونکە هەردینە ئادەمی فێری پاراستن لە ئەمانەت دەکات. ئەرکی گەورەی رابەرایەتی کردنی میللەتێک بەرەو ئامانجی گەورەترین راسپاردەیە (ألأمانة)

خەڵکی موکریان و شاری مەهەباد تەواوی دەنگی خۆیان دابوویە پاڵ(ژێ- کاف)بە تـایبەت کە ئەیتندی پیامانی رووسپی و عەمامە بە سەرەکان فەرمـان بەئەوە ئەفەرموون هەرکەس لە سەریەتی بێتەئەندام لە نـاو کۆمەڵەدائەگینا گوناەبـاری گەورەیە. دەی هەرکەسـەش دەبـوو بە ئەنـدام یەک لەو داواکـاریـانەی لە سەری دەکرانـابێت لە گەڵ میللەت بکـات. لە خـاڵێکی تریشدا تەواوی پیامانی کورد بە برای خۆی بزانێت و تەواوی ژنانی کورد بە خوشکی خۆی بزانێت.

دیارە ئەم دوو خاڵەش سەرەکی ترین هۆیەکانی سەرکەوتنە. چونکە لە خـاڵی یەکەمدا بە هـیچ جۆرێک پەیوەنـدی بە دوژمنەوە ناکـات کە لە سـەر زیـانی میللەتەکەی بێت ئەمە وەک ئاسایشی ناوەکی کەئەمەیان گرنگ تـرە پیاوانی کورد بەبرای خۆی دەزانی. ژنانی کورد بە خوشکی خۆوی دەزانێ کە وابێتە هیچ کات بیر لەزەردان و نـاپـاکی کـردن لە هـاو وڵاتـی خۆی ناکاتەوە.

هەر بۆیە لە سەردەمی بەرێوەچونی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورددا ئاسایشی ناوەکی پەیدا بوو بوو کەلەمێژەیووی ساڵانێکی لەوەو بەرو لەوەو پاشیش دووبارە نەبویەوە.

هەژاری موکریانی دەگێرێتەوە دەڵێ:دزی و درڵزنی و خیانەت کاری بە گشت جۆرەکانیەوە باری کردبوو... کەس لە سەر خەرمانان نەئەخەوتن چونکە کەس زەرەرلە کەس نـادت . وەگەر کەسێک گوریسێک یان شتێکی وون ببوایە کەسی لەسەر خراپ نەدەکرا چونکە دەدۆزرایەوە و دەهێنرایەوە جێگای خۆی.

هەر هەژار دەگێرێتەوە دەڵێ: جارێک لە زەمبیل بووم خەریک بوو برۆم، لەودەمەدا دەستەیک مورید هاتن ، سەید ووتـی راوستە قەسەم هەیە.سۆفیەک دەستی ماچ کرد سەید لی ێ پرسی (سۆفی تۆش بوویتە کۆمەڵە)؟ گوتـی قوربـان بە نسیبمانکا، بە خوا من دەستی بـاپیرتم گڵاو کـردووە و بـوم بە موریـدی باوکت، ئیسـتاش موریـدی تـۆم قەت لە خـراپە کـاری و دزی بەرنەداوە،بەڵام لە سایەی کۆمەڵەوەهەمو خراپەکانم وەلاناوە. زەمان زەمانی محمدی مەهدی یە،هەژار ئەوەش باس دەکات کە هیچ پیاوێک بە چاوی خیانەت سەیری هیچ ئافرەتێکی نەدەکرد بۆ خۆم لاوێکی بیستو دوو ساڵی بووم، لەگەڵ برادەرێکی حیزبی بە نـاوی (عبـدالقـادردەبـاغی) رامـدەبـواردو زۆر جـار دەچـومە ماڵیـان و دەگەڵ عبـدالقـادر و خوشکەکانی بەبـێ تەقیە یاریمان دەکرد. رۆژێک یەکێک پیێ وتم خۆشی لە خۆت دەگەڵ خوشکەجوانانەی دەباغی دا کەیف دەکەی باوەر بکە تـاوای نەگوت نەمزانی خوشکەکانی دەباغی جوانن یان

ناشیرینن. لەوساوە تەرکی ماڵی دەباغم کرد و هەرچی کردیان نەچوومەوە نەوەک بە چاوی خیانەت بڕوانمە خوشکی برای حیزبیم [٩].ئەگەر چی من واگومان دەبەم ئەو کەسە هەژاری بە وە تاقی کردبێتەوە کە ئایا بەندی کشت ژنانی کورد خوشکمن یان راستیەک دەردەخات کە دژی ئەو بەندەبێت.

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردو حیزبی هیوا

حیزبی هیوا لە کوردستانی عێراق لە ساڵی ١٩٣٩ز ، حیزبی هیوا بە دیارترین گرنگ ترین حیزبە کوردستانە کان دەژمێررا دامەراندنی لاواز بوو، بەڵام وردە وردە پەرەی سەند بوو بە حیزبێکی گەورە بە تایبەتی پاش شەڕی دووەمی جیهانی و هەڵبژاردنی رەفیق حلمی بە سەڕوکی حیزب هێنانە دی مافەکانی نەتەوەی گەڵی کورد لە کوردستانی عێراق و خۆرێبەری (الحک الذاتی)کوردستانی عێراق لە ئامانجە گرنگە کانی بوو.[١٠]
لەدوای ئازادبوونی زۆرێک لە ناوچەکانی کوردستانی ئێران لە ژێر دەسەڵاتی حکومەتی مەرکەزی حیزبی هیوالە ساڵی ١٩٤٢ز دا دوو ئەندام بنێرێت بۆ ئەوەیَ ئەم دوو ئەندامەش مەستەفا خۆشناو ورەئیس میرحاج ئەحمەد بوون، بە مەبەستی پتەوکردی پەیوەندی لە نێوان سەرکردەکانی ئێران و حیزبی هیواو ئاڵوگۆڕ کردنی زانیاری لە پێناوی کرداری هاوبەش و رێکخستنی کاروبارە کانیان.[١١]بەم جۆرە بارودۆخی گونجاو و زەمینە خۆشکردنی بۆ کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردخۆش بوو کەلە – ١٦ – ئەیلولی ساڵی ١٩٤٢ز دا دووەمین کۆنگرەی خۆی ببەستێت کە لە راستی دا ئەم کۆنگرەی دووەمە جۆرێک بوو بە سەر لە نوێ دامەراندنی کۆمەڵەی ژیانەوە کە ئەو دوو بەڕێزە بە تایبەت رەئیس میرحاج دەوری سەرەکی لە ئیدارە کردن و بەڕێوەبردنی کارەکانی کۆنگرەو حیزب دا هەبوو هەتا ئەوڕادەیەی هەژاری رەحمەتی لە ناو ەێنانی میرحاج و بڵی [١٢]، دامەزرێنەری (ژێ- کاف) ئەوەش بوو لەڕوپەڕی یەکەمی (نیشتمان) دا نوسرا بپی سرۆک کورد و کوردستان و هیوا.

سەرچاوە : www.eslahe.com تاریخ : یکشنبه، ٢٨ فروردین ماه، ١٣٩٠
کتێب:کۆماری کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان / ئامادە کردنی: ئەحمەد حەمەئەمین (رەنجبار) / چاپی ساڵی ١٩٤٦ز

ڕاستیی پەیمانی سێ سنوور

حەسەنی قازی

لەوانەیە باسی مێژووی سیاسی رۆژهەڵاتی کوردستان بە تایبەتی لە دوای خەرمانانی ١٣٢٠ی هەتاوی تا پێکهاتن و رووخانی کۆماری کوردستان لە مهاباد، بە دووپاتە و قسەی گوتراو دابندرێ و هەبن پێیان وابێ سەبارەت بە چالاکی حیزبی ئازادیی کوردستان، کۆمەڵەی ژیانی کورد، حیزبی دێمۆکراتی کوردستان و کۆماری کوردستان کەمتازۆر شت نووسراوە و ئەوەی دەبێ باسی لێوە بکرێ و ڕوون بکرێتەوە تا ئێستا کراوە . بەڵام ئەگەر مرۆ لە مێژووی سیاسی ٦٠ – ٧٠ ساڵی ڕابردوو ورد بێتەوە بۆی دەردەکەوێ لە بەر هۆکاری جیاواز و یەک لەوانە دەستوێڕانەگەیشتن بە بەڵگەی نووسراو، هێندێک شت گوتراوە و نووسراوە و وەک مێژووی ڕاستەقینە پیشان دراوە کەچی بە دەرکەوتنی سەنەد و بەڵگەی نوێ ڕوون دەبێتەوە ڕاستی ڕووداو یان بەسەرهاتەکە جۆرێکی دی بووە. بۆیە بە باوەڕی من لایەنە جۆربەجۆرەکانی ئەو ئەزموونانە هێشتا شیاوی لێکۆڵینەوە و لە سەر نووسینن و دۆزینەوەی سەنەد و بەڵگە و تێخوێندنەوەی ئۆبژێکتیڤ و بە دوور لە بەسترانەوەی سیاسی و سۆزی عاتیفی یارمەتییەکی گەورە دەکەن بۆ ئەوەی وەجی ئێستا و داهاتووی گەلی کورد وەکوو خەڵکی دی لە سەر مێژووی ڕاستەقینەی خۆیان بەو جۆرەی کە بووە ئاگادار بن.

یەک لەو ڕووداوە مێژووییانەی کە تائێستا بە شێوەی جۆر بە جۆر قسەی لێوە کراوە مەسەلەی "پەیمانی سێ سنوور"، و تەنانەت بوون و نەبوونێتی. بە ئەو پەڕی خۆشییەوە بە بڵاو بوونەوەی دووبارەی گشت ژمارەکانی بەردەستی گۆواری " نیشتمان " بڵاوکەرەوەی بیری کۆمەڵەی ژ.ک، لە ئامادەکردنی بەرێز عەلی کەریمی، کە لە هاوینی ساڵی ٢٠٠٨ لە لایەن بنکەی ژین لە سلێمانی بڵاو کراوەتەوە ، چلۆنایەتی دیداری نوێنەرانی ژ. ک. و کۆمەڵەی هیوا، لە لاپەڕەی ١٠ی ژمارەکانی هاوکاتی ٧ ، ٨ ، ٩ ، نیشتمان دا بڵاو بووەتەوە و تا ئەو دواییانە پێی نەزاندراوە و بە لەبەر ڕۆنانی لاپەڕەی ١٠ لە گەڵ ئەو باسەی مامۆستا هەژار لە " چێشتی مجێور " دا لەمەڕ "پەیمانی سێ سنوور " ی نووسیووە زۆر زانیاری تازەمان دەست دەکەوێ و ئەو هەڵە و زانیارییە چلو نیوەچڵ یان هەڵبەستراوانەی لەوبارەیە بڵاو کراونەتەوە بەتەواوی ڕوون دەبنەوە.
برای بەرێزعەلی کەریمی سەبارەت بە دۆزینەوەی لاپەڕەی دڕاوی نیشتمان دەنووسێ : " " نیشتمان" لە ژێر چاپ دابوو کە لە لایەن دڵسۆزێکەوە ٣ لاپەڕەی " نیشتمانمان بۆ هات (ڕووبەرگێکی تازە و لاپەڕەی ٩ و ١٠ – دەکرێ ئەو ڕووبەرگە بەرگی ئاخریش بێ.)، ئێمە تا ئێستا بە هەموو لایەک دەمانزانی لاپەڕەی ٩ و ١٠ لە " نیشتمان"ی ژمارە (٧ – ٨ – ٩) دیار نییە، واتا هەموو ئەو کۆپیانەی کە تائێستا دەست کەوتوون و منیش لە کتێبی " ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی" دا چاپم کردۆتەوە، بێ لاپەڕەی ٩-١٠ بووە. زۆر لێکۆڵینەوە و بەدوا داچوون کرا لە لایەن هەموو لایەکەوە، بە تایبەت کاک ئەمیر حەسەنپوور کە بۆ یەکەمجار ئەو ژمارانەی دەستکەوتبوو، کە بۆچی ئەم دوولاپەڕەیە لێ کراونەتەوە. داستانێک هەبوو لەملاوئەولا، دەبیسترا ئەم دوولاپەڕەیە بۆیە دیارە نەماوە چونکە لاپەڕەی ١٠ باسی پەیمانی سێ سنووری تێدایە و ئەم ڕۆژە کە قەرار بووە " نیشتمان" لە مەهاباد بڵاو

بکرێتەوە، سەرکردایەتی کۆمەڵە بەلەبەرچاوگرتنی چەند شتێک، لەوانە فشاری باقرۆف بۆ خودموختاری لە ناو ئێران و هەر وەتر کوردستانی گەورە داوا کردن و پەیوەندی لەناو ژ.ک. و پارچەکانی تری کوردستان دا و حەساسیەتی حکوومەتی مەرکەزی لە تاران، بە باشیان زانیوە خەبەری پەیمانی سێ سنوور جارێ بڵاو نەکرێتەوە. هەرچەند " نیشتمان" لە چاپ هاتبووە دەر و ئەم خەبەرەش لە لاپەڕەی ١٠ دا لە ژێر ناوی " لە ناو کۆمەڵە دا" چاپ کرابوو، هیچ چاریان نامێنێ ئەم لاپەڕەیەی لێ بکرێتەوە و فڕێ بدرێ، کە زانراوە لاپەڕەی ٩ش لەگەڵیدا کە لەپشت لاپەڕەی ١٠ یە دەفەوتێ _ ئێمە بە هەموو لایەک تاچەند ڕۆژ لەمەوپێش وەک تێئۆری و داستانێک ئەم باسەمان وەردەگرت، بەڵام بە خۆشییەوە بە هیممەتی دڵسۆزێک وەڕاست گەڕا. ئێمە لاپەڕەی ٩ ، ١٠ مان بۆ پەیدا بوو ، ئەم جۆرەی بوو کە بیستبوومان لاپەڕەی ١٠ بە تەواوی و بە ڕوونی باسی پەیمانی سێ سنووری تێدایە.

پەیمانی سێ سنوور هێشتا لە زۆر لایەنەوە زۆری داستان بۆ ڕیز کرابوو، لە مەڕ چۆنیەتی کۆبوونەوەکە و بەشداران و شوێنی کۆبوونەوەکە، چەندین شتی جیاواز گوتراوە و نووسراوە. بەڵام ئیتر ئێستا دوای دیتنەوەی لاپەڕەی ١٠ی " نیشتمان"ی ٧ – ٨ – ٩ شک و گومان بۆهیچ لایەک ناهێڵێتەوە کە بەڵێ پەیمانی سێ سنوور ئەوە نییە کە تا ئێستا زۆر نووسەر گوتوویانە لە نێوان هەموو پارچەکانی کوردستان، بە تایبەتی تورکیا و ئێران و عێراق دا بەسترابێ، بەڵکوو ڕاستیی پەیمانی سێ سنوور ئەمەیە کە " نیشتمان" خۆی بە ناوی " هەیئەتی ئیستیشاریی ئیدارەی ناوەندیی ژ. ک. " ەوە ئاوای باس دەکا"(نیشتمان، بڵاوکەرەوەی بیری کۆمەڵەی ژ.ک ئامادە کردنی عەلی کەریمی، بنکەی ژین، ساڵی ٢٠٠٨ ، لل ١٦ و ١٧). دوایە بەڕێز کەریمی ئەو دەقەی لاپەڕەی ١٠ی بە تەواوی هێناوەتەوە و لە پەراوێزدا نووسیویە ق ق ق پیاو – ١٠٥٣ ، دەبێ قاسمی قادری قازی بێت"

بەر لەوەی ئێمەش لێرە دا لاپەڕەی ١٠ وەکوو خۆی بنووسینەوە، پێویستە بگوترێ ، نووسینەکەی مامۆستا هەژار وێڕای تەئییدی زۆربەی ئەو شتانەی لە ڕاگەیاندنەکەی کۆمەڵە لە لاپەڕەی١٠ی گۆڕین دا هاتوون، هێندێک زانیاری زیاترمان دەداتێ وبە تایبەتی ئەو داستانەش بە تەواوی وە دوایە دەداتەوە کە " سەرکردایەتی کۆمەڵە بەلەبەر چاو گرتنی چەند شتێک، لەوانە فشاری باقرۆف بۆ خودموختاری لە ناو ئێران و هەروەتر کوردستانی گەورە داواکردن و پەیوەندی لە ناو ژ.ک. و پارچەکانی تری کوردستان دا و حەساسیەتی حکوومەتی مەرکەزی لە تاران، بە باشیان زانیوە خەبەری پەیمانی سێ سنوور بڵاو نەکرێتەوە" . بەلەبەرچاو گرتنی ئەوەی هەژار بە پێی نووسراوەی "نیشتمان" یەک لە نوێنەرانی کۆمەڵە بووە لەو دیدارەی " سێ سنوور" دا و هەر وەها لە کاتی گەڵاڵەکردنی نووسینەوەی بیرەوەرییەکانی دا بەهیچ جۆر لە ڕێبازی شوورەوی چ لە زەمانی ستالین و باقرۆف و چ دوای ئەوان نەک هەر نزیک بەڵکوو زۆریش دوور بووە ئەوەی لە سەر هۆی دڕانی لاپەڕەی ٩ ، ١٠ باسی لێوە دەکا دەبێ بە هێند بگیرێ.

" نیشتمان " ژمارەی (٧ ، ٨ ، ٩) بۆ مانگەکانی خاکەلێوە، بانەمەڕ و جۆزەردانی ١٣٢٣ی هەتاوی لە جۆزەردانی ئەوساڵە لە ٣٨ لاپەڕە دا بڵاو کراوەتەوە ، بەڵام لە بەر لێکردنەوەی لاپەڕەی ٩ ، ١٠ لە " فهرست " ی باسەکاندا کە لە ڕووی ناوەوەی بەرگەکەی دا چاپ کراوە بۆ "مطلب" ی لاپەڕەی ٩ هیچ نەنووسراوە و بۆ " مطلب "ی لاپەڕەی ١٠ ش نووسراوە " دووکچە کورد لە ترکیە دا لە داری سیاسەت دران" و " نوسەر" یش وەک نیشتمان ناسێندراوە ،و بە لێکردنەوەی لاپەڕەی ٩و ١٠ جێگۆڕکێ بە لاپەڕەکان کراوە. بەڵام وەک بەڕێز کەریمی ڕوونی کردووەتەوە " مطلب" ی لاپەڕەی ١٠ کە ئێستا کەوتووەتە شوێنی خۆی ئاوا بووە:

" لە ناو کومەلە دا

زور لە میژ بوو بریار درابوو کونفرانسیک لە نیوان ایمە و کومەلی "هیوا" دا بو هاوپرسەکی لە بابەت هینديک مسائل تەشکیل بدريت. روژی ئەم اجتماعە دەبوو لە لایەن کەمەلی [کومەلی] هیوا مەعلووم بکریت، هەر کە نوینەرانی کومەلی ناوبراو آمادە بوونی خویان بە ایمە راگەیاند نوینەرانی ایمەش رەوانە بوون؛ دوای ٣ روژ گوفتوگو و مذاکرە لە سەر اقتراحی نوینەرانی ایمە پەیمانیک بە نیوی پەیمانی " سیە سنوور" لە لایەن نوینەرانی هەر دوو لا بو زیاد کردنی کوششت و ایجادی پیوەندیکی وسیعی سیاسی امضا کرا.

نوینەرەکانی کومەلەی هیوا لەم کونفرانسە دا عبارەت بوون:

١- ع. هووشەنگ ئەندامی ژمار ٧٥

٢- ع. جانگیر ئەندامی زمارە ٧١٦

کومەلەی ایمەش لە لایەن ئەو ئەندامانە :

١- ق.ق.ق. پیاو ئەندامی ژمارە ١٠٥٣ سەروکی نوینەران

٢- ع. هەژار ئەندامی ژمارە ٢٠

٣- ع. بیژەن ئەندامی ژمارە ٢

تەمثیل دەکرا؛ م.س. خوینین ١٠٦٠ رابطی نیوانی ایمە و هیوا بوو تا کونفرانس تەشکیل درا کومەلە لە کوششتی ئەم لاوە آزایە هەر وەها لە گشت ئەندامەکانی ئەم کونفرانسە گرینگە کە بی گومان لە دوایی دا دەبیتە فەسلیکی گەورە دە میژووی فەعالیەت و کوششتی دوو کومەلە دا، سوپاس و تشکر دەکا. (پەیمانی سیە سنوور) لە لایەن هەیئەتی استشارەی ادارەی ناوەندی ی "ژ.ک" پەسند کراوە بەم زووانە دەگەل نسخەی پەسندکراوی ناوچەی (هیوا) مبادلە دەکریت." هەژار لە چێشتی مجێور، پاریس _١٩٩٧، لاپەڕەی ٦٤ و ٦٥) لە بن سەردێڕی " مەعموورییەت لە ' ژ- ک' دا" بەم شێوەیەی خوارەوە باسی پەیمانی سێ سنوور دەکا:

" مانگی جۆزەردان بوو [ساڵی ١٣٢٣ی هەتاوی]، دروێنەی جۆ لە دەوری بۆکان دەستی پێ کردبوو. حیزب [کومەلە]ناردی چومە سابڵاغ. دەگەڵ میرزا قاسمی قادری و زەبیحی کە دەبوینە سێ کەس، گوتیان دەبێ بچنە (دزەی مەرگەوەڕ) دەگەڵ نوێنەرانی حیزبی هیوای کوردستانی عێراق گفتوگۆ بکەن و هەر قەرارێک ئێوە بیدەن ئێمە پێی رازین. بە سواری ترومبێل بەرەو ورمێ کەوتینە رێ کە لەوێوە فایتون هەیە و دەمان باتە مەرگەوەڕ. گەیشتینە گوندی (بالانیش)، شەڕ و هەرایەک بو سەگ ساحێبی خۆی نەدەناسی. زێرۆئاغای هەرکی و دەوڵەت شەڕیان بو.پۆستی ئەمنیە سوتابو، هەشت کەلاک درێژ کرابون. هەر وا کورد بون لە ورمێوە هەڵاتبون و دەهاتن. بە پەلە ترومبیلمان بە جێ هێشت و بەرەوچیا رەوین. چوینە گوندی (کوکێ) کە ماڵە زێرۆی لێ بو. ویستمان میوانی بین. کابرایەکی گەرمیانی کە کۆنە ئاشنای زەبیحی بو لە دەرگا گێڕاینەوە، گوتی: زێرۆ دوژمنی شێخ عەبدوڵای دزەیە، لەوانەیە روتتان بکا چونکە دەچنە ماڵی ئەو. لەوێش بێدەنگ خۆمان ڕزگار کرد و چوینە گوندی (قاسملو) لە دۆڵی قاسملو لە بن چیای دمدم کە ئێستاش شوێنەواری خانی لەپ زێڕینی لێ دیارە. شەو لە ماڵی مستەفاغا ناو میوان بووین. کابرا دەیەویست روتمان کا، بەڵام کە زانی دەمانچەمان پێ یە وازی هێنا. بەیانی وڵاغمان لە سۆفی شێرە ناوێک بە کرێ گرت و چوینە دۆڵی دزە. بۆ نیوەڕۆ لای عەبدولقادری کوڕی شێخ عەبدوڵا لە (گردوان) بوین و ئێوارە چوینە ڕەشماڵی ماڵی شێخ لە دزە.

نوێنەرانی هیوا: " شێخ عوبەیدیللای زینوێ"، " سەید عەزیزی شەمزینی " کە ئەفسەرێکی عراق بو، " سەعیدی کانی مارانی " ناوێکیش کە تازە لاوێک و خوارزای شێخ عوبەیدیللا بو دەگەڵیان هاتبو. چەندین کۆبونەوەمان پێکەوە کرد و لە سەر دوازدە نوختە پێک هاتین کە هەر دوک حیزب پێکەوە هاوکاری بکەن و مەعلومات پێک بگۆڕنەوە.جا چونکە لەو شوێنەی کە پێک هاتین بناری (داڵانپەڕ) و لایەکی شەمزینان و ئەم لایەی ئێران بو، ناومان نا : " پەیمانی سێ سنوور". بڕیار درا هەر دوکمان بێ خۆگرتن هەر کەسە لای خۆی بەیانەکە بڵاو بکاتەوە. دوای حەوت شەو لە دزە بە ڕێگەی شنۆ دا گەڕاینەوە. لە شنۆوە بە پێ هاتینە نەغەدە و لە نەغەدەوە بە سواری ترومبیلێکی سینمایی ئینگلیستان کە دەهاتە ساباڵغ هاتینەوە. ئێمە دەست بەجێ نوسخەی بەیانی خۆمان [دەبێ مەبەستی ڕاگەیاندنی خەبەری کۆبوونەکان لە " نیشتمان " دا بێ _ نووسەری ئەم باسە) لە نیشتماندا چاپ کرد. هێشتا بڵاومان نەکردبۆوە خەبەریان داینێ کە حیزبی هیوا بەو پێک هاتنە ڕازی نەبوە و چاپی مەکەن. ڕوپەڕە چاپ کراوەکەی پێک هاتنەکەمان لە گۆڤارەکە دڕی. خۆش ئەوە بو کە بەندێک لە پێکهاتنەکەدا دەڵێ:

" ئەگەر ئینگلیس لە عێراق بەشێ بدەن بە کورد، نابێ کوردی دەرەوەی عێراق هەڵاوێرێ، چونکە کوردستان یەکپارچەیە. بابڵێن ئێمە بەشی کورد بە هەق دەزانین و بە پێی توانا یاریدەی هەمو کوردێک دەدەین. کە ئێمەش دەگەڵ ڕووسان هەر ئەو حەولە دەدەین و موکوریان لە کوردی تورکیا و عیراق بە جیا نازانین".

حیزبی هیوا کە بە سەرۆکایەتی مامۆستا ڕەفیق حیلمی بو، لە مەسلەحەتی نەزانیبو کە هیچ ناوێک لە روس و کوردی ئێران و تورکیە هەبێ. باسی ئەو ڕێک کەوتن نامە مێژووییە تا ئێستا لەزۆر چاپەمەنی ناوخۆیی و لاوەکی دا کراوە، بەڵام سەیر لەوە دایە کە ناوی " هەژار" لە هەمواندا فڕێ دراوە و نوسیویانە : " زەبیحیّ" و" میرزا قاسم " لە ئێران و " شێخ عوبێدیللا" و" سەید عەزیز " لە عێراق و " قازی خدر" (یان قازی مەلا خالید – جاری واش هەیە گوتویانە قازی عەبدول وەهاب) لە لایەن کوردی تورکیاوە ئەم پەیمانی سێ سنوورەیان پەسند کرد. هومێدەوارم ئەم گۆڕانی ڕاستی یە لە ڕووی هیچ غەرەزێکەوە نەبوبێ و هەڵەیەک بێ لە دڵپاکیەوە ڕوی دابێ " بە پێی ئەو گێڕانەوە بە وردەڕێشاڵەی نەمر هەژار و ڕۆنانی لەبەر ئەو باسەی وا کۆمەڵە لە لاپەڕەی ١٠ی ژمارە ٧-٨-٩ ی " نیشتمان" دا بڵاوی کردووتەوە ئەم زانیارییانەی خوارەوەمان بە تەواوی بۆ ساخ دەبێتەوە.

١- ناوی تەواوی ئەندامانی نوێنەرانی کۆمەڵەی ژیانی کورد و نوێنەرانی کۆمەڵەی هیوا لەو کۆنفرانسە دا

نوێنەرانی کۆمەڵە ژ.ک : قاسمی قادریی قازی سەرۆکی دەستەی نوێنەرانی کۆمەڵە (ق.ق.ق پیاو _١٠٥٣) .

عەبدولرەحمانی زەبیحی (ع. بیژەن ئەندامی ژمارە ٢)

عەبدەلرەحمانی شەرەفکەندی مەلای بۆر (ع. هەژار ئەندامی ژمارە ٢٠)

نوێنەرانی کۆمەڵەی هیوا :

شێخ عوبەیدیللای زینوێ واتە شێخ عوبەیدیلای نەخشبەندی (ع. هووشەنگ ئەندامی ژمارە ژمارە ٧٥ ، یان ع. جانگیر ئەندامی ژمارە ٧١٦)

سەید عەزیزی شەمزینی (گەیلانی زادە) (ع. هووشەنگ ئەندامی ژمارە ٧٥، یان ع. جانگیر ئەندامی ژمارە ٧١٦)

رابطی نێوان کۆمەڵەی ژ. ک. و کۆمەڵەی هیوا تا بەستنی ئەو پەیمانە : محەمەد سەعیدی کانی مارانی (م.س. خوێنین ١٠٦٠)، ئەندامی کۆمەڵەی هیوا.

وادیارە محەمەد سەعیدی کانی مارانی لە ساڵانی دواتریشدا بە تایبەتی لە کاتی پاشەکشەی هێزی بارزانی لە کوردستانی ئێران دەوری ڕابطی لە نێوان ئەوان و تێکۆشەرانی نێوخۆی کوردستانی عێڕاق گێڕابێ. ئەبولحەسەنی تەفرەشیان لە کتێبەکەی دا " ڕاپەڕینی ئەفسەرانی خۆراسان" زۆر باسی چاکەی وی و هاتووچووی لە عێراقەوە بۆ شنۆ دەکا. بە خۆشییەوە بەهۆی چەند خزمی بەڕێزیان لە ئوروپا و دۆستێک کە هاوێنی ڕابردوو چاوی پێی کەوتووە ئاگادار کرام بەڕێزیان هێشتا لە ژیان دایە و لە شاری هەولێرە. حەق وایە بەڕێز کەریمی یان هەرکەسێکی دیکەی هۆگری مێژووی سیاسی کوردستان بیرەوەری بەڕێزیان کە تەنیا شاهیدی زیندووی " کۆبوونەوەی پەیمانی سێ سنوور"ە ئاستە بکەن.

٢- ناوی نهێنی لە کۆمەڵەی ژ. ک و کۆمەڵەی هیوا دا هەر نەبێ تا کاتی ئەو دیدارە لە جۆزەردانی ١٣٢٣ دا یەک شێوازی هەبووە، واتە تیپی یەکەمی ناوی ڕاستەقینەی پچووک + ناوی نهێنی + ژمارەی ئەندامەتی

٣-پەیمانەکە ١٢ خاڵ بووە.

٤- "فشاری باقرۆف و شوورەوی" هیچ دەورێکیان نەبووە لە پێشگرتن لە بڵاو بوونەوەی خەبەر یان نێوەرۆکی ئەو " پەیمانە"، بەڵکوو لاپەڕەی ١٠ی نیشتمان لە سەر داوای کۆمەڵەی هیوا لێکراوەتەوە.

٥-دەستەی نوێنەرایەتی کۆمەڵە لە لایەن سەرکردایەتی کۆمەڵەی ژ.ک هەر وەک هەژار باس دەکا و خەبەری " لەناو کۆمەڵە دا " لە لاپەڕە ١٠ دەنووسێ" پەیمانی (سیە سنوور) لە لایەن هەیئەتی استشارەی ادارەی ناوەندی ی " ژ.ک" پەسند کراوە بەم زووانە دەگەڵ نسخەی پەسند کراوی ناوچەی (هیوا) مبادلە دەکرێ" سەڵاحییەتی واژۆ کردن و پەسند کردنی نێوەرۆکی ئەو پەیمانەی هەبووە، بەڵام دەستەی نوێنەرایەتی کۆمەڵەی هیوا ئەو ئۆتۆریتەیەی نەبووە و بۆیە دوای کۆبوونەوەکە داوا لە ژ.ک کراوە ئەو لاپەڕەیە لە " نیشتمان" بدڕێنێ

٦- ئەو ڕێكەوتنە دوازدە مادەییە بۆیە نێوی " پەیمانی سێ سنوور " بووە لە بەر ئەوەی لە بناری " داڵانپەڕ" ئیمزا كراوە.

٧- پەیمانەكە وەک زۆر پەیمان و ڕێكەوتنی ناو كوردان لە ساڵانی دواتر و تائێستاش بە مەلۆتكەیی سەری ناوەتەوە.

ئەو پەیمانەی نێوان دوو لایەنی چالاكی خەباتی كوردایەتی لەو سەروبەندی دا، ئەگەرچی هەر بە سەرمقەستەكەی واتە " ایجادی پیوەندیكی وسیعی سیاسی " و ئەو مادەیەی دەزانین كە هەژار باسی دەكا، لە مێژووی سیاسی كوردستان دا گرینگی سەمبۆلیكی خۆی هەر دەپارێزێ.

وەک مامۆستا هەژار دەنووسێ زۆر سەرچاوەی كوردی و بیانی بە چڵ و نیوەچڵ باسیان لێوە كردووە، ڕەنگە لە سەرچاوەی ئینگلیسی دا ویلیام ئیگلتنی كوڕ یەكەم كەس بێ لە كتێبە بەنرخەكەی " كۆماری كوردی ساڵی ١٩٤٦ " دا باسی ئەو پەیمانەی كردبێ. زانیاریدەرەكانی ئیگلتن بە دەرەجەی یەكەم نەمران مەنافی كەریمی و سەید ئەحمەدی سەید تەهای شەمزینی بوون و تەنانەت لەوانەیە لە خوداڵێخۆشبوو سەید عەبدوڵای گەیلانیش باسی ئەو كۆبوونەوەی پرسیبێ. بە دوای ئیگلتن دا سەرچاوەی دیكەی ناكوردیش وەكوو ژەنەڕاڵ ئەرفەع و كریس كۆچێرا بە هێندێک ئەملاو ئەولا ئەوەیان دووپاتە كردووەتەوە.

تا ئەو جێیەی نووسەری ئەم دێڕانە بزانم خوداڵێخۆشبووان كەریمی حیسامی ، فرانسوا حەریری سەبارەت بە پەیمانی " سێ سنوور" یان نووسیوە و لە ساڵی ٢٠٠٧ یشدا كە بیرەوەرییەكانی خوداڵێخۆشبوو محەمەدی شاپەسندی بڵاو بووەوە، هێما بە پەیمانی " سێ سنوور" كراوە. هەر وەها لێكۆڵەرەوەی كورد سەیید محەمەدی سەمەدیش ئاماژەی بەو پەیمانە كردووە. ئەگەر

سێ نووسەری یەكەم مابان و زانیبایان دۆزرانەوەی لاپەڕەی ١٠ی ژمارەی ٧، ٨ ، ٩ ی نیشتمان چلۆنایەتی ئەو پەیمانە ئەو جۆرەی كە بووە ڕوون دەكاتەوە بێ شک پێی دەگەشانەوە، و دۆزینەوەی لاپەڕەی ١٠ و نووسراوەی سەرەوەی مامۆستا هەژار دەكرێ یارمەتی بكا بۆ ئەوەی بەڕێز سەمەدیش لە چاپی تازەی " نگاهی به تاریخ مهاباد" دا بەو باسە دا بێتەوە.

سەرچاوە : ماڵپەری وێنەی كۆماری كوردستان

كۆنفرانسی پەیمانی سێ سنوور ١٧ی ژووئیەی١٩٤٤ لە بناری چیای (داڵان پەڕ)

بسم الله الرحمن الرحيم

لە ٥ی ژووئیەی١٩٤٤ لە سەر داوا كردنی بەڕێزان جەنابی خاڵم شێخ عبیدالله ی زینوێ و دكتور عزیز شەمزینی چوومە دێی (زینوێ). ئەو دەمی تەمەنم حەڤدە ساڵ بوو بە پێی ناسنامەی عێراقی وە لە پۆلی چوارەمی ئامادەیی بووم> هاوینان لە دێی (ماوەتان) دەبووم كە دەكەوێتە نیزێک دێی (حاجی ئۆمەران). لە زینوێ نامەیەكیان دامێ كە بیگەیەنمە دەست ئەندامانی كۆمەڵەی ژێكاف (ژ.ک.) لە سابڵاغێ (مەهاباد)، وە گوتیان ئێمەش لێرەوە دەچیینە دێی (دزە) لە (مەرگەوەڕ)ێ.

لە ٨ ی ژووئیەی ١٩٤٤ بە سواری وڵاغ بەرەو سابڵاغ كەوتمە ڕێ دەگەڵ پیاوێكی ڕێناس. بۆ شەو گەیشتینە چاخانەی (كانی باغ) بۆ بەیانی لە ٩ی ژووئیەی١٩٤٤ گەیشتمە سابڵاغ. لەوێ چوومە كن بەڕێزان عبدالرحمن زەبیحی و صدیق حیدری و دلشاد رسولی، كە پێشدانیش دەمناسین ، وە نامەكەم بە دەست گەیاندن.

لە ١١ی ژووئیەی ١٩٤٤ كۆمەڵەی (ژ.ک.) كۆبوونەوەیەكی گەورەیان ڕێكخست ئەمنیش تێیدا بەشدار بووم، نامەكەیان خوێندەوە و دەركەوت كە كۆمەڵەی (هیوا) لە كۆمەڵەی (ژ.ک.) ی داوا كردبوو كە پەیمانەک ببەستن لە نێوان هەر دوک لا بۆ یارمەتیدانی یەكدی لە هەموو بارێكەوە. لەو كۆبوونەوەیە بەڕێزان قاسمی قادری و عبدالرحمن هەژار موكریانی هەڵبژێردران دەگەڵ من بچین بۆ (دزێ) بە سەرۆكایەتی خوالێخۆشبو قاسمی قادری بۆ گفتوگۆ كردن دەگەڵ ئەندامانی پارتی (هیوا). هەمان ڕۆژ بۆ ئێوارێ شەهیدی گەورەی كورد پێشەوا (قازی محمد) بانگێشتنی كردین بۆ نانخواردن.

لە ١٤ی ژووئیەی ١٩٤٤ هەر چوارمان بەرەو (مەرگەوەڕ) كەوتینە ڕێ. شەو لە دێی (قاسملو) كە دەكەوێتە بن چیای (دم دم) ماینەوە. لە ١٥ی ژووئیەی١٩٤٤ پاش ماندوبوونەكی زۆر بە وڵاغ و بە پێیان گەیشتینە دێی (گردوان) لە (مەرگەوەڕ)ێ. تاكە برای بەڕێز دكتور عزیز، بەڕێز سید عبدالقادر لەوێ بوو. بێ ئەوەی خۆمان ئاشكرا بكەین هەواڵی گەیشتنمانم نارد بۆ خاڵم لە (دزێ). بۆ ئێوارێ، خاڵم و دكتۆر عزیز هاتن دەگەڵ چەند سوارێكیدیش بۆ پێشوازین. ئەمەش دەگەڵ وان چوینە (دزێ). بەڕێز سید عبدالله شەمزینی بابی دكتور عزیز مابوو لە دێی (دزێ)دادەنیشت.

لە ١٧ی ژووئیەی ١٩٤٤ لە بناری چیای (داڵان پەڕ) پاش گفتوگۆیەكی زۆر لە نێوان كۆمەڵەی (هیوا) و كۆمەڵەی (ژ.ک.) پەیمانێک بەسترا بە نێوی (پەیمانی سێ سنوور) چونكە دێی (دزێ) و چیای (داڵان پەڕ) دەكەونە نیزێک سێ پارچە لە پارچە دابەشكراوەكانی نیشتیمانەكەمان. ئەو پەیمانەش بە چەند نوسخەیەک نووسرا. هەر لایەک نوسخەی خۆی وەرگرت. وە ئەمن لەو شەش كەسە زیاتر كەسی دیم نەدیت بەشداربیت لە گفتوگۆیەكە.

لە ١٨ی ژووئیەی ١٩٤٤ ئەمن دەگەڵ نێردراوانی (ژ.ک.) دێی (دزێ)ن بە جێ هێشت بۆ شەو چوینە شنۆێ. لە ١٩ی ژووئیەی ١٩٤٤ گەیشتینە (نەغەدە) و (سابڵاغ). پاش چەند ڕۆژ مانەوەم لە (سابڵاغ)، لە ٢٩ی ژووئیەی ١٩٤٤ (سابڵاغ)م بەجێ هێشت. شەو لە (نەغەدە) بووم. لە ٣٠ی ژووئیەی ١٩٤٤ گەیشتمە گەڵی (نامسین). لە ٣١ی ژووئیەی ١٩٤٤ گەیشتمە دێی (پەسوێ). لە ١ی ئاگوستی ١٩٤٤ گەیشتمەوە دێیەكەی خۆم (ماوەتان). لە ٣ی ئاگوستی ١٩٤٤ خاڵم و سید عزیزیش گەڕانەوە (زینوێ).

ئێمزا محمد سعید علی یوسف كانی مارانی / هەولێر ١ی ژانویەی ٢٠٠٩

نوێنەرانی كۆمەڵەی هیوا و كۆمەڵەی ژێكاف لە كاتنی كۆنفرانسی پەیمانی سێ سنوور

لەڕاستەوە بۆ چەپ: شێخ عوبەیدیلای زینوێ (ع. هووشەنگ ئەندامی ژمارە ٧٥، یان ع.جانگیر ئەندامی ژمارە ٧١٦)، محەمەد سەعیدی كانی مارانی(م.س.خوێنین ١٠٦٠)، عەبدولرەحمانی شەرەفكەندی (ع.هەژار ئەندامی ژمارە ٢٠) ،سەید عەزیزی شەمزینی(ع.هووشونگ ئەندامی ژمارە ٧٥ ، یان ع. جانگیر ئەندامی ژمارە ٧١٦)،عەبدولرەحمانی زەبیحی (ع.بێژون ئەندامی ژمارە ٢)،قاسمی قادریی قازی (ق.ق.ق. پیاو ئەندامی ژمارە١٠٥٣ سەرۆكی نوێنەرانی كۆمەڵەی ژێكاف)

سەرچاوە : ماڵپەری وێنەی كۆماری كوردستان

وتەکانی مامۆستا هەژار لە چێشتی مجێور" دا لە سەر دامەزرێنەرانی کۆمەڵە ژ - ک

"کۆمەڵەی ژیانی کورد"ی وەستایانە هەڵسووڕاندووە.هەژار لە بیرەوەرییەکانی دا "چێشتی مجێور" دامەزرێنەرانی کۆمەڵە ئاوا دەناسێنێ: " لە پاش قەومانی شەهریوەر [مەبەست ٢١ی خەرمانی ١٣٢٠ی هەتاوی و لە سەر تەخت لاچوونی ڕەزاشای پەهلەوییە]و هاتنی ڕووس بۆ مەڵبەندی موکوریان، ئەفسەرێک لە لایەن کۆمەڵی هیوای کوردستانی بەر دەستی عێراقەوە هاتۆتە سابڵاغ و دەیەوێ کەسێک پەیدا کا کە گوێ لە ئامۆژگاری بگرێ.چەند رۆژێک لەو و لەم پرسیار دەکا،پێی دەڵێن زەبیحی دەم لەو مەسەلانە وەردەدا.زەبیحی حوسێنی [مەبەست حوسێنی زێڕینگەرانە] پێ دەناسێنێ و چەند کەسێکیش ساز دەدەن کە گوێ لەو ئەفسەرە کە ناوی میرحاجە بگرن.یازدە کەس لە باغی سیسەی دەگەڵ میرحاج کۆ دەبنەوە. لە سەر ئامۆژگاری ئەو ،حیزبی "ژ.ک"دادەمەزرێنن ،سوێندنامەکەی دەنووسنەوە، پرۆگرامی حیزبی هیوا بە تۆزێک دەسکاریەوە دەکەنە پرۆگرامی "ژ.ک" .

١- حوسێن فرووهەر [حوسێنی زێڕینگەران]،
٢- زەبیحی [عەبدولرەحمان]،
٣- تەوحیدی مەلا نەجمە [نەجمەی تەوحیدی]،
٤- ئیمامی [عەبدولرەحمان]،
٥- محەمەدی نانەوا [زادە]،
٦- قادری مودەرسی،
٧- محەمەدی یاهو،
٨- شاپەسەندی [محەمەد]،
٩- محەمەد سەلیمی،
١٠- قاسم قادری [قازی]،
١١- خالە مەلای داودی

بناغە دانەر بون .جا کە زەبیحی منی بردە سوێند دان، بە منەوە بوینە بیست ئەندام.حوسێن ئەندامی ژمارە یەک و زەبیحی ژمارە دو بو و حوسێن سەرۆکی کۆمەڵەی " ژ.ک" بو."

کۆمەڵەی ژ.ک [ژیانی کورد]

ئەمە وێنەی ژمارەیەک لە ئەندامانی سەرەتایی کۆمەڵەی ژ.ک [ژیانی کورد]ە. تا ئێستا ساخ بووەتەوە کە" کۆمەڵەی ژیانی کورد" لە ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢١ی هەتاوی [١٦ی ئووتی ١٩٤٢] لە سابڵاغ دامەزراوە. بەڵام هێندێک بۆچوون چالاکی کۆمەڵە دەگەڕێننەوە بۆ ساڵی ١٩٣٧ ، ١٩٣٩ .لە ساڵی ١٩٤٢، لە لایەن عەزیزی زەندی یەوە "مەڕامنامەی حیزبی ئازادیی کوردستان" بڵاو بووەتەوە کە دەڵێ لە ساڵی ١٩٣٩ ئەو حیزبەی دامەزراندووە.

بە لەبەرچاو گرتنی ئەوەی کە هەر نەبێ دوو لە ئەندامانی بەرچاو ودیاری دامەزرێنەری "کۆمەڵەی ژیانی کورد" لە "حیزبی ئازادیی کوردستان" دا کاریان کردووە،وەکوو حوسێنی زێڕینگەران [حوسێنی فرووهەر]، کە تا ئۆکتۆبری ١٩٤٤ سەرۆکی کۆمەڵە بووە و هەر وەها محەمەدی نانەوازادە، دەکرێ ئەو بۆچوونە بسەلمێندرێ کە چالاکی ژ.ک دەگەڕێتەوە بۆ بەر لە ساڵی ١٩٤٢ ، ئەگەرچی بەو نێوەش نەبووبێ.

ڕۆژنامەی کوردستان لە ژمارەی ٦٩ ی خۆیدا [یەکشەمۆ ٣٠ پووشپەڕی ١٣٢٥ی هەتاوی] لە نووسراوەیەکدا سەبارەت بە کووژرانی محەمەدی نانەوازادە، بەقەڵەمی سید محەمەدی حەمیدی لە ژێر سەردێڕی : " سەرپولی دوو محمدی نانەوازادە شهیدی ریگای نیشتمان" لە گەڵ شتی دیکە دەنووسێ :"... نانەوازادە ساڵی ١٣٢٠ داخلی حزبی آزادی کوردستان بوو و سویندی خوارد کە بو رزگاری کورد و آزادی کوردستان لە ظلم وزور لە هیچ رووداویک روو وەرنەگیری... "

بە داخەوە لە بەر دەست ڕانەگەیشتن بە ئارشیو جارێ ئەم وێنەیە بەم شێوەیە بڵاو دەکەینەوە.دواتر وێنەیەکی ڕوونتر لە گەڵ نێوی کەسەکان دەخەینەتە بەرچاوتان .

حەسەن قازی – وێنە کۆماری کوردستان

* *

تێبینی : ئامادەکاری ئەو ئامیلکەیە هێچ بەرپرسایەتێکی سەبارەت بە بیرو رای نووسینی بابەتەکان نێ یە. ڕەحمان نەقشی

گۆڤاری "نیشتمان" و زمانی کوردی

هەروەك دەزانین ""نیشتمان"" ئۆرگانی کۆمەڵەی ژ. ك وەك زمانی حاڵی ڕێکخراوەیەکی سیاسی و ناسیونالیستی بۆ پەرەپێدانی فیکرو ئامانجەکانی ژ. ك هاتە مەیدانەوە، لە سەردەم و دەورانێکی ئەنگوستەچاو، دەورانێك کە زیاتر لە ٢٠ ساڵ بوو ڕەزا شای پەهلەوی خەریکی تواندنەوەی گەلی کورد بوو لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، تەنانەت تا ئەو جێیە سەرەڕۆیی و بێشەرمیی بردە پێش کە لەناو جادەکان بە ڕۆژی ڕووناك ئێڤەکی پیاوانی کوردی دەبڕی! دەیویست زمان و فەرهەنگی کوردی بسڕێتەوە، لەمەڕ کێشەی کورد هەمان ڕێگا بڕوا کە ئاتاتورکی جیرانی پێیدا ڕۆیشت.

کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان نە تەنیا بێبەش بوون لە خوێندن بە زمانی دایك، بەڵکوو پێشیان دەگیرا لە بەجێهێنانی ڕەسم و ئادابی کوردەواریش. بمێنێتەوە کە لە هەموو ناوچەی موکریان و مەهاباد تاقە مەدرەسەیەکی ناوەندیشی لێ نەبوو و ئەو چەند قوتابێی حەزیان لە خوێندن بوو، دەبوو ڕێگای چەندین کاتژمێر بڕن و بچن بۆ ڕەزائیە. زمان و شێعر و ئەدەبیاتی کوردی بۆ کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بڤە بوو، منداڵی بەستەزمانی کورد دەبوو هەر لە یەکەم ڕۆژی مەدرەسە بە زۆری لە فارسی حاڵی بێ و پێی بخوێنێ.

لە شەوەزەنگ و زستانی سارد و بەستەڵەکدا "نیشتمان" ئەم چرا ڕووناکە بوو هەڵکرا بەسەر موکریان و خەڵکی کوردستاندا. لە ماوەیەکی یەکجار کورتی ٢-٣ ساڵیدا کە لە تەمەنی یەکەم بڵاوکراوەی ژ. ك (دیاریی کۆمەڵەی ژ. ك بۆ لاوەکانی کورد- ١٩٤٣) و یەکەم ژمارەی (نیشتمان- جولای ١٩٤٣) گوزەرا، کۆماری کوردستانی بە هەموو دامودەزگای دەوڵەتی، ڕۆژنامەی ڕۆژانە بە زمانی کوردی، مەدرەسەی کچان و کوڕان بە زمانی کوردی و چەندین گۆڤار و بڵاوکراوەی تری لێ هاتە بەرهەم.

کەڵە شاعیرانی وەك هێمن و هەژار لە قوتابخانەی "نیشتمان"وە بوونە شاعیری میللیی کۆماری کوردستان، شێعر و ئەدەبیاتی شاعیران و نووسەرانی "نیشتمان" بوونە هەوێنی زمان و ئەم ئەدەبیاتەی کوردی و ئەو ڕەچەڵەکە کە ئێستاشی لەگەڵ بێ هەموومان پێیدا دەڕۆین.

"نیشتمان" لەم ماوە کورتەدا، جیا لە بیری کوردایەتی، توانیی خزمەتی گەورەی زمانی کوردی بکا و هەنگاوی گەلێك بەکەڵکی هاوێشت بۆ ڕێزمان و ڕێنووسی کوردی. دەیان لاو و خوێندکار لە قوتابخانەی "نیشتمان" بوونە کوردیزان و مامۆستای زمانی کوردی.

سەرنج:

ئەوە ئەمجارەش دوای چاپکردنەوەی ڕۆژنامەی "کوردستان" بە حەول و هیممەتی برایانی بنکەی ژین، نووسراوەکانی کۆمەڵەی ژێکاف و تاقە ژمارەیەکی گۆڤاری "هاواری کورد" بڵاو دەکەینەوە، بەڵکوو کەلێنێکی تری کتێبخانەی کوردیمان پێ پڕ کردبێتەوە و مێژوونووسان و پسپۆڕانی مێژووی کوردستان لەبەر ڕووناکیی ئەم بەرهەمە و بەڵگە حاشاهەڵنەگراوانە حەول بدەن و بتوانن وەچەکانی ئێستا و داهاتووی گەلەکەمان لە مێژووی خۆیان ئاگادارو هۆشیار کەنەوە. لێرەدا پڕ بەدڵ سوپاسی دۆستی خۆم کاك حەسەن قازی دەکەم لە یارمەتی و ناردنی زۆر سەرنج و هاوکاریکردنی بۆ چاپی "نیشتمان". هەروەها نابێ حەول و دڵسۆزیی کاك ئەمیر حەسەنپوورمان لەیاد بچێت بۆ ئەو کارە چڕو ئاکادیمیانەی، بۆ وەدەست خستنی ژمارەکانی "نیشتمان" و هەموو نووسراوەکانی سەردەمی ژێکاف و کۆماری کوردستان کردوویەتی. دەبێ بڵێم بەحەق هەردوو هاوڕێم لە ماندووبوونەکانی ڕاستکردنەوە و وەڕووخستنەوەی مێژووی ژێکاف و کۆمارن.

عەلی کەریمی

سلێمانی

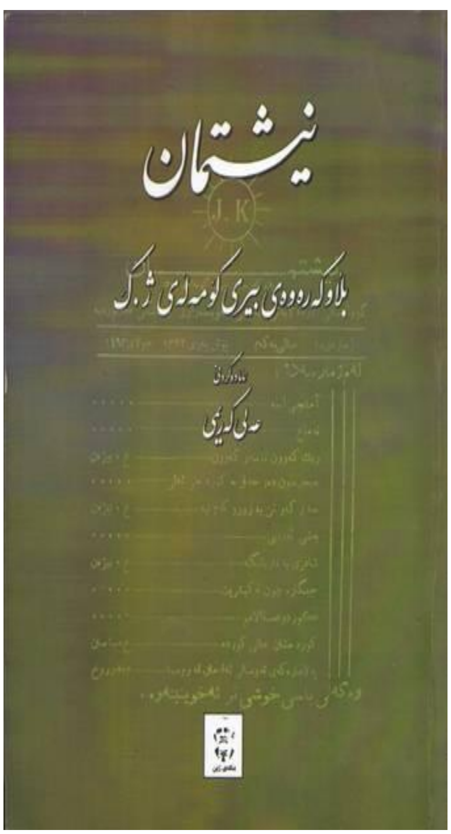

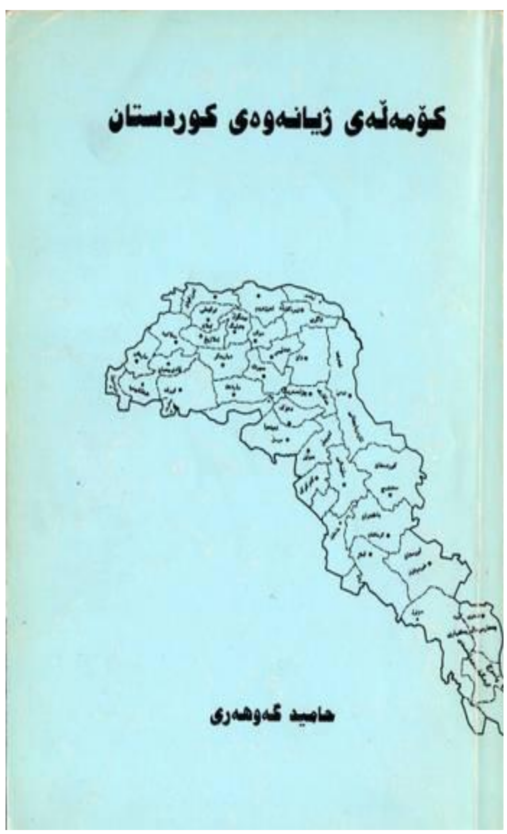

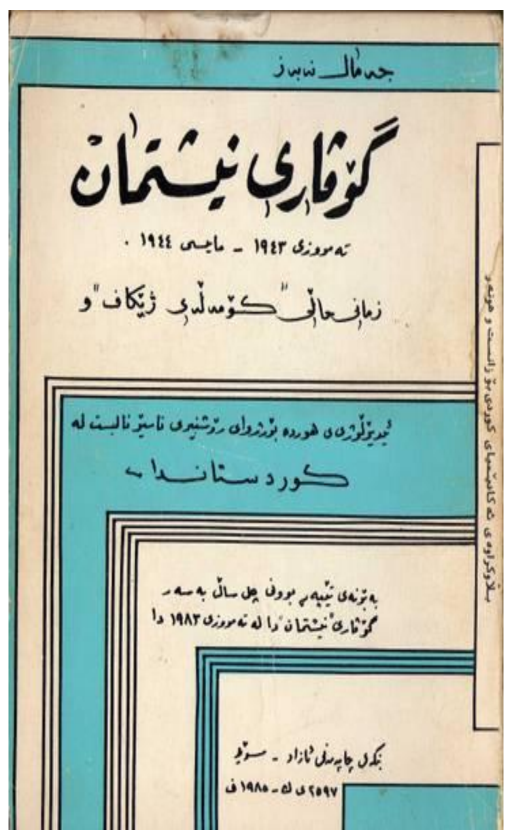

کۆکراوەی کۆمەڵێک بابەت و نوسراوە سەبارەت بە کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (ژ – ک)

خەرمانانی ٢٧١١ی کوردی

ئامادە کردنی : ڕەحمان نەقشی – کانادا

ئاگوستی ٢٠١١ زایینی